

Ághegy

SKANDINÁVIAI MAGYAR IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI LAPFOLYAM

Szerkeszti:
Tar Károly

Munkatársak:

**Balázs Viktória, Békássy N. Albert, Benczédi Ilona,
Benedekné Szőke Amália, Gergely Edit Edo, Kónya Balázs,
Kovács Ferenc (szerkesztőhelyettes), Lázár Ervin Járkáló,
Maros Miklós, Ortman Mária, Sulyok Vince, Sente Imre,
Ungváry Tamás, Várkonyi Erika**

5. szám (487-644. oldal) ☉ 2003.

TARTALOM

Szente Imre köszöntése	489
IRODALOM	
Szente Imre: Nyolc évtized verseiből	490
Kovács katáng Ferenc verse	497
Tar Károly: Mondatok	498
Sulyok Vince új versei	500
ÉSZAK HÍRNÖKEI	
Kemény Ferenc fordításai	503
Hjalmar Söderberg: Jézus Barabbás – Szente Imre fordítása	519
RÜGYEK	
Balogh Beáta verseiből	541
Janáky Réka verseiből	545
ZENE/SZÓ	
Ungváry Tamás az elektronikus zenéről	551
Juhász Gyula: Ligeti György művei az Oslói Egyházzenei Fesztiválon	558
JÁRKÁLÓ	
B. Szőke Amália: Művelődési érintkezések...	561
KÉPTÁR	
Messziség csinálta mester (A stockholmi EMKE története)	573
Lapszámunk képzőművészei: Mikola Nándor	593
Patachich Csilla	598
Várkonyi Erika	602
AKIK MELLETTÜNK JÁRNAK	
Tanító Béla	603
Kádár György	608
KÖNYVEK	
Benedekné Szőke Amália: Erdély és Fennoskandia 1576-1945.	613
Pálinkás István: Fjordok Pápuái	617
Hulej Enikő: Ahol a grafika és a szó találkozik...	621
Hulej Enikő: Roald Nygård: Cselekvő bábu? című könyvéről	623
Roald Nygård: Az Aktør eller brikke?-től a Cselekvő vagy bábu?-ig	624
Márton Zoltán: A búcsú	627
MEGJEGYZÉSEK	630
PRÓBÁLKOZÁS	632
KÉPTÁR MELLÉKLET	633

A lapcímet Puztai Péter (Montreal) készítette.

Az első oldalon Várkonyi Erika: Ablak (111x150 cm, olaj) című munkája.

E számunkat Balogh Beáta, Lázár Ervin Járkáló, Mikola Nándor, Patachich Csilla, Várkonyi Erika és a stockholmi Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület tagjainak munkáival díszítettük.

Szente Imre köszöntése

Túl a nyolcadikon. Celldömölkötől Spångáig. A citerás tanár úr. A dalnok csengettyűje. Sorolhatnám még az ilyen évfordulókon lehetséges címetek. Mindenik alá egy-egy történet kívánczozik, élettörténetének darabkái, amiből egy is éppen elég ahhoz, hogy megemeljük a kalapunkat és felemeljük az időtől, a kudarcoktól, a megaláztatásoktól, az ostoba küzdelmekről, a szeretethiánytól és egyéb más betegségekől megfakult földre sötét tekintetünk. Jó az, ha vannak közöttünk olyanok, akikre felnézhetünk.

Amikor tíz esztendővel hetvenedik életévét töltötte szervezőbizottság alakult a stockholmi Magyar Házban, százötvenkilencen írták be nevüket a tiszteletére közös erőfeszítéssel, a budapesti nyomdában megjelentetett könyve végén található „tabula gratulatoria” lapjára. Hívei ma többen vannak. Mert úgy közelítette meg és tavaly decemberben úgy lépte át a nyolcadik ikaszt, hogy közben írásaival, előadásaival, citerás dalolásaival, mindenféle együttléteinken való gyakori és fiatalos megjelenésével iránta érzett tiszteletünket öregbítette.

Celldömölkéről indult, vidéki tanárként, aztán útkeresőként a hontalanság idején is „versekbe csordult” belőle „az önsajnálát és a Haza, az Ember sorsán és gyarlóságán érzett kétségbeesés” mielőtt megtalálta volna helyét új környezetében és az emigráció nemzetköziségében. Tanári munkája mellett, nyelvészeti és irodalmi tanulmányaival, előadásaival, Gulág-, később Kalevala-fordításával hívta fel magára a figyelmet. Folyóiratunk jelen számában közölhetjük Hjalmar Söderberg regénye fordításának utolsó fejezeteit. Büszkék lehetünk arra, hogy lapfolyamunk első számában közölhetjük javított Kalevala- fordításának egy részét, amelynek érdekessége, hogy zárt é hangunk következetes megjelölésével Szente Imre a kitartó hagyományörzésből is példát mutat nekünk.

Nemrég otthon, hasonló okokból megtisztelő figyelmességgel, három neves hagyományörző kapott jelképes csengettyűt, amelynek szerintünk a Tanár úr is jogos várományosa.

Legutóbb a stockholmi Magyar Idősek klubjának meghívottjaként öt hangból álló hangsorunkról szóló közérthetően és búfelejtő nótáinkból énekelt. Derűt hozdozzon ezután is. Tudatos kimunkálója ő ennek az egész-emberekre jellemző nagyszerű tudásnak. „A pesszimizmus mélyei, a kétségbeesés ingoványai fölé is épülhet azonban harmonikus emberi világ, ahol a munka és derű ad értelmet az életben.” – írja az Ajándék, amellyel meglepem ... című verseskötete előszavában. És a derűs életet választotta az azóta eltelt évtized alatt is úgy, hogy bőkezűen nekünk is osztogatott belőle. Így aztán magunknak kívánunk jót, amikor felköszöntjük: Soká élj, Imre bátyánk!

A szerkesztő

Szente Imre:**Nyolc évtized verseiből*****Magyar költők 1950-ben**

*Ragyognak a tárgyak
nyald meg a ceruzád*

Illyés Gyula

Nehéz igaznak lenni önmagunkhoz
S igaznak lenni nincs e kívül út
Leplet letépni bátran jaj ki tud?
Ki mondja ki mit lelkünk mélybe hordoz?

Hogy templomunkban a halál harangoz
Kongat tűzvészt és égháborút
Poshadt vizet kínál a tiszta kút
És hárpia-had ült le asztalunkhoz

A tárgyak tompa sötétségbe hulltak
Csak az ragyog mely hamis fényt lopott
Lidércálmunkban vádolnak a holtak

Kiknek az írás nem volt még robot
Nyaltuk ceruzánkat: elkopott
És szép virágaink gyommá vadultak

* *Válogatás a költő válogatott verseiből*

Októberi ballada

Halovány derengés
Sötét éjszakába
– Mi az ott tanár úr?
– Csak a hold világa

Surranó motozás
októberi ködben
– Mi az ott tanár úr?
– Baglyok szárnya rebben

Puskaropogás tör
át a csendes esten
– Tanár úr tanár úr
mi van Budapesten?

Csitító szavaink
A semmibe hullnak
Féltő kezeinkből
A fénybe vonulnak

Örök ifjú hittel
Szép bizakodással
Nézzük őket tudó
Magyar búsulással

Patachich Csilla: Magány

Apám és én

Szegény apám elfáradt a fajta
Mert bennem már csak csendben haldokol
Az ő kuckója bódé volt s a pajta
A fia honja-vesztve bujdokol

Én nem találtam helyem a világon
S talán már többé nem is keresem
Mint dühös eb csak régi szíjam rágom
S meddő haragban veszem el eszem

Ki nem tudott hasítani önmagának
Szólót a málon s rakni téglaházat
Már elpihent a honni föld alatt

Én itt gyűröm a negyvenedik évet
Nyelvem tövén megáporul az élet
És égeti a föld a talpam

Honvágý

Jaj mert a honvágý ...
Hova vágyom én?
Távol a kis bürün
Apró lány imakönyvvel
Kisfiúk futnak s megállnak
Butuska nyúl-csodálkozással ...

Ők nincsenek már sehol
Csak fényképen egy nagy színes
Néprajzi könyvben

Kővilág

Lund fölött sivár szelek
Kergetik a felleget
Téli csillag holdvilág
Kővilág

Kövek állnak ellenem
Kőbe verem a fejem
Kőből van a levegő
S az eső

Nyögök mint a megnyomott
Lépek nem hagyok nyomot
Árnyékom ki tudja hol
Bujdokol

Kerek lámpák halszemek
Körülállnak őrzének
Hártya nekik a fülem
Mindenem

Kerék jajdul furulyáz
Motor bődül fél a ház
Apró gengszter most az úr
Rossz alul

Okos rendőr elbújik
Jobb ha hallgat a kuvik
Talán az ő szavára vár
A halál?

Hányat ütött a torony
Éveim se számolom
S hogy szennyezi tejemet
Az atom

Mert hogy panaszkodjam is
 Remény kéne ahhoz is
 Én bizony már nem tudom
 Mért fújom

A hűtlen

Úgy sütöm le szemem
 úgy szégyenkezem
 minden virág előtt
 mintha én lennék oka
 hogy meg kell halnia
 s hogy el kell hagynom őt

Selmán biztatni nem tudok
 rózsát hervadót:
 Ne bánd terem az ősz ág
 szép piros bogyót

S az orgonát hogy legyen ez
 neki elég vigasz:
 vele is szebb volt s részegebb
 ez az egy tavasz

Eltűnök inkább a hervadás elől
 Megfutamodom
 Hűségem őrzöm hűtelen
 A szépet mit gyűjtött szemem
 elraktározom

Hej, Égi Pásztor

Hej Égi Pásztor – már akárki vagy
 ma belenézünk gyönyörű szemedbe
 Lógott az ég alatt kúszott a kedve
 Ködbundában didergett a piac

Szombati népe. De ha kürt riad
vagy sziréna tör be a téli csendbe
hirtelenebbül akkor se vetette
volna tekintetét fel aki csak

ott árult-vett a heti robotot
élelmezési gondra váltva hogy
lásson csodát: karikás ostorod

az égnek eresztetted sudarazva
ékbe hegyezve kígyózni szalasztva
vittél száz vadlibát az új tavaszba

A csalódott

Lám az a halpénz-csillogás
míg rám sütött a nap
fénylett még a piszok is
a kiskörmöm alatt

Ó primitív törzs lánya te
hát ezt csalta vad szemed?
Sátramban ezt kutatta csak
mohó gyerekkezed?

Pergethetem már gyöngyeim
Nem kell az aranyom
Úszik a szem pittyed az ajk:
A fényest akarom

Fejem meglélkelhetem
kitéphetem szívem
Forgatja széttört életem
közömbös keziben

Csalódott megfordul kimegy
És már könnyet sem ejt
Lótusz-evő népe közt
Holnapra elfejelt

Patacsich Csilla rajza

Kovács katáng Ferenc:

nincs annyi kötelék

hogy ne szakadna ketté
csomózzuk újra
csak még egyszer
még egyszer talán

a görcs
kelleténél több
kibogozhatatlan
kezdetén a vég
ami elmúlt nem
visszatekerintható
csomózzuk újra
egyszer még

levéltöredék
kusza mondatfoszlány
hiába vers
szó
kő kövön
kimondatlan
halk dallam
vissz a víz
csikorognak az álló
csillagok
hullók
fényesek

kihült nyomokba lépsz
a múlt kifogy
hátaid megett
két kezében elfér
a jelen
tenyeredbe rejtéd
hogy őrizd s
elersz

visszavárod

Tar Károly:**Mondatok***

- A félelem nélküli gondolkodónak minden Úr meztelen.
- Félelmedet lelkesedéssé imádkozva keresed boldogságod, áhitatod ködében nem látsz tovább saját – és képzelt istened orránál.
- Az ember lusta állat. Töröljük a mondat szégyenteljes részét. Marad. az ember. Ez így igaz. Minden azon múlik tehát, hogy képesek vagyunk-e a szégyenletes-ségek törlésére.
- A nép azé, aki megműveli.
- Az emberiség korhad: időnként mindenki lelombozódik.
- A hit nagy kényszer. Aki szabadnak képzeletét, az maga teremti Istenét. Naponta azon vagyok, hogy a magam Istenét a másokéhoz igazítsam, és velük összebékítsem.
- Hat milliárd egyhelyben lakó ember a világ: az éghajlatváltozás, a gondolatváltozás alig észrevehető!
- Ha magunk teremtettük őt, a mi képünkre, a képzeletünk szerinti legjobbra, akkor semmiképpen sem lehet más csak földi Isten. A kozmosz istenét ezután kell elképzelnünk.
- A halál a megmagyarázhatatlanságból eredő lelki betegségünk.
- A világ egyénekre szeletelt élet, az élet az egyénekre porciózott isten.
- Amikor az ügyeskedés és a tudás nyíltszínre lép, akkor igazán nagy a képmutatás.
- Költségeimet nem kímélve porfüggönnyet készítettetek holnapra néző ablakaimra, és múltban járó póksereget fogadok, hogy otthonomat lakályossá tegyem; a megszállottak módján tompítom szívem és agyam villámló dobbanásait, hogy megfoghatóvá tegyem legbensőmben az áttetsző csöndet, a feledés fátylába burkolózom ember-hűvös nappalokon, éjszakákon át illatos kazár füstölőket gyújtok, és dédelgetett álmokat melengetek utolsóknak hitt leheletemmel, aztán csak várom, hogy magasra üljenek a csillagok és amikor szelidül az élet vonzása, és biztatóan hunyorog a sziporkaszemetes tintaég, lerázom magamról a hétköznapoktól súlyos sóhajokat, tiszta, megvilágosodott buborékként, önérzetes hólyagként emelkedem a szülőföldemként tisztelt semmibe.
- Ami egyesülni akar, előbb atomjaira bomlik, ami részecskékre hull, paránná bomlik, és aztán egyesülni akar: a felbomlásban benne van az összetartás csírája és fordítva: minden minőséget keres, mást, nagyobb, erősebb, tartósabbat akar.
- Regény. Anyám fájdalommal lökött ki magából erre a világra, jajongott, örültek, hogy én is sírtam, könnyeztem akkor is, amikor a becsületét kilehelte, most, hogy száraz szemmel magam is eltűnni készülök, élet adta örömeim után kutatok foghíjas emlékezetemben: hullathattam volna több örömkönnyet is siralmas életemben.

-
- Az anyanyelv olyan örökké üde virágos rét, ahol könnyű a járás és még a sóhajlás sem hoz zord időt.
 - Nem vagyok aranyhal, mégis újra és újra kifognak: hazugság -világhálóban vergődöm.
 - Tüskéket növesztünk, mert az ordító emberi hidegben reményeink levelei elhullnak.
 - Miért nem nevet az Isten? És miért nem nevetett Jézus? Azért, mert senki sem lehet tökéletes. Azért, mert az ember teremtése még képzeletben sem lehet tökéletes.
 - A sokasodás nemcsak az emberi állat számszerű növekedését jelenti, hanem a mindnyájunkban felhalmozódó tudást, az élet értelmének nemcsak tétova megfogalmazását.
 - Az örökéletben is számon kérjük-e magunktól, hogy mi végett születtünk a világra?
 - Az emberi jóság kiterjesztése végett kell magunk fölé képzeletbeli tökéletesebbet állítanunk. Ilyenformán mindig is lesz példaképünk. És mindig is God, Gud, vagyis Jó lesz a neve.
 - Keveredünk. A fehér emberek barnábbakká válnak. A feketék kreolodnak. A rézbőrűek kisárgulnak. A gazdagok szegényednek, a nincsteléneknek lesz betevő falatjuk. A jégmezők olvadoznak, a meleg langyosodik, a forró lassan kihűl. A katolikusok reformálódnak, az unitáriusoknál az egy Isten hit Buddhásodik, az iszlám kevesedik, az ateistákban mocorog a hit. Minden, ami zavaros tisztul, a tiszta pedig szennyesül, az igazság halványul. Törpülnek a távolságok, nagyra nőnek a törpék, az emberiség óriásai elviselhető nagyokká zsugorodnak. Az emberi élet hosszabbodik, de felgyorsul és így rövidebb lesz. Már nem lélegzünk kiadósakat a reggeli friss levegőből, mert tüdönk térfogata kisebbedik, és már a levegő sem a régi, amit érdemes kitérgetni orrcimpákkal magunkba szívunk. A szerelem bódító érzése egyre lassabban bontakozik ki az ifjú szívekben, a szívek a nagyobb igénybevételeknek megfelelően nagyobbodnak, a nagy érzések elaprózódnak. A hajunk a vállunkra omlik, de fejtetünk fényesre kopaszodik. Messzire küldött tekintetünk kőhajításnyira ácsorog, az elhajított kő egyre közelebb esik le gyengülő karunktól, de a kozmoszba látunk. Rövidülnek a fényestendők, nő a sóvárgásunk az egyre messzebbre kerülő végtelenért. Keveredünk és atomizálódunk. Világunk egyre nyüzsgőbb hangyaboly, és ordító a magány.
 - Életrajz. Anyám velem világot szült, bizonyára végtelent; határait kishitűen magam szabtam: kurtára sikerült nekem minden.
 - A pontos idő. Az ember felnézett az Istenre és beállította az óráját, az Isten alá nézett az emberre és beállította az óráját, de elfelejtettek egyeztetni: így lett az idő végtelen.

** A Magyar Írószövetség tavalyi pályázatának különdíjas írása*

Sulyok Vince**NEM AKAROK**

Nem akarok ma semmi mást,
nem akarok talán már többé semmi mást,
csak ülni a sugárözönben,
ebben a roppant mediterrán ragyogásban,
fényében a spanyol tavasznak,
fényében múltó életemnek,
szinte csordultig telve a számlálhatatlan
látvánnyal, mit eddig kínált,
míg bejártam a fél világ
számtalan útját, táját, városát,
megcsodálva a katedrálisok
tornyaiból egeket, tájakat.

Mostantól inkább csak itt üldögélnék
naphosszat várva: a világ
maga keressen fel és villantsa felém
megismétlődő, visszajáró képeit,
az ismétlődésükben is megújulókat,
a soha meg nem unhatókat.

Mostantól inkább könyökölnék csak már
asztalomnál, mostantól csak tűnődnék
életem titkán, létezésem titkán,
remélve: végül valamit megérték
Isten szándékából velem
s a világgal, mely máris úgy ketyeg,
mint pokolgép bombája: méri az időt
a másodpercig: a felrobbanásig.

Torrevieja, La Mata 2002. március 20.

A BOLDOGSÁG EGYKOR

A boldogság egykor egy rét volt,
nagy rét, szelek járta lapályon,
szertebóklászó tehenekkel,
fűzfákkal körül, jegenyékkal
s a láthatáron borzas dombsorokkal.

A boldogság egykor vékonyka ér volt
a rét aljában, főlezüstlő vízzel,
benne békákkal és ebihalakkal,
ritkahangú, kedves csörgedezéssel
s a hátán gyöngyszínű; felhők hasaltak.

A boldogság egykor egy dülőút volt,
szélében búzavirágokkal, pipacsokkal,
gémeskúttal, föl-le bukóval;
arcomba loccsanó hideg vize
égőbb volt, mint az izzó délután.

A boldogság egykor egy szőlőskert volt
homokos, meleg domboldalban,
kunyhóval, szilvafákkal, barackfákkal,
kék és arany szőlőszemekkel
s mindmáig elfeledhetetlen zöld egekkel.

A boldogság egykor egy kisfiú volt
réteken és dülőkutaknál,
szőlősorok mézillatában.
Évtizedek mélyéről olykor idehallom
a nevetését – nevetésem ...

Torrevieja, La Mata 2002. március 20.

BOKÁIG SÜPPEDVE

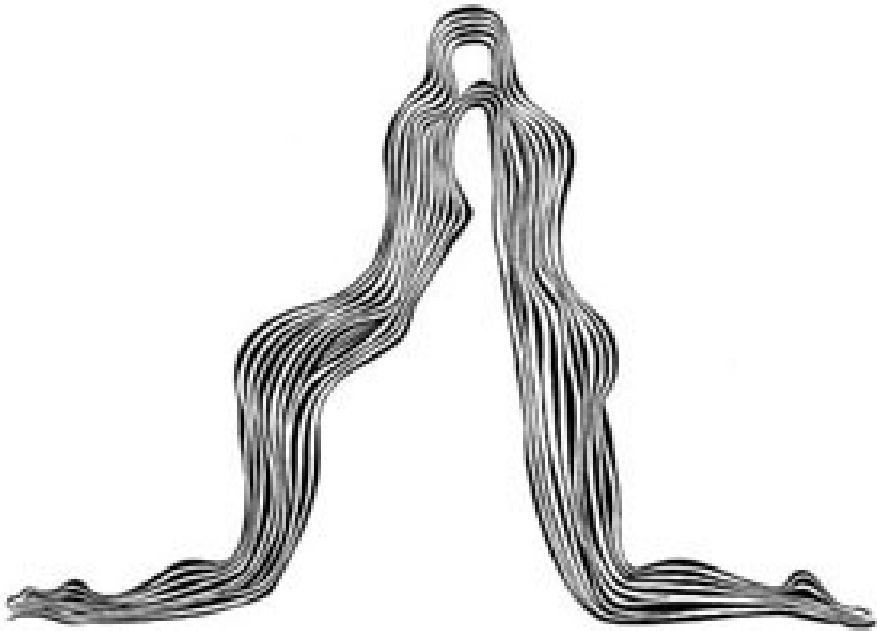
Bokáig süppedve a nedves,
puha fővenybe, az átázott
parti homokba, szétnyílt
lábujjaim közeiben halott kagylókkal
és éles kavicsokkal
megyek csak hosszan, caflatok
és gázolok és cuppogok; a tenger
olykor térdemig csap fel,
én pedig megyek megszállottan szinte
bele a párálló, nagy, meleg fénybe,
bele a szem fájását,
a lélek különös fájását
jótékonyan gyógyító smaragd vízbe,
bele a nedves légbe, égbe,
bele a kék tengerparti végtelenségbe.

Torrevieja, La Mata 2002. március 19.

NEGYVEN ÉV UTÁN

Feleségemnek, Évának

Egymástól rettenetesen különböző;
világból indultunk ki s hosszú
éveken át mentünk, bukdácsoltunk, sodródtunk,
ahogy az élet engedte, ahogy
a sors megszabta, lehetővé tette.
Sokáig nem tudhatta egyikünk se,
hogy a tekervényes és áttekinthetetlen
utakon-útvesztőkön valami előre
elrendelt Szándék irányít egymás felé
bennünket. S negyven hosszú éve már
együtt megyünk, egymásra hagyatkozva
s egymást segítve mindenben, ahogy lehet
s amíg lehet. Életünk java része
mögénk került már mindenképpen.
De az alkony tűzijátéka is
gyönyörű; gyakran. Átkarolva egymást
ámulva nézhetjük kihunyó fényeit,
szemben az elkerülhetetlen elmúlással.

Patachich Csilla rajza

Kemény Ferenc fordításai**Welhaven, Johan Sebastian**

Norvég – 1807-1873

ŐSZI DAL

Szállnak a hattyúk
zordon erdők sorján,
mélyen alattuk
tengert szánt az orkán,
villog felettük csillai fénye, reptük
déli virány fele tart.

Hattyú ha lennék,
nem repítne szárnyam,
csak lepihennék
sűrű fenyves-árnyban;
legszebbik álmom csak itthon találok,
csillagom délre nem int.

Gyermeki vágyom
itt dalolt a völgyben,
zsenge virágom
itt telet a földben,
itt lelem nyugtom,
szárnyam ha lecsuktam
fészkemre, szenderedőn.

Álmaim lesznek,
bennük liljom nyílik,
körbepesnek
tavasszal a villik;
porhüvelyemből
kertjük dísze zsendül,
életre kelt mosolyuk.

Wergeland, Henrik

Norvég – 1808-1845

SZERENÁD

Ó édes éj, szép napnak szelleme,
tudom, vidámmá hangol lantzene,
mélysebes némaságotat bejárja
szerelmi mélabú melódiája.

Csillagsugarhoz illik mór románc,
nappal világa kék s arany zománc,
de jobban hat ezeknél szívre holdad:
képet mutat, szent áhítatba holtat.

Ily éjtszakán, ha hold világa kel,
s minden kövön márványszín árad el,
midőn a víz ezüst tükröt ragyogtat,
s fátyol fed erdőt, némát, elhagyottat.

Ily éjtszakán azt véli a szegény,
hogy oly erős mint túlvilági lény,
hogy megleli rég óta űzött kincsét;
rab hús repkénynek képzele bilincsét ...

Ily éjtszakán a szende lánykebel
halk, távoli sóhajnak tárva fel;
vágy sóhajának nyílik szüzi szentély,
vágyó kebelbe rejti azt a szent éj.

Paludan - Müller, Frederik

Dán – 1809-1876

Táncmuzsika

Nézd, a kéklő tiszta égen
az arany nap hogy derül.
Nézd a felleget, a légben
gyors madárként hogy repül.
 Halld az ének
 zengzetének
 tünde hangját,
mely a berken most suhant át –
mind e víg kedv elmerül.

Nézd rózsá vérvirágát,
mely kinyílt a hó napon:
lágyszírom körüli ágát,
koszorút a falra fon,
 s míg; nem szárad ,
 illat árad
 szét, a légben . . .
Rózsá, fény, s pír gazdag éke,
pompád nemsokára rom:

Húny az est bíbor sugára,
hazatér a napkirály
és az éj palástja tárva,
a szép hold az égbe száll.
 Ezer sóhaj,
 sóvár óhaj
 száll a mennybe,
csillagfényes végtelenbe -
vár rá éjki fagyhalál.

Lépj be: víg muzsika zendül,
a terem pompába vont,
ifjú párok tánca lendül,
vidám bálfüzérbe font.

Megremegnek
büszke keblek
vérben forrva,
nem borul árny a mosolyra
majd letörli még a gond.

Nézd amott a karcsú szépet,
a tündér igézetet:
párja táncra hozzalépett,
s rá hő, pillantást vetett.

Szíve dobban
most titokban,
kint nem ismer,
s végre már szeretni is mer –
előbb-utóbb megreped.

És az ujjongó danában
most az idő énekel
- Ifjak voltunk hajdanában
így a vének hangja kel.

– Ifjú fényünk,
szép reményünk
hova lettek?
Most szerettek, majd feledtek,
s mint mi, épp úgy múltok el.

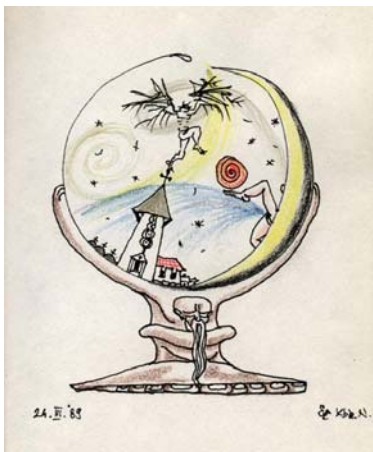
Rydberg, Victor

Svéd – 1828-1895

Lucanus haláléneke

Azért halni, mi éltünknek értelmet ad,
az szép halál, mint marathóni hősöké.
Néro ítéletére halni kínpadon,
emily hírt hagyva: „Néronak barátja volt”,
ez több mint kínhalál – szégyen, amit
magam szereztem s amit az sem mos le, hogy
kín oltja ki egyszerre éltem s énekem.
Ki Hades örvényének immár szélén áll,
be mássként látja életünknek útjait:
Caesar trónja előtt el merem zengeni,
respublicáért mint harcolt Cato – de hát
rabvállakon nyugvó szabadság volt, miért
ő harcolt. Gyávaság: szívem sugallata
szerint kétségbeesett, vad éneket
kellett volna dalolnom utcán és teren:
Testvéreim, rabszolgák, fel: élet-halál-
harcra fel, Spartacusnak örökösei,
hogy utódotok, mindenki szabad legyen!
S ha kínhalál lett volna költőkoszorúm?
Azért halni, mi: éltünknek értelmet ad,
az szép haláli mint marathóni hősöké!
Most csak a hóhér munkájának ütemét,
a kinnak lomha ritmusát követhetem,
míg dalolok e szennyben tetszelgő világ,
e nagyság álorcáját hordó aljasok
iránti gyűlöletet, dühöt, megvetést.
S dalom, midőn elnémul, legelső szabad
dalomként némul el, mert e költőkebel,
mely eddig hazugság fojtó legével élt,
atlétamellé válik izzó húrjain,
melyek pattanni készek, eldalolja most
az önvád énekét - azért, mert épp magam
vertem eddig bilincsbe géniuszomat.
Szemem sötétül, elhal lassan énekem:

halljátok meg, nyomomba lépő dalnokok:
Ám zengjetek a gyötrött szíveknek vigaszt,
de minden sorotokban izzó vas legyen,
rab lelkeket égessen bélyege!
Minékünk ez a hóhérmunka, irgalom,
akár rablánc díszünk, akár szenátori
toga, akár talán császári diadém.
A hisztriók lantján hadd szóljon Lesbia,
Delia, Lydia, Chloris vagy Korydon:
te úgy zengj, mint a názáreti népvezér;
azt hogy első lesz, ki utolsó volt máig,
Astrea országát zengd, elnyomottakat
hívj új, igazságos Rómát építeni
e gyalázatos Róma szennyes romjain;
s miként a názáreti népvezér, te is
büszkén, szilárdan vedd a gúnyt s a kínhalált!
Mindenki rab - a Stoa bölcse mondta így -
ki önmagának, sorsának nem lett ura.
Rab voltam,- későn bár, szabad vagyok,
s ez intellemmel lehelem ki lelkeket:
Előre, szabad költő, te, az emberfaj,
a nép szolgálatának bajnoka! Dalolj
nyomorban, kínban, s halj ha kell mártírhalált!

László Ervin Járkáló rajza

Ibsen, Henrik

Norvég – 1828-1906

Egy szál vízililiommal

Mit hozok drágám, ma néked?
Szúzi vízililjom-éket.
Csendes tó színét befödte,
május álmatag szülötte.

Nos, magadtól el ne úzzed,
mellsokrul ruhádra tűzzed:
kebled így látom majd tónak,
liljomkelyhet ringatónak.

Tó színén, drágám, szerelmes
álmot szóni veszedelmes!
Szörnyeteg lappang a mélyben –
liljom ring a sík sekélyben.

Kebleden, drágám, szerelmes
álmot szóni veszedelmes:
liljom ring a sík sekélyben –
szörnyeteg lappang a mélyben!

Bjørnson, Bjørnstjerne

Norvég – 1832-1910

Első szerelem

Az első csók varázsa
olyan mint erdőn, halkan
vagy vízen kélő dallam,
mint hunyó nap parazsa.
Mint hegyi pásztor kürtje
a percek úgy dalolnak,
s az ember elmerülve
a természetbe olvad.

Honvág

A dalom hazasír:
hazavárjon a sír!
Hazavon
az a hon,
hol születtem, a föld
– ege kék, füve zöld –
ha talál
a halál.

Higgyem halva: való
hogy a szív csupa jó,
hogy a kín, hogy a bűn
síromon tova tűn,
hogy a szélfuvalom
tovakapja dalom;
s ki tagad,
befogad

Jacobsens, Jens Peter

Dán – 1847-1885

Szerelem

Aranysámfán selyemcipő:
Enyém e drága nő,
enyém ez édes, drága nő:
Nincs a világon oly szép, oly jó,
mely véle felér.
Mint déli nap, mint északi hó,
oly tiszta fehér.
De az én, egemben földi öröm van,
és lángol a hó.
Nyár vérrózsája nem oly tüzes,
mint két szeme csillogó!

Hamsun, Knut

Norvég – 1859-1952

Virágos sziget

Partmenti szigetre
siklik a sajka,
szirt a sziget, de
zöldek a partok.
Senki szemének
nől a virága,
döbbenve nézi
az odatartót.

Gripenberg, Bertel

Svéd – 1878 -1947

Hóvihar

Szállj, tél vihara havas úton,
csapáson, szikla tövén,
seperd a havat a vasúton,
tűnjön el a barázda, sövény:

Remegve várjon a tarló,
száguldd be hegyek vadonát,
takard be a gyenge, a gyarló
vándornak lába nyomát.

Takard be a bút, a szerelmet,
a harc, harag fedve legyen,
a bánatra hints puha pelyhet,
ne lássa meg emberi szem!

Tűnjön minden tova, rejtve
legyen árok mélyín a nyom;
bocsájtva, törölve, felejtve
panasz, emlék, név, siralom!

Øverland, Arnulf

Norvég - 1889-1968

Mindent túlél a nép

Kardunk nem volt nekünk,
inkább hittük a békét,
munkát, ész bölcsességét,
s hogy szép az életünk.
Nem hittük, hogy tűzvész s gyilok
valaha újra hatni fog.
Azt hittük, végül is győz
az értelem s a jog.

Pajzst sem vettünk elő
veszélyt sehol se láttunk
(hisz mindenki barátunk -),
s rántórt a nyers erő.
Egy éj borzalma ránkfagyott,
úgy ébredtünk fel mint rabok.
Barátunk volt mindenki,
s mindenki elhagyott.

Vívott a kis csapat
a tankdivíziókkal,
a légi légiókkal,
míg alul nem maradt.
Ki ver vasat vagy túr rögöt,
tudja: ha lelke megtörött,
nem ér az élet semmit,
végeknék vége jött.

Nem lét, mely nem szabad.
Rajtunk rabság bilincse,
de bensőnk titkos kincse
mindig igaz marad.
Olyasmit sem láttunk sosem,
hogy jogtalanság jog legyen,
s hogy rendőrileg tiltva
a józan értelem.

Nem adjuk meg magunk.
Van tér ma hősiségnek,
egy új testvériségnek
most alapot rakunk.
Merre járjuk e rab hazát,
ma mindenki rokon, barát,
egymás kezét szorítjuk,
szemünk jövőnkbe lát.

A hős halála szép,
s ha hősök ezre pusztul,
erőnk csak újra buzdul,
mindent túlél a nép.
Mi várunk, egyikünk se fél,
tűrünk, int nekünk már a cél.
Tudjuk: örök a szellem,
s az élet újra él.

Fordítói utószó

Norvégiába 1957-ben történt áttelepültömig jó egynehány műfordításom látott napvilágot egyes idegen költők műveiből válogatott avagy egyes irodalmak lantos költészetének áttekintését nyújtó kötetekben. Saját gyűjteményes kötetem azonban csupán egy jelent meg, mégpedig 1944-ben, ráadásul írói álnéven. Címe e kötetnek tehát *Kolos Marcell: Arion Lantján*. Oka az álnév használatának az volt, hogy akkortájt léptem külügyi szolgálatba, s ezért alkalmazkodtam azon íratlan szabályhoz, mely szerint tényleges szolgálatban álló diplomata saját neve alatt ne adjon ki szépirodalmi munkát, lévén az ilyesmi komolytalan. Megvallom, nem is tudom, manapság dívik-e még az efféle felfogás; vén fejjel én immár nevetségesnek vélem. De akkor persze ifjú voltam s bohó. Hanem most, jóval túljutván az emberélet útjának felén, úgy érzem eljőve ideje egy saját kötet valódi nevem alatti kibocsátásának. S e kötetbe felvevém az ifjúkori, álnevű kötet azon darabjait is, amelyek mai, szigorúbb megítélésem szerint is időállóak; némelyik itt-ott áticsiszolva. Felvevém aztán jelen kötetembe az évek során gyűjteményes kötetekben, folyóiratokban megjelent műfordításaim egy részét - mondjuk így: javát - végül pedig számos újabb keletűt, mindeddig kiadatlant. Az ifjúkori *Arion Lantján* kötethez kapcsolódva az Árionnak tulajdonított tengerbevesztől-menekülést leíró töredékekkel kezdem e kötetemet, végzem pedig; Nazim Hikmet tengerbeveszés után epekedő soraival. Amiből tehát magától is rájön az olvasó a *Tengertől Tengerig* kötet cím eredetére.

A százötven átköltés pedig úgy adódik ki, hogy Alkaios három bordaltöredékét külön-külön veszem számba, meg Sapphonak még apróbb három forgácsát együttesen. A költő nevénel mindig a használta nyelvet adom meg, de a tartalomjegyzékhez fűzött magyarázatokból aztán kiderül, hogy például egy németül író költő svájci, egy spanyolul író meg nicaraguai honosságú. Az antik görög költők nyelvét hellénnek nevezem, a mai görög nyelvet pedig egyszerűen görögnek, minthogy az ógörög – újgörög jelöléssel nem értek egyet. Hadd közöljek az olvasóval még csak annyit, hogy valamennyi műfordításom eredeti nyelvből készül, egyik sem nyersfordításból avagy közvetítőnyelvből.

Kemény Ferenc

Kemény Ferenc önmagáról

1917-ben született, Budapesten. Érettségizett 1835-ben a budapesti kegyesrendi gimnáziumban. Államtudori oklevelet szerzett a budapesti egyetemen 1939-ben. 1938-tól 1943-ig a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara tisztviselője. 1939-től 1943-ig katonai szolgálatot teljesít. 1948-ban nősül. 1943-tól 1952-ig külügyi szolgálatban van; 1952-től 1955-ig az Idegen Nyelvek Főiskoláján az orosz és az angol nyelv valamint a fordítás-elmélet előadója. 1955-től 1957-ig a Corvina Könyvkiadónál működik idegen nyelvű szerkesztőként. 1957-ben felesége honába, Norvégiába települ. Három 1950-1951-ben és 1953-ban született gyermeke ma is fo-

lyékonyan beszél magyarul. Kivándorolta óta legelőször 1989-ben látogatott el Magyarországra; de azóta úgyszólván évről-évre látogat oda.

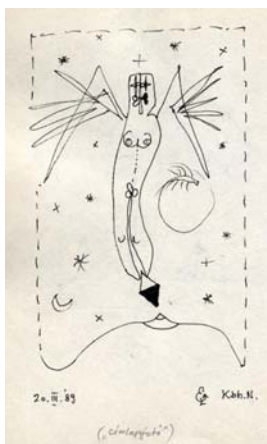
Szellemi téren Kemény Ferenc egyfajta homo universalis-nak tekinthető, mint-hogy érdeklődése minden területet átfog, a bölcsellettől a közgazdagságtanig, a természettudományoktól a szépművészetekig. Katonai szolgálatban végül tartalékos hadnagyi rendfokozathoz jutott, de amikor 1942-ben a zászlósit elérte egy tisztársa bizalmasan megmutatta neki állománytestbeli minősítését, ahol többek között ez állt: „Nagy műveltségénél és széles körű olvasottságánál fogva alantos tiszti beosztásra kevésbé alkalmas”. S így 1942 vége felé a magyar VII. hadtest összekötő tisztjeként került az olasz alpesi hadtesthez a keleti fronton. Itteni működése keltette fel érdeklődését a diplomáciai pálya iránt, ahol széleskörű nyelvtudását és nem csekély tárgyalóképességét hasznosíthatni vélte. Ezért aztán 1943 nyarán külügyi fogalmazói tanfolyamra jelentkezett, amivel kapcsolatban a katonaságtól el is bocsátották.

Amikor 1939 nyarán először járt Norvégiában, Kemény Ferenc a magyar nyelvről szóló rövid rádióelőadást tartott. S ebben persze a ma is még mindig uraló finn-ugor rokonsági elméletet fejtegette, nem is sejtve ennek téves voltát. De azután, hogy három évig az Idegen Nyelvek Főiskoláján működött. Norvégiába kerülvén pedig részt vett egy nemzetközi nyelvész-kongresszuson, alaposan megismerkedett a katedrai nyelvészet alaptételeivel és rájött azok képtelenségére. Ennek folytán nyílt tehát lehetősége arra, hogy a nyelvészeti kutatásnak teljesen új utat törjön. Ebbeli munkásságának eredményei foglalták össze két német nyelven írta könyvében. Ezek: *Das Sprechenlernen der Völker*

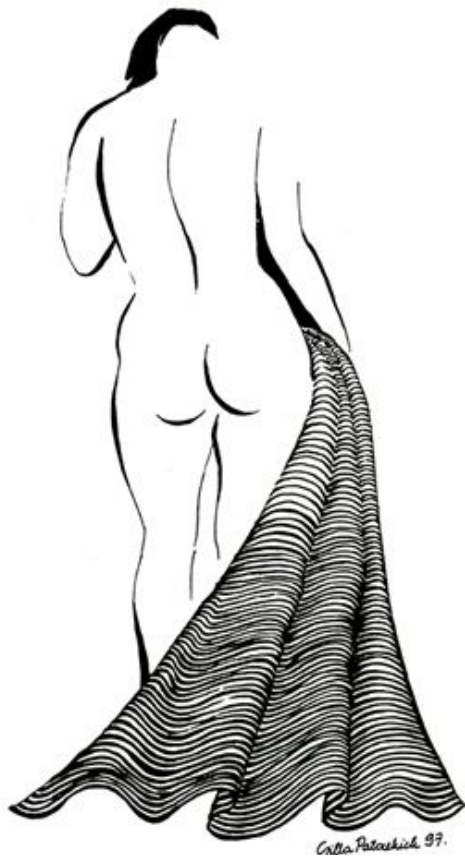
(Wien, 1975) és *Im Anfang war das Korn* (München, 1993). A budapesti Magyar Adorján Baráti Kör gondozásában advék közre magyarnyelvű nyelvészeti írásai – *Ér-e valamit a történeti összehasonlító nyelvészet?* (1994) – valamint a relativitási tant cáfoló, *Az elméleti fizika új alapjai* (1996) című értekezése.

Jó műfordító az, aki a renaissancekori humanista Julius Cesar Scaliger meghatározása szerint *ex alieno ingenio poeta ex suo tantum versificator*. Vagyis aki csak másnak tehetségéből költő, magáéból csupán versfaragó. Kemény Ferencre teljesen ráillik e meghatározás. Ámde ma általában oly felfogás uraló, hogy jó műfordító csakis az, aki eredeti költő is. Már pedig ez csak bizonyos fenntartással állja meg helyét. Sok kiváló költő teljesített jó műfordítást, de legtöbbjüknél meg-
esik egyeseknél ritkán, másoknál gyakran – hogy az idegen költemény magyar változatán saját eredeti költeményeik hangulata érezhető az eredetinek hangulata helyett. Hasonlítsa össze az olvasó például Georg Trakl *Verklärter Herbst* című versének a szerző kötetében *Megdicsoült ősz* címmel fellelhető fordítását ugyanennek Szabó Lőrincről származó fordításával, és persze mindkettőt az eredetivel; ebből rögtön kiviláglik, hogy a magyar versfaragó változata jobban tükrözi az eredetinek hangulatát mint a tagadhatatlanul kiváló magyar költőé. Kemény Ferenc egyébként nem csupán idegen nyelvekről magyarra fordít verset, hanem magyarról idegenre, sőt idegenről idegenre is. Például angolról spanyolra és viszont, norvégól oroszra és viszont, s így tovább. Vagyis nem kevesebb, mint 102 viszonylatot tesz ki versfordításainak összessége. De ez a Guinness Book of Records-ba nem vehető be, mert, a szerkesztőség véleménye szerint ez „nagyon is sajtáságos teljesítmény”. Mert ugyebár nem oly egyszerű és világos, mint a leghosszabb prédikáció vagy a leghosszabb szakáll.

Végezetül még csak annyit, hogy költő és versfaragó viszonya olyan, mint zeneszerző és zongora- vagy hegedű-virtuózé.

Lázár Ervin Járkáló rajza

Patachich Csilla rajza

Hjalmar Söderberg:**JÉZUS BARABBÁS**
(Jägerstam hadnagy emlékirataiból)**Fordította: Szente Imre**

XII.

„Itt van az ősz, a szél hegedül” – uramisten, bizony nem tegnap volt, mikor gyermeki ártatlansággal s hamisan énekeltük az iskolában! Veri az eső az ablakot, miközben Kasper barátom napról napra pneumatikusabb és mérgesebb lesz. „Készül a fecske, délre repül” – bizony már régen elrepült, már októberben vagyunk. Kasper semmire se megy az oltárképével. Végre eldöntötte, hogy Jézust fogja ábrázolni a bűnös nővel, pedig Josef Marin prófétálása szerint nincs az a falusi templom Svédországban, de az egész világon sem, amelyik ilyen témájú oltárképet akarna. De Kasper fűtyül rá; ha a parasztok nem kérnek az ő festményéből, majd csap ő hét országra szóló lármát a lapokban (százával vannak barátai, puszpajtásai az újságírók közt), akkor majd el tudja adni s ráadásul jó pénzért. Eddig rendben volna, csakhogy még el se kezdte! Mellesleg arra is gondolt, hogy a Folyó-sétány nyolcvannyolc alatt tanyázó egész svéd kolóniát megfesti az oltárképen. Jézushoz ő maga lesz a modell, no nem realista portréként, hanem hogy Jézusra is meg rá is hasonlítson. Ez az idealizmus jellemző rá: olyan szeretne lenni, amilyennek Jézust képzei. Én egy írástudó leszek (no hiszen, szép kis írástudó!), Josef Marin pedig, aki nem iszik, farizeus. A bűnös nő Irma Jensen lesz, mondani sem kell. Mi lenne, ha az egész társaságot meghívnám ebédre, hogy fölvidítsam Kaspert? Marinnak is jót tenne, ha kicsit kirázná magából a könyvek porát, kicsipné magát, mint egy gavallér, s leöblítene néhány pohárkával az én jó öreg burgundimból, ahogy a dán mondja. (Mert svédül Bourgogne-nak hívják.) „Holnap vasárnap lesz, Felség!” – mondta Lindfelt pék a boldogult királynak. Éppen megfelel nekünk.

Mikor beléptem Josef Marinhoz, hogy átadjam a meghívást, élénk társalgásban találtam Kristensen diákkal. Ifjú Kristensen szörnyen érdeklődik Jézus iránt azóta, hogy azon a szeptemberi napon megvásárolta Grimm szótárát Josef Marintól. Elhanyagolja teológiai tanulmányait, ehelyett egy halom könyvet összeolvasott a „Jézus problémáról”, ahogy ő nevezi, Georg Brandestől, Ditlef Nielsentől és más tudós doktoroktól, ugyanarra az eredményre jutva, mint Irma Jensen, akivel különben szívből rokonszenvez, arra tudniillik, hogy Jézus sohasem létezett.

– Hát igen, Kristensen úr, mondta Josef Marin, tagadhatatlan, hogy kissé gyanús-nak tűnik ez az egész. A kereszténység túlnyomó részt úgy kölcsönözte össze mitológiáját az ókor üdv- és misztériumvallásaitól, az Attisz-Adónisz-kultusztól, a Mithraszmisztériumoktól, az Isziszvallástól, hogy csak a legfontosabbakat említsük; a „keresztény erkölcsöt” pedig, melynek megfogalmazását főleg a hegyi beszédben

találjuk, a kései zsidó kegyesség-irodalomból vette. A kölcsönzések és egyezések számosak és meggyőzőek; legerősebben talán egy lelki épülést célzó farizeusi irományban érezhetők, melynek címe „A két út”, s melyre rögtön lecsaptak a keresztények, fölvéve egy őskeresztény kiadványba, „A tizenkét apostol tanítása” címmel. Szinte úgy tűnik, hogy a kereszténységben nincs is hely egy történelmi Jézus számára, s nem könnyű felfedezni, milyen személyes többlettel járult hozzá ahhoz a valláshoz, amely még csak nem is az ő nevét viseli, hanem, s méghozzá jogosan, azét a misztikus Krisztusét, akiről már jóval Jézus kora előtt tudott a néphit és a költői képzelet.

Egy dologban azonban különbözik a kereszténység az ókor üdvvallásaitól, s ez nagyon fontos különbség. Az Attisz-Adóniszvallás hívei nem fantáziáltak arról – mondjuk Néro vagy Vespasiánus korában, amikor a kereszténység végre szélesebb körökben ismertté kezdett válni – hogy üdvözítő istenük nem is olyan régen, csak harminc-negyven éve egy szegény kézműves fia- vagy nevelt fiaként élt e földön egy olyan név alatt, mely általánosan elterjedt volt népe és kora viszonylatában, s hogy őt egy néven nevezett és akkoriban közismert római helytartó valami okból halálra ítélte és kivégeztette. Az Isziszhívők sem képelték, hogy az istennő nemrég – harminc-negyven éve – szűkös körülmények közt élt e földön egy szegény kézműves hitveseként, akinek számos gyermeket szült, s ezek közül egyről a későbbiek folyamán kiderült, hogy a legfőbb isten fia. Csak a keresztényeknek voltak ilyen bizarr elképzeléseik, s ok nélkül ezek fel sem merülhettek volna.

Szemléltessük a problémát egy hipotézissel: tegyük fel, hogy korunkban egy olyan vallás jelentkezik, amelynek hívei és terjesztői egy új megváltó istenről prédikálnak, aki harminc-negyven évvel ezelőtt, szóval valamikor II. Oszkár uralma alatt itt élt e földön, mondjuk Smålandban a meglehetősen köznapis Anders Fredriksson néven, akit szerintük igazságtalanul halálra ítélték s lenyakoztak. No persze manapság – korunk statisztikai följegyzései: népszámlálási listák, rendőri jelentések, régi hírlapok s egyebek alapján – könnyű volna tisztázni, élt-e, vagy nem élt a valóságban ez az Anders Fredriksson, de tekintsünk el most ettől. Mit gondolnának napjaink művelt és józan ítéletű személyiségei – mondjuk ön vagy én vagy az uppsalai érsek – erről az új vallásról s híveinek olyan állításairól, hogy Anders Fredriksson megbízható tanúk jelenlétében föltámadt halottaiból és fölment a mennyekbe, így bizonyítva meg, hogy ő Isten fia? Meglehet, hogy minden eddiginél képtelenebb, durvább s megvetendőbb babonaságnak tartanánk ezt az új vallást, ám azt az érvet aligha hoznánk fel ellene, hogy Anders Fredriksson sohasem élt. Ellenkezőleg: Anders Fredriksson bizonyos vagy legalábbis igen valószínű létezését nélkülözhetetlen föltételnek tekintenénk ahhoz, hogy ez a babonaság egyáltalán fölmerülhessen.

Ne firtassuk, hogy az Anders Fredriksson föltámadásában való hit hány követőre találna napjainkban, de az bizonyos, hogy kétezer évvel ezelőtt elég jó esélyei lettek volna, hogy széles körökben elterjedjen. Jézus korántsem volt az egyetlen próféta és csodatévő, akinek föltámadásában hittek. Nagy volt az ilyenek

száma!

Nem állhattam meg, hogy közbe ne szóljak egy kis apropóval.

– Hallod-e, Marin, talán te is emlékszel egy Boltzius nevű csodatévőre gyermekkorodból – ami nekem ifjúkorom volt – az 1880-as évekből? Őt nem nyakazták le, mint a te Anders Fredrikssonodat, s ha jól tudom, semmi gonoszsgot sem követett el, ellenkezőleg: számtalan beteget meggyógyított imádsággal, kézzátétellel és avas olajjal, amivel meg szokta kenni pácienseit. Zsófia királyné is ezek közé tartozott, mint hírlík, neki azt rendelte, hogy Jézus példáját követve szamaragoljon egy félórát naponta. Oszkár király vett neki egy jámbor csacsit Hamburgban Hagenbecktól, a királyné azon kerengélt a várudvaron jó hosszan naponta, és állítólag valóban sokkal virgoncabbnak érezte magát a kúra után. S ha keleten élt volna Boltzius az én időmben...

– Hogyhogy, a te időben?

– Akarom mondani, pár ezer éve – akkor sokan őt is kinevezték volna Messiásnak és Isten fiának, föltámadt volna halottaiból és fölszállt volna a mennyekbe. Mint mondod, ez nem volt szokatlan akkoriban. De bocsánat, hogy félbeszakítottalak.

– Nos, folytatta Marin, a mondtok alapján talán már belátjuk, hogy azok a hihetetlen históriák, melyeket az evangéliumok föltálmak Jézusról, nem azt teszik valószínűvé, hogy sohasem élt, hanem ennek ellenkezőjét. Érdemes hát kissé közelebről szemügyre vennünk őket.

Legjobb lesz azonban rögtön az elején leszögeznünk, hogy az evangéliumok nem tekinthetők valami megbízható történeti forrásoknak. Szerzőik névtelenek és ismeretlenek, bár utólag az egyház csak úgy találomra nevet adott nekik; alighanem az őskeresztény gyülekezetek második és harmadik generációjához tartoztak, s így nem látták s nem ismerték személyesen Jézust. Amit elmondanak róla, részint szájhagyományra, részint azóta elkallódott írott forrásokra alapozzák, amelyekből Lukács evangéliumának kezdősorai szerint „sok” volt. – Voltaire csak ennek az egy közlésnek tulajdonított némi történeti értéket az egész szerzeményben...

Ami leginkább aláasta az evangéliumok történeti forrás értékét, az nyilvánvaló igyekezetük, hogy kimutassák a „próféciai” beteljesülését. Ezért ahhoz, hogy való tények nyomaira bukkanjunk az evangéliumokban, azokra a helyekre kell koncentrálnunk, ahol az evangélistáknak nem sikerült az esetleg rendelkezésükre álló tényanyagot összhangba hozni a proféciaikkal.

Először is azt szűrhetjük le, hogy az evangéliumok Jézusa valóban galileai. Galilea állandó nyugtalanóságok fészke volt akkoriban, szakadatlan messianista zavargások és zendüléskísérletek kiindulási pontja. A proféciai azonban semmit sem tudnak egy galileai Messiásról; az ő Messiásuknak Juda törzséből s Dávid családjából kell születnie. Ezért senkinek sem jutott volna eszébe Galileából származtatni egy költött Jézus-Messiást. Az evangéliumok Jézusa még vitába is

száll a próféták állításával, hogy a Messiás „Dávid fia” lesz – ez a részlet biztosan nem koholmány. Annál furcsábbnak hat, hogy Máté és Lukács, akik átvették ezt a „Dávid fia” körüli vitát Márktól, ugyanakkor hosszú nemzetségtáblával bizonyítják Jézusnak Dávid-ivadék voltát. Összefüggés és következetesség nem éppen erős oldaluk az evangéliumoknak. Persze föltételezhető, hogy e nemzetségtáblák sokkal későbbi betoldások. Mindenesetre egy koholt Messiás sohasem adott volna okot ily ellentmondásokra, az mindenestül a próféták kaptafájára készült volna. De az evangélisták fáradozása, hogy mindenáron teljesebbé vigyék a próféciákat, azon az alapvető különbségen szenved végleges hajótörést, amely egyrészt a próféták és a néphit Messiása, másrészt az ő saját Jézusuk között van. A próféták és a néphit Messiásának teendője elsősorban Izrael fölszabadítása és a „népek”, vagy ahogy manapság mondani szokás: a „pogányok” legyőzése. Az evangéliumok Jézusa, úgy tűnik – legalábbis futólagos és felületes olvasás után – teljesen elhanyagolja ezt a feladatot. Tüzetesebben utánanézőve alapos gyanú ébred ugyan bennünk, hogy mégiscsak tett kísérletet ez irányban is, bár kísérlete úgyszólván az elején dugába dőlt, s bizonyára ez a kézenfekvő magyarázata annak, hogy az evangéliumoknak oly kevés mondanivalójuk van róla, alig több, mint „a zsidók királya” kifejezés és néhány más töredékes, könnyen elsikkadó utalás.

Szóval Messiásként, a szónak abban az egyetlen értelmében, amelyben azidőtt használták, az evangéliumok Jézusa jóvátehetetlenül megbukott, ám a próféták nem sikertelen Messiásról jövendöltek. És minthogy az evangélisták is alaposan megbuktak azzal a kísérletükkel, hogy a Jézusról szóló történeteket összhangba hozzák a próféciákkal, e kudarcuknak nyilván az volt az oka, hogy tagadhatatlan történeti tények kötötték őket, amelyeken valamicskét retusálhattak ugyan, de a lényegen nem változtathattak.

Hogy leplezzék hősiük tökéletes kudarcát, s hogy mintegy fedezzék a visszavonulást, az evangélisták kénytelenek voltak kétségbeesett kibúvókhöz folyamodni. Megjövendöltetik Jézusukkal saját szenvedését és halálát – hamisítatlan „vaticinium post eventum”. Olyan mondatokat adnak a szájába, amelyekkel barátait s hű követőit arról akarja meggyőzni, hogy nem Izrael ellenségeinek leverése végett megy föl Jeruzsálembe, hanem hogy mint gonosztevőt kivégezzék. Vagy meggyőzőképessége volt ez esetben oly csekély, mint amilyen effektívnek beállítják máskor, vagy pedig bizalmas barátai voltak idioták; a Lukács-evangélium még Jézus halála után is azt mondhatja némelyikkel: „azt hittük, hogy ő fogja megszabadítani Izraelt”.

Elképzeltető-e, hogy miután seregeket toborzott maga köré, elhitette velük, hogy Messiás, ugyanő hadaival Jeruzsálemhez közeledve azt közölte volna hűveivel, hogy bocsánat, tévedés az egész? No persze, mint mindenre, erre is lehet magyarázatot találni: bizonyára azt hitték, hogy tréfál.

Amit az evangélisták itt megkíséreltek, az egy szaltómortále, amiből azonban könnyen komikus bukfenc lesz. De mit találhattak volna ki? No, ezt a kérdést föl sem kellett tenniük, hisz kitalációra nem is volt szükség, feladatuk abban merült ki, hogy írásban rögzítsék, amit őskeresztény gyülekezeteik hittek Jézusról, abban pedig valóban kompetensnek tarthatjuk őket. Magának a Jézushitnek szaltómortáléja volt ez, az evangélisták csak regisztrálták, amennyire tudták.

Mivel Jézus nem bizonyult valami sikeresnek eredeti szerepében, találni kellett hát neki egy másikat. Messiásnak, a szónak addig szokásos értelmében nem volt többé használható. Új jelentést kellett hát adni a régi szónak. „Az ő országa nem e világból való.” Nem azt állította-e ismételten magáról, hogy ő az „Emberfia”? Meg hogy az „Emberfia” eljő az ég felhőiben? Nagy hatalommal és dicsőséggel? Azt bizony! Kétség nem fér hozzá! Ergó, mindenekelőtt azt kell bizonygatni, hogy föltámadott halottaiból. „A Halál Birodalma nem tarthatta vissza.” Újból eljövendő léssen, méghozzá hamar, igen hamar! Erre vártak ők égő hittel, s erre várnak némelyek a mai napig.

Az őskeresztény gyülekezet számára éppen ez a hit állt a kereszténység közép-pontjában, ez volt annak magva, lényege. Idők folyamán ez a hit érthető okokból a perifériára szorult; a modern, szabadelvű teológia nem szívesen beszél róla, még katolikus egyházi körök sem. Kissé feszélyezi őket.

Hogy napjainkban annyi kiváló elme kételkedik egy történelmi Jézus létezésében, annak főleg az az oka, hogy az evangéliumok egy jól ismert mitikus alakkal, a Messiás-Krisztussal próbálták azonosítani. Elkerülte a kételkedők figyelmét, mennyire sikertelennek bizonyult e kísérlet. Aki olvasni tudja az evangéliumokat, annak világosan s meggyőzően árulkodnak egy sikertelen Messiásról, s egy sikertelen Messiás minden más, csak nem mitikus alak, ellenben egy számos kiadásban ismert történelmi jelenség.

Ezzel félre is tehetjük az evangéliumokat, bár bizonyára számos apróságot találunk még bennük, amelyeknek határozottan történelmi tény színezetük van. Itt van például Márk evangéliumának az az adata, hogy Jézust az anyja és a testvérei háborodottnak tartották; olyan adat ez, ami kétségkívül élő hagyományra megy vissza, hogyan került volna bele különben egy őskeresztény vallásos irományba? Kisebbfajta csoda, hogy benne maradhatott. Hanem azon nincs mit csodálkozni, hogy Máté és Lukács, akik úgy állítják be Jézus anyját, mint aki tisztában van azal, hogy Isten fiát szülte meg természetfölötti közreműködéssel, egyszerűen papírosárba dobták Márk adatát. Figyelemreméltó Lukács evangéliumának közlése arról a sok asszonyról is, akik Jézushoz és híveihez csatlakozva „szolgálták őket javaikkal”. Az ilyesminek igazán semmi köze a mítoszhoz, inkább a drasztikus, közönséges, életszagú valósághoz.

A való élet nyers, realista következetlenségét érezzük abban is, hogy Jézus hol a kései zsidó kegyes irodalom szellemében prédikálja: „szeressétek ellenségeiteket”, hol pedig fölfortyan – s milyen könnyen! – s a legízesebb keleti

szitokszókkal árasztja el ellenfeleit, ádáz átkokat szór azokra városokra s helységekre, amelyekben maga és agitátorai kevésbé barátságos fogadtatásban részesültek.

De az a kis Saul nevű zsidó is, a megtért farizeus, aki később Paulusnak nevezte magát, ő is hagyott ránk közvetett s éppen célzatosság-nélküliségüknek köszönhetően megbízható tanúságokat a történelmi Jézusról. Pál több helyen is utal kapcsolataira, melyek őt a volt halászhoz, Simonhoz, alias Kefához, alias Szent Péterhez, no meg a többiekhez fűzték, akik legközelebb álltak a nagy halotthoz. S minthogy Pál minden rokonszenv és csodálat nélkül, ellenkezőleg: titkolt szakmai irigységgel emlegeti őket, Pétert ráadásul leplezetlen kicsinyléssel, nincs okunk kétségbe vonni tanúságainak megbízhatóságát, bármennyit szépitgettek is rajtuk később az ő neve alatt. Pál arról is beszámol, hogy egy alkalommal udvariassági látogatást tett Jézus egyik fivérénel: „Jakab, az Úr testvére” szállásán. Hogy tartathatták volna ezt a Jakabot egy sohasem létezett személy testvérének, erre tessék válaszolni!

– Most igazán fején találd a szöveget, Marin! – szóltam közbe. – Akinek fivére volt, az maga is létezett. Jézusnak pedig négy is volt. A legifjabbat Simonnak hívták, akit...

– Jó, jó, de hogyan tudjuk, hogy Pál létezett? – kérdezte Kristensen diák.

– Abban persze nem lehetünk biztosak, csak az, aki személyesen ismerte, mondta Marin. – De nehéz okát találni, miért kételkedjünk benne. Egyáltalában nem azt a benyomást kelti, mint holmi mitikus alak. Egyébként igen élethű portrét rajzol róla egy régi ókeresztény szerzemény, a „Szent Tekla cselekedetei”:

„Alacsony, testes, szélesvállú ember volt, erősen hajlott orra fölött összenőtt fekete szemöldökkel; karikalábú, kopasz és az Úr malasztjával teljes.”

– Bocsánat, hogy még egyszer közbeszólok, mondtam – de szerencsémnek tartanám, ha az urak eljőnnének hozzám egy szerény ebédre holnap, vasárnap este hét órakor, vagy tizenkilenc órakor, amelyik jobban megfelel.

Javaslatom készséges fogadtatásra talált. Ifjú Kristensen megkérdezte, hogyan öltözzön. Javasoltam, hogy diákegyenruhában jöjjön, karddal a derekán, de mivel olyannal nem rendelkezett, a kérdés függőben maradt.

No persze hölgyekre is szükség lett volna. Benéztem hát a Vasko de Gama mosodába és meghívtam Irma Jensent; de hogy ne érezze magát egészen árvának és védtelennek, a Columbus tojásboltba is bekukkantottam, és meghívtam barátnőjét, Oda Hansen kisasszonyt. Ezután a Tengerikígyóba mentem, hogy elcsípjem Kaspert. Kasper azzal a javaslattal állt elő, hogy Blasius barátját is hívjam meg, aki a Királyi Színház komédiása volt. Örömmel járultam hozzá, s azonnal föl is hívtam telefonon. Blasius kedélyes ember s kitűnő színész, engem nagyon emlékeztetett a néhai Parmenidészre, az alexandriai Kleopátra Színház komédiására. Különbö ki tudja, nem vele azonos-e?

XIII.

Régi barátném, Mandolin asszony, aki drága hitvesem halála óta háztartásomat vezeti, csudajó, pompás ebédet készített, ha szabad a magam lovát dicsérnem. Természetesen az én öreg Lottám közreműködésével, aki a svéd konyha mestere. A dánok persze a dán ételt kedvelik, a németek a németet, ám a svéd koszt egyaránt ízlik a dánoknak és a németeknek, de még a törököknek és a tatároknak is. (Kivéve persze a füllesztett heringet és néhány más specialitást, mellyel egy svéd sem traktál külföldieket, ha esze van.) A vendégek változatosan voltak öltözve, meglehetősen tarkabarkán. Josef Marin sima szmokingot viselt, lakkcipővel, Blasius szintén. Kasper frakkban érkezett, fehér nyakravalóval, de régi piros szattyánpapucsával a lábán, hogy a viszkinek legyen hová leszállni, a nehézkedés törvényét követve. Ifjú Kristensen sportruhában és Schiller-gallérral jelent meg. Irma Jensen minimális (szinte semmi) szereléssel hamisítatlan világi dáma lett. Oda Hansen toalettjére nem emlékszem (valami sárga, gondolom, de meglehet, hogy csak képzelem, merthogy a tojásüzletben dolgozott.) Mellesleg úgy néz ki ő, mintha az Úr férfit akart volna teremteni, de az utolsó pillanatban meggondolta volna magát.

És hát szert tettünk egy papi személyre is, nevezetesen saját jogszerinti lelkigondozómra, Baldersenre a Judás-templomból. (Föltehetőleg nem iskarióti Judásról nevezték el, akiről különben sohasem hallottam beszélni előbbi életemben, hanem arról a másik Judásról, aki írt egy levelet.) Pásztor Baldersen azért jött fel hozzám, hogy valami gyűjtésről tárgyaljon velem, de természetesen invitáltam, hogy maradjon ebédre, hisz régi ismerősök vagyunk. Ő egyébként kiváló sakkjátékos volt, aki hírnevet is szerzett sakkrejtvény-kompozícióival. De rosszul nősült, s biztosan megőrült, hogy nem kell hazamennie ebédelni, különösen mikor meghallotta, hogy Blasius királyi udvari színésszel találkozhat, akiért rajongott; a színháznak is nagy barátja lévén.

S mivel az ember, akárcsak kétezer évvel ezelőtt, még mindig egy fokkal udvariasabb a papok és rabbik iránt, mint más férfiakkal szemben, a pásztornak jutott a megtiszteltetés, hogy a háziasszonyt asztalhoz vezesse. (Jézus reformbuzgalma e téren nem járt valami nagy sikerrel. Mandolin asszony különben papnak a lánya volt, miért is számára magától értetődött, hogy a lelkész a díszvendég.)

Kasper rögtön beszámolt a pásztornak, hogy egy oltárképen dolgozik szülőfaluja temploma számára, ami persze a legnagyobb mértékben fölkeltette pásztor Baldersen érdeklődését és Kasper iránti rokonszenvét. Mikor pedig megtudta, hogy a kép Jézust és a házasságtörő asszonyt fogja ábrázolni, először kicsit meghökkent ugyan, de hamarosan megértőleg (ahogy a dán mondani szokta) viszonyult a témához. S kis idő múlva már úgy el volt ragadtatva Kaspertől, hogy szinte megfeledkezett a nagy Blasiusról.

Mármost akár Kasper oltárképe volt az oka, akár az ajóka (szardella) láttára eszünkbe jutó rímus: „ajóka jó sűrű lében, igyunk rá Jézus nevében!” – elég az

hozzá, majdnem egész este Jézusról folyt a társalgás.

Persze Kasper festőszemét (vagy esetünkben inkább sólyom- vagy rendőrszemét) nem kerülte el, hogy Josef Marin mindig svindlizett, valahányszor exet it-tunk; éppenhogycsak belenyalt a poharába. (Nekem természetesen ortodox svéd kupicáim vannak tizenötödik Károly korából.)

– Boldogult Sundberg érseknek, szólalt meg Kasper, tetszettek volna ezek a poharak; az volt a szavajárása: a jámborságon és az erkölcsön kívül semmi sem dühít annyira, mint a gyűszűnyi pálinkáspohár. De te, Marin, nem vagy méltó, hogy ajkadhoz emeld! Neked külön kellene adni egy kis likőrös pohárkát, a világ csúfjára!

– Mért látod meg a szálkát a te felebarátod szemében? – tréfált Blasius.

– De a gerendát a magaméban nem, egészítette ki Kasper – De hogy láthatna meg az ember egy szálkát a felebarátja szemében, ha a magáéban egy gerenda van? Ezt sohasem értettem.

– Kedves Kasper, mondta Marin, tökéletesen igazad van: ez a régi közmondás bizony jobb megfogalmazást érdemelt volna!

– Régi közmondás?, csodálkozott pásztor Baldersen. – Hát hiszen lehet annak nevezni: idővel ebből is közmondás lett, mint annyi más jézusi szóból.

– Alighanem közmondás volt már Jézus korában is, jegyezte meg Marin. – Nem vagyok közmondás-szakértő, de néhány másnyelvű változattal szolgálhatok, egy latinnal s egy arabbal. A latin *Trimalchio lakomája*-ban fordul elő, s minthogy Trimalchio asztaltársasága nem Puteoli előkelő fürdővendégei közül került ki, előre bocsánatot kell kérnem a hölgyektől, mert egy kicsit drasztikus. „Meglátod a legapróbb bolhát is a szomszédodon, de nem a kövér tetvet magadon.” Az arab változat finomabb és szellemesebb: „A teve (kamel) kineveti a dromedár púpját – neki kettő is van, csakhogy nem látja.” A teve valóban úgy néz ki, mintha vigyorgna, ami az arab mondást még találóbba teszi. De abban igazat adhatunk Kasper barátunknak, hogy az arameus változat avval a gerendával valaki szemében, kevésbé sikerültnek mondható. Ám ezt nem róhatjuk fel Jézusnak, aki mint gyakorlott prédikátor és népgyűlések szónoka szívesen használt közönségének ismerős és érthető régi közmondásokat s fordulatokat, s nem meríthetett máshonnan, csak a rendelkezésére álló forrásból.

A levesnél, melyet egy vén fajdkakasból főztek, világiasabb témákról, színházról, filmről folyt a társalgás, de mikor behozták a halat (tepsiben sült csukát, pirított osztrigával és vargányával körítve), visszatértünk Jézusra. Blasius elmesélte, hogy Amerika egyik legkiválóbb egyetemén megszavaztatták a hallgatókat, kit tartanak „a világ leglebilincselőbb személyiségének”. Elsőnek Napóleon futott be, elsőprő többséggel. Utána Kleopátra és Jeanne d’Arc következett. Blasius szerint meglepő e hölgyek hallatlan népszerűsége az amerikai diákok körében, de Kasper rögtön rátapintott e jelenség magyarázatára, mely néhány kolosszális filmsikerben keresendő. A hátul kullogók közt volt Szókratész öt szavazattal, Coolidge elnök négygel, Jézus hárommal és Mussolini kettővel. Blasius érthetetlennek tartotta,

hogy Jézus olyan kevés szavazatot kapott – abban a vallásos Amerikában! Pedig őt is megfilmezték, nem is egyszer!

– Persze, persze, szólt Kasper, de Jézust sohasem ábrázolják azzal a realizmussal, amit megkövetelnek Amerikában. Ott igazánda keresztfrefeszítést akarnak látni, különben zúg a nép, hogy semmit sem kapott a pénzéért.

– De valami más is lehet a dologban, mondta Mandolin asszony. – Egy ilyen szavazásnál a diákok bizonyára a szívük szerint választanak. Ezt azonban nem teszik olyankor, ha Jézusról és vallásról van szó.

– Nem tudom, elő merjek-e hozakodni egy harmadik magyarázattal, vette át a szót pásztor Baldersen. – Véleményem szerint még az a nyomorúságos három voks, amit Jézus kapott, az is félreértésen alapult; a szavazás helyes értelmezése alapján egyet sem lett volna szabad kapnia. Hisz semmi értelme egy emberi személyiségeket illető szavazáskor istenségre voksolni.

– Ebben tökéletesen igaza van a lelkész úrnak, mondta Josef Marin. – Keresztény szemmel nézve Jézus természetesen versenyen felül áll egy ilyen szavazáskor. Laikus szemmel nézve pedig csak egy sikertelen felkelő volt, mint oly sokan mások. Szóval akárhogy nézzük, három szavazattal többet kapott a kelletténél.

– No de kedves Marin úr!, csodálkozott pásztor Baldersen. – Egy sikertelen felkelő? Igazán nem értem, mit akar ezzel mondani. Mint volt teológusnak nyilván olvasnia kellett az evangéliumokat, melyek egyedüli forrásaink Jézus földi életének megismeréséhez, s azokban egy szó sincs holmi kudarcba fulladt felkelési kísérletről!

– Dehogyan nincs, felelte Josef Marin, találhatunk bizony egyetmást erről az evangéliumokban. Mindenekelőtt hogy nyakrafőre Jézus Krisztusnak nevezgetik, Krisztus pedig, mint ismeretes, a Messiás görög fordítása. Egy Messiásnak pedig az volt az első és legfontosabb feladata, hogy fölkelést indítson s leverje Pilátust és a rómaiakat. Továbbá azt is olvashatjuk, hogy hívei „Dávid fiaként”, vagyis a zsidók törvényes királyaként hódoltak neki, és mikor Pilátus kihallgatja, maga is elismeri, hogy trónkövetelőként lépett föl.

– Még hogy trónkövetelőként! Hallatlan!, méltatlankodott a lelkész. – Pilátus csak azért kérdezte Jézustól, hogy „a zsidók királya”-e, mert római lévén csak így tudta kifejezni a Messiás fogalmát, Jézus igenlő válasza pedig csak azt hagyta jóvá, hogy valóban ő a Messiás.

– Úgy van, felelte Marin, de az a kétértelműség, ami később a Messiás-fogalomhoz tapadt, akkor még nem létezett. A bírósági eljárás minden hallgatója előtt s természetesen Jézus számára is egyértelműen világos volt, hogy a Messiásnak el kell foglalnia Dávid trónját s uralma alatt egyesítenie a zsidókat. Bátorodom emlékeztetni lelkész urat Gábiel arkangyal Szűz Máriához intézett szavaira Lukácsnál az első részben: „Ez nagy léssen, és a Magasságos fiának hívatatit; és néki adja az Úr Isten Dávidnak, az ő atyjának királyi székét; és uralkodik a Jákob házán mindörökké; és az ő királyságának vége nem léssen.” (Károli ford.) Jóllehet a Lukács-evangéliumot jónéhány évtizeddel később írták, miután

a történetek kikényszerítették a Messiás-fogalom revízióját, s elültették egy olyan Messiás eszméjét, akinek „országá nem e világból való”, az idézett részben még hamisítatlan tisztaságában látható az eredeti Messiás-fogalom. S hogy az angyali szózat hamis próféciának bizonyult, azt észre sem veszi az evangélista. Ilyen csekélyégeken ő nem akad fön.

– No, és az a sikertelen fölkelési kísérlet?, kérdezte pásztor Baldersen. – Arról mi áll a bibliában?

– Nos, mondta Marin, Márk arról tudósít, hogy egy bizonyos Barabbásnak nevezett személyt elfogtak „ama lázadókkal együtt, akik a lázadás alkalmával gyilkosságot követtek vala el”. (Károli ford.) Továbbá arról, hogy Jézus erőszakkal verte ki a pénzváltókat és az áldozati állatok árusait, akiknek a bódéi a templomtéren álltak. A dolog természetéből folyik, hogy ilyesmi elképzelhetetlen volna, ha Jézus nem lázadó híveinek serege élén hajtotta volna végre. Különben azonnal le tartóztatta volna a templom őrsége. Hogy az evangélium a népmese stílusában mindent a mesehőssel magával végeztet el, az nem fogja megtéveszteni a józan ítélőképességgel bíró olvasót. Végezetül Lukács az ő azóta elkallódott „számos” forrásának egyikéből evangéliumába iktatott egy furcsa részletet, mely Jézusnak egy eléggé figyelmen kívül hagyott mondatát tartalmazza: „Akinek nincs kardja, adja el a köpenyét, és vegyen magának!” Ami ezután következik, valami okból megcsonkult és értelmetlenné vált: „Azok pedig mondanak: Uram, imé van itt két szablya. Ő pedig monda: Elég.” (Károli ford.) – Annyit azonban kihámozhatunk e zavaros részletből, hogy híveinek egy része fel volt fegyverezve, s ez ellen neki semmi kifogása sem volt. – Kell-e több vagy meggyőzőbb bizonyíték arra, hogy valóban lázadási kísérletről volt szó? És hogy az sikertelen volt, azt talán eléggé bizonyítja az a tény, hogy a római uralom még néhány évszázadig fönmaradt Palesztinában, s hogy Jézust elfogták és halálra ítélték. Az evangélisták szerint azonban, akik jó néhány évtizeddel a történetek után ragasztgatták össze kis tákolmányaikat, Jézus Isten fia volt, s ezért elképzelhetetlen, hogy olyasvalamibe fogott volna, ami kudarcra volt ítéelve. Megtették a tőlük telhetőt, bár mégsem eleget, hogy eltüntessék a messiási felkeléskísérlet nyomait. Egészen eltüntetni nem is lehetett, hisz valami okát csak kellett adni, miért ítélte halálra Pilátus Jézust; Pilátus helyett tehát a zsidókra kenték a felelősséget – annak ellenére, hogy egy tanúság szerint, amely még néhány régi evagélium-kéziratba is belekerült, a zsidók tele torokból kiáltozták: „Bocsásd el nekünk Atyjafia Jézust!”

Most egy kis vita kerekedett pásztor Baldersen és Josef Marin között a Barabbás-problémáról, de azt mi ugorjuk át, hogy ne fárasszuk az olvasót szükségtelen ismétlésekkel. Baldersen számára, aki többet foglalkozott gyakorlati lélek-gondozással és sakkproblémákkal, mint teológiával, talán új volt egyik-másik érv, ám nem az olvasó számára. Azt az ötletet azonban a legnagyobb fölháborodással utasította el a lelkész, hogy Jézus Krisztus az „Atyjafia Jézussal” azonos, s ily módon tulajdonképpen nem is feszítették meg, hanem megkegyelmeztek neki és szabadon bocsátották. Szóval az egész kereszténység egy tévedésre épült!

– Abban én semmi rendkívülit sem látok, mondta Josef Marin. – Mi más az egész világtörténet, mint egy *Comedy of Errors*? A Buddha néven ismert Gotama filozófust, aki szaktudósok szerint ateista volt, ma sokszáz millió ember istenként tiszteli. Egyébként én nem igénylem magamnak annak eldöntését, hogy kersztrefeszítették-e, nem-e Jézust. Azt az egyet azonban valószínűnek tarthatjuk, hogy erről két különböző hagyomány maradt fenn. Hogy az evangélisták, akik szívvel-lélekkel a győzedelmes változathoz szegődtek, mely szerint Jézust megfeszítették, balfogásból s anélkül, hogy maguk is tudták volna, a másik hagyományból is becsempésztek valamit, az csodálkozásra készítheti ugyan a modern olvasót, de ők ezúttal is, mint számos más esetben, meggondolatlan és hanyag kompilátorok módján jártak el. Egymás mellett számolnak be arról, hogyan vonja kétségbe a galileai messiásjelölt a közkeletű felfogást, miszerint a Messiás Dávid ivadéka, ugyanakkor a próféciaikkal és a hívők igényével egyetértésben s az érdekeltnek úgyszólván kifejezett tiltakozása ellenére megteszik őt „Dávid fiának”. Egymásnak ellentmondó hagyományokkal s adatokkal lépten-nyomon találkozunk az evangéliumokban.

– Igen, sajnos, ez tagadhatatlan, ismerte el pásztor Baldersen. – De hogy viszatérjünk arra a fölkelésre: ha Jézus erőszakkal s hívőselege élén verte is ki a pénzváltókat a templomból, lázadása akkor is csupán a hivatalos zsidóság ellen irányult, nem pedig Pilátus és a rómaiak ellen.

– Az államhatalom, mondta Marin, nem szokta kedvelni a lázadásokat és zavargásokat, akármiféleké legyenek is. S amit az evangéliumok megsejtetnek e fölkeléskísérletről, az igen töredékes; a templom elleni támadás talán csak epizód volt. Nyilván csírájában fojtották el, de mi lett volna az ellenkező esetben? Ha a fanatizált zarándoktömegek csak egy pillanatra is nekiszabadulnak, könnyűszerrel elsöpörhették volna Pilátust jelentéktelen helyőrségével együtt. Így járt, mint tudjuk, később egy másik helytartó, Gessius Florus i. u. hatvanhatban.

Annyi mindenesetre biztos, hogy Jézust mint felkelőt ítélték el, s nem volt szó valami justismordról. Alighanem maga is elismerte bűnösségét, s eszébe sem jutott tagadni, amit mindenki tudott. De abban az időben, amikor az evangéliumokat írták – vagy pontosabban: amikor mai formájukat kezdték fölvenni, mert hisz szakadatlanul változtattak, javígtattak rajtuk – a „szentekre” (ahogy az első keresztények nevezték magukat) kezdett már ráirányulni a hatóság figyelme; tehát az óvatosság és az okos politika parancsolta, hogy kendőzzék és gyomlálják ki mindazt, ami csak egy lázadó Jézusról árulkodik. Ez nem sikerült túlzottan jól, de annyira mégis, hogy a legtöbben igen meglepődnek annak hallatára, hogy Jézus igenis kísérletet tett hívei várákozásának kielégítésére és Messiás voltának bizonyítására. Egy modern, szabadelvű teológus nemrég annak a halvány gyanújának adott kifejezést, hogy Jézus talán „akarata ellenére keveredett bele” egy fölkeléskísérletbe. Egy Messiás, aki akarata ellenére keveredik bele egy messiás-mozgalomba!

– Hm, dűnnyögött pásztor Baldersen, már jó harminc éve pap vagyok, és mindig azt hittem, hogy ismerem a bibliát. De be kell látnom, hogy, mint kiderült, vannak dolgok benne, amiket sohasem gondoltam át eléggé. Jó lesz, ha hazamegyek s nekiállok újra az olvasásnak.

Engem mint házigazdát kissé kínosan érintett, hogy ilyen fordulatot vett a társalgás. Mikor meghívtam pásztor Baldersent, hogy maradjon ebédre, ezt azzal a szándékkal tettem, hogy egy kis kikapcsolódásra adjak neki alkalmat, nem pedig hogy megvizsgáztassák és elbuktassák. Igazán kitűnő, kellemes, derék ember ő, aki önzetlenül törődik szegényeivel, s valószínűleg kisebb gondja is nagyobb annál, semhogy azon törje a fejét, hogy is volt az Jézussal a valóságban. Hisz ő nem volt ama kor szemtanúja, mint én, ezért ugyancsak nehéz lehet eligazodnia benne. Kedvem lett volna figyelmeztető jelként kissé belerúgni Josef Marin sípcsontjába, de minthogy Oda Hansen ült kettőnk között, nem akartam kockáztatni, hogy a hölgy félreértse mozdulatomat.

De szerencsére most belépett az öreg Lotta egy kis közbülső fogással: piritott kakastaréj, tyúkvelő és libamáj volt szarvasgombaszószban. (Néha kedvem támad főleleveníteni vidám alexandriai diákeveim gasztronómiai élményeit, s valami hasonló fogást tettek elém egyszer az Aranyfácán étteremben, Alexandria leg-elegánsabb lokáljában, mely Antónius és Kleopátra régi palotájában volt a hatalmas kikötőöbölnek egyik szigetén.) Ezzel egyidőben a maga finom és tapintatos módján, amit nem tudok neki eléggé meghálálni, Blasius is a szorongatott Baldersen segítségére sietett.

– Valóban, manapság annyi különböző elmélet van forgalomban Jézusról, a legtöbb persze légbőlkapott hipotézisekre épül. Ha az ember nem teológus, nem könnyű önálló véleményt alkotni róluk, de nem tudom, szükség van-e erre egyáltalán. Abban mindenesetre egyetérthetünk, hogy Jézus a legmagasabb emberi eszmény képviselője. A minapában egy újságcikkben ilyen megfogalmazását találtam ennek: Még ha nem volt is Isten fia – e kérdés eldöntését engedjük át a szaktudományoknak – akkor is vitathatatlanul ő volt a világtörténelem etikailag legmagasabban álló személyisége.

Blasius nyilatkozatának senki sem mondott ellent. Josef Marin szórakozott arckifejezéssel meredt a levegőbe. Felemeltem a poharamat, felszólítva vendégeimet a bourgogne megízlelésére. Áhítatos csendben ürítettük ki poharainkat. Régmúlt napok emléke lengett körül, amikor boldogult apám (Jägerstam alezredes, nem Jona rabbi Tiberiásból) szokása szerint Urunk tiszteletére emelte pohárát a nagypénteki ebédnél.

Az áhítatos csendet Irma Jensen kisasszony kérdése törte meg:

– Micsoda étel ez? Nagyon jó, de mi lehet?

– Kakastaréj és tyúkvelő, nagysám!, világosítottam fel. – Tetszik tudni, Jensen kisasszony, első ifjúságomban pár évet Alexandriában, ebben az egyiptomi városban töltöttem. Az ottani Kleopátra-színházban láttam egy darabot, mely kakastaréjok és tyúkvelők háborújáról szólt, és úgy végződött, hogy egy ügyes

szakács libamáj és szarvasgomba segítségével összebékítette a küzdő feleket. Így jött divatba ez a fogás, s meg kell vallani, nem is olyan rossz. Öreg Lottának egész jól sikerült.

– Mikor voltál te Alexandriában, Jägerstam?, kérdezte Kasper. – Sohasem hallottalak beszélni róla.

– Abbizony meglehet, válaszoltam. – Elég sokat utaztam életemben, s Alexandriában 1914 telén jártam utoljára, röviddel a háború előtt. Úgy találtam, nagyon megváltozott a város, és nem is előnyére. A Kanoposz utcát Rosette utcára keresztelték – mire volt ez jó? Az Aranyfácán étterem sehol, a Kleopátra-színházból mozi lett, és Nagy Sándor holtteste, mely valamikor régen üvegkoporsóban volt megtekinthető a születési bizonyítvánnyal együtt, mely igazolta, hogy balkézről Zeusz fia, nyomtalanul eltűnt. Még a híres világítótorony sem maradt fenn.

De most feltalálták a sültet (jávorszarvas-szeleteket II. Oszkár módjára), s a társalgás egyenletes zsongásban oldódott fel. De nem telt bele sok idő, hogy Jézus újra előlépjön a zsongásból. Most ifjú Kristensen jóvoltából került terítékre, és pástör Baldersennek, aki még soha sem volt olyan társaságban, mely ily élénk érdeklődést tanúsított Jézus iránt, újra volt oka min csodálkozni s aggódni.

– Mit nem mond, fiatal barátom!, ámuldozott, méghogy a keresztény erkölcs a kései zsidó kegyesség-irodalomból való kölcsönzés? Ezt meg honnan a csudából veszi?

Ifjú Kristensen őszintén bevallotta, hogy nem ő találta ki, hanem Josef Marintól hallotta, aki bizonyára maga sem volt az első ebben a fölfedezésben.

– Nem bizony, mondta Marin, erre az érdemre nem tarthatok igényt. Mellesleg meg vagyok győződve róla, hogy helyel-közzel valóban találunk autentikus és eredeti Jézus-igéket az evangéliumokban. Csak ne a legnépszerűbbek közt keresséljünk: „szeressétek ellenségeiteket” s ehhez hasonlók. Persze ilyeneket is mondhatott Jézus, de nem tőle származnak. Ezeket, hogy úgy mondjam, az iskolában tanulta, vagyis a kései zsidó ájtatoskodás széles országútján szedte fel. De mikor azt mondja, hogy gyűlölnünk kell szüleinket és testvéreinket, csak úgy szerethetjük őt igazán, olyankor bizonyára a maga egyéni ösvényét tapossa. Sören Kierkegaard sokat töprengett e hely értelmezésén, és irgalmatlan gúnyt üzött egy akkori sokat forgatott lexikonból, mely szerint a „gyűlöl” szót e helyen úgy kell értelmezni, hogy „kevésbé szeret”. Összevetve Jézus szavait hozzátartozóihoz való jónak éppen nem mondható viszonyával, ahogy az Márk evangéliumában kifejezésre jut, valóban autentikus benyomást keltenek, s nehezen volna érthető, hogy kerülhetett egy ilyen visszatetsző részlet a lelki épülést szolgáló öske-resztény írásokba, ha a hagyomány nem őrizte volna meg, hogy valóban mondott ilyet. Jól megfér ez azzal a patológikus egocentrikussággal, mely mindenkor jellemző volt a proféták fajtájára.

Egy másik hely, ahol érezhetően ugyancsak maga a történelmi Jézus viszi a

szót, az, amikor egy Beel-zebul vagy Beel-zebub nevű régi kiszolgált kananita istenséget előléptet a „démonok arkonjává”, az ördögök fejévé. A farizeusok és írástudók képzeletvilágában nem volt helye ennek a figurának, de a palesztinai néphit alsó szféráiban igenis szerepet játszhatott, akárcsak az északi köznép hiedelemeiben Odin, akit nem is olyan régen még féltő tisztelettel emlegettek, s néha mint hatalmas démont segítségül hívtak. Őt is az ördögök királyává tették meg, miután a kereszténység megfosztotta istenségétől.

Aztán itt van ez a bizarr passzus, melynek aztán igazán semmi köze a zsidó kegyességhez: amikor azokról beszél Jézus, akik „kiherélték magukat a mennyek országáért”, s az ilyeneket állítja követendő például. Miféle csodabogarak lehetnek azok? Zsidók biztosan nem voltak: az ilyesmi botránkozás volt a zsidók szemében, akik „tisztátalanoknak” tartották az eunuchokat, s még prozelitákként sem tűrték őket. Az Attiszkultusz szerint azonban az életszentség jele volt az önkasztrálás, s ez a vallás egész keleten hódított, főleg Szíriában és környékén, no meg persze Galileában is. Jézus el se kerülhette, hogy meg ne ismerje, s számomra napnál világosabb, hogy szavai éppen az Attiszvallás papjaira és szentjeire vonatkoznak. Egyszerűen nincs más lehetőség.

Az Attiszvallás óriási befolyása a későbbi kereszténységre közismert, de az kevésbé tudatosodott, hogy a fönti példából ítélve, már maga Jézus kapott ösztönzéseket tőle, s hogy a kereszténység „pogány elemei”, melyekről szívesen hiszszük, hogy az őskereszténységtől még idegenek voltak, s csak később csempésztek be őket a hátsó ajtón, talán magára Jézusra és szűkebb körére mennek vissza.

A modern, újprotestáns teológusok körében már szinte divattá vált az a nézet, hogy Jézus igazhitű zsidó volt, akit szigorú zsidó monoteizmusa egyenesen eltiltott volna attól, hogy „Isten fiának” tartsa magát, vagy hogy hagyja magát híveitől annak hívatni. Volt idő, amikor Paulust tették felelőssé e „családi mitológiáért”. De Paulus ártatlan e téren. Mint Gillis P. Wetter és mások kétségtelenné tették, Paulus már egy olyan kereszténységre tért át, mely „Isten fiaként” s „Urunkként” imádta Jézust, s a legcsekélyebb nyoma sincs annak az állítólagos őskereszténységnek, melyből e hit hiányozna. S miért ne fertőzte volna meg magát Jézust is követőinek hite? Az ilyesmi inkább szabály, mint kivétel. Úgyszólván képtelen volt komolyan s nyomatékkal tiltakozni ellene, mert akkor hátat fordítottak volna neki. Könnyen megfedkezünk arról, hogy Jézus is, közeli tanítványai is a galileai köznéphez tartoztak, s hogy a galileaiak zsidó igazhitűségében és „szigorú monoteizmusában” bízni körülbelül annyi, mint föltételezni, hogy egy lutheránus ország egyszerű népe tisztában van az augsburgi hitvallással s mindenben ahhoz igazodik.

Hogy Jézust már életében Isten fiának tartották követői, világosan kitűnik a föltámadásáról szóló legendákból. Magától értetődik, hogy Isten fiának föl kellett támadnia halottaiból! „A Halál birodalma nem tarthatta vissza!”

– Ami azt illeti, Marin

Marin úr, nem botránkozhatok meg azon, hogy legendáknak nevezi a Jézus föltámadásáról szóló tanúságokat, mondta békülékenyen pásztor Baldersen. – Nemrég olvastam egy cikket egy folyóiratban egy hivatásbéli kollégám – egy keresztény pap! – tollából, aki Jézus föltámadásának problémáját boncolgatva egy úgynevezett „látomáselmélethez” folyamodik. E nézet szerint Jézus föltámadásának hite, mely immár közel kétezer éve minden keresztény ember üdvösségreményének alapja, holmi „látomásokból” keletkezett, melyek Simon Pétert és Jézus más tanítványait félrevezették. Akkor már sokkal kevésbé sérti érzékenységet az ön változata, hogy ti. a föltámadástörténet legenda, vagy miért ne mondjuk meg kereken?: hazugság. Vagy talán ön is e vízióhipotézist vallja?

– Nem, lelkész úr, felelte Josef Marin, a legkevésbé sem. Nem látom be, mire volna jó egy ilyen hipotézis. Ez abból a tarthatatlan föltételezésből indul ki, hogy a régi korok emberei képtelenek voltak a hazugságra. „Ha az arab hazudik, nem sértődik meg, ha nem hisznek neki, csak nevet rajta. De ha azt látja, hogy hisznek neki, akkor elfelejti, hogy hazudott, s maga is elhiszi, amit mondott.” Ezt egy útleírásban olvastam, és gondolom, nem csak az arabokra érvényes. Il-
lés próféta élő mivoltában szállt fel a mennyekbe tűzlovak vontatta tüzes szekéren, és Augustus császár mennybemenetelét megbízható szemtanúk erősítették. Sohasem hallottam, hogy holmi látomáselméletre lenne szükség e históriák magyarázatához, és nem tudom, miért volna Simon halász, alias Kéfás, alias Petrus feltétlenül megbízhatóbb tanú, mint a római szenátorok, akik látták Augustust a mennybe szállni. A „vízióhipotézist” különben igen könnyű megcáfolni. Hol látta Szent Péter és a többi tanú először a feltámadt Jézust? Effelől két egymást kizáró verzió van. A régebbi szerint, melyet Márk és Máté képvisel, először Galileában jelent meg tanítványainak a föltámadott, nem pedig Jeruzsálemben, és nem külön jelent meg valamelyiknek, hanem valamennyiüknek egyszerre egy hegy tetején. Világos, hogy ez a híradás nem alapulhat látomáson. A másik, újabb hagyomány szerint, melyet Lukács és János jegyzett föl, Simon Péternek és néhány másnak jelent meg Jeruzsálemben és környékén, de nem Galileában; azonkívül a János-evangélium egy függelékében egy későbbi szerző, akit nyugtalanított az ellentmondás, kísérletet tett a két változat összehangolására. Azt az apokrif Márk-jegyzetet, mely a régi hagyományt kétségbe vonja és korigálja, figyelmen kívül hagyhatjuk. Ha mármost Jézus föltámadásának hite valami megtörtént dologból eredt volna, amilyen egy látomás – esetleg több látomás, melyek közül valamelyik az első volt – akkor sohasem támadtak volna ily megoldhatatlan ellentmondások. Simon halász és tanútársai pontosan tudták volna, hogy Galileában vagy Jeruzsálemben jelent-e meg nekik először a föltámadt Jézus, az evangélisták pedig szilárd hagyományra támaszkodhattak volna.

Az ellentmondások megjelenése azonban érthetővé válik s könnyűszerrel megmagyarázható abból, hogy az evangélisták elsőrendű feladatuknak a föltámadásban való hit elhintését tartották – mert neki mint Isten fiának törik-szakad

fel kellett támadnia – a részleteket pedig később költötték hozzá, a hívők egyik csoportjában így, a másikban úgy.

Most már nem tartóztathattam magam tovább.

– Nem, ez a vízióhipotézis semmiképpen sem állja meg a helyét, mondtam. – Igazán nem hiszem, hogy Simon halász, akit mostanság feketepéternek, akarom mondani szent Péternek hívnak, kísérteteket látott volna. Praktikus, vállalkozó szellemű ember volt, nem valami léleklátó. Mellesleg nagy kópé, akinek mindig volt egy aduja a csizmaszárában. Jól ismertem, sokkal közelebből, mint Jézust, akit, sajnos, igen felületesen.

Hirtelen csönd lett az asztal körül. Angyal röpült át a szobán, mint mondani szokás. Kicsit feszélyezve éreztem magamat. A házigazda ne tegye magát a társaság középpontjává – olyan szabály ez, melyhez mindig is tartottam magamat, most azonban véteni találtam ellene.

Kasper barátom törte meg a csendet.

– Hallod-e, Jägerstam, mondta, már jó sok éve iszogatunk együtt, de még sohasem fordult elő, hogy már a sütnél berúgtál volna. Ellenkezőleg: majdnem olyan jól bírod a pálinkát, a konyakot, a viszkít, mint jómagam, a bort pedig nálam is jobban. Más magyarázatot kell hát keresnem. Azt állítod, hogy ismerted Jézust, méghozzá nem csak hírből, mint a Kacor királyt, hanem személyesen. Hogy is állunk hát ezzel a dologgal?

– Kedves Kasper, feleltem, nincs ennél egyszerűbb. Neked mint pneumatikus, akarom mondani, lelki beállítottságú embernek bizonyára nincs semmi kifogásod az ellen, hogy az én szellemem vagy lelkem vagy aminek nevezni akarod, valamikor ezerkilencszáz évvel ezelőtt egy galileai zsidó testében talált szállást, úgyhogy volt alkalmam többször is találkozni Jézussal Galileában, de még Jeruzsálemben is. Nincs ebben semmi különös. Nem én vagyok az egyetlen, aki hisz egy korábbi életében.

– Nem bizony, szólt közbe Josef Marin, ősrégi és napjainkban is igen elterjedt hit ez. Fiatalkoromból emlékszem egy Brandersköld nevű idős őrnagyra – kicsit furcsa természet különben, de rendes, becsületes ember – aki azt állította, hogy egy előző életében templomi szajha volt Babilonban.

– Mint keresztény és papi személy, szólt pásztor Baldersen, én sem utasíthatom el ezt a lehetőséget. Hiszen az evangélium szerint Urunk Jézus Krisztus Illés próféta reinkarnációjának tartotta keresztelő Jánost, amiből az következik, hogy az is volt. Arra azonban sohasem gondoltam, hogy közönséges embereknek is – már megbocsásson, kedves Jägerstam! – lehet előző életük. A magam részéről nekem a legcsekélyebb emlékeim sincsenek ilyesmiről.

– Csakhogy nekem meg vannak, feleltem, – ha már egyszer szóba került ez a téma. Abban az időben pár évet töltöttem Alexandriában, és nem lepne meg, ha ma esti igen tisztelt vendégeim egyike, nevezetesen Blasius barátunk ugyancsak ott lett volna akkor. A Kleopátra-színházban volt egy Parmenidész nevű mimikus

művész – archimimosz volt címe és rangja, ami körülbelül a mai királyi udvari színész megfelelője –, akire Blasius oly igen emlékeztet, hogy az már nem lehet véletlen. Mintha csak néhai Parmenidészt látnám magam előtt életnagyságban. Mellesleg ő volt a kor legnagyobb s legünnepeltebb színművésze, s később fényes karriert csinált Rómában. Blasius, aki, közbevetőleg legyen mondva, spirítiszta, és gyakran társalog az elhunytak szellemével, hol asztaltáncoltatással, hol más módon, élénk érdeklődést árukt el. Álmában sokszor a Kongelige Theater (királyi színház) felé tart, ám az utca mintha nem Koppenhága egyik utcája lenne, hanem a Rue de Rivoli-ra emlékeztet, véget nem érő oszlopsoraival. Talán egy elmosódott emlék a régi Alexandriából...?

– Természetesen, mondtam. – A Kanoposz utca! Pontosan stimmel!

– De tulajdonképpen milyen volt Jézus a valóságban? – kérdezte Oda Hansen kisasszony.

– Hát, nagysám, válaszoltam, azt nem olyan könnyű csak úgy egy lélegzetre elmondani. Javában írogatom a memoárjaimat arról a korról, abban elmondom azt a keveset, amire emlékszem vele kapcsolatban.

– Ó, nem olvasná föl nekünk?

– Eszem ágában sincs, Hansen kisasszony! Az ember nem azért hív vendégeket, hogy saját firkálmányaival traktálja őket. Annyit azonban elmondhatok róla, hogy rendkívüli tehetsége vagy adottsága volt fanatikus rajongók tömegeit gyűjteni maga köré. Sok más embernek is megvolt ez a képessége, ám a siker mindig a körülményektől függ. Némelykor csak egy kis elpuskázott fölkelés az eredmény, máskor egy nagy birodalom. Az is előfordul, hogy egy maroknyi szekta, amiből azán világvallás lesz. Egy hólabda néha lavinává dagad, ám ez nem a hólabda érdeme.

– Valóban nem, mondta Josef Marin. – De az emberjőszág tömegei mindig hajlandók azt hinni, hogy az a hólabda egy isteni hólabda volt! Vagy legalábbis egy eszményi hólabda! A világtörténelem etikailag legmagasabban álló hólabdája!

– Igen, így van ez és nem másképp! Ha törökök volnánk, arra esküdnénk, hogy Mohammed a legfinomabb és legnagyobb ember volt, aki valaha is létezett. De mivel, Istennek hála, keresztények vagyunk, világos, hogy mi Jézusról állítjuk ugyanezt. Nekem ugyan meglehetősen vegyes benyomásom volt róla, de oly kevésbé ismertem, hogy a tévedés nincs kizárva. Egyszer mindennek elmondtam az én tiszteletben álló öreg apámat, aki rabbi és szabómester volt Tiberiásban, s talán ez volt az oka, hogy nemigen voltam elragadtatva tőle. De nem akarok részrehajló lenni, s azt mindenesetre tanúsíthatom, hogy korántsem volt az a nevetséges és kellemetlen figura, amilyennek egy későbbi történelmi regény-féle, mai nevén János-evangélium ábrázolja, melyben unos-untig a saját isteni mivoltáról szónokol, s úgy beszél az anyjával, mint egy vérbeli herceg a vén dajkájával vagy még udvariatlanabbul. Ehhez az alakhoz képest egészen kifogástalan ember volt.

De keresztre aztán végképp nem feszítették. Azt hittem először, hogy ez a hír nagy vigasztalására szolgál majd mindazoknak, akik minden nagypénteken a templomban ülve pityeregnek az ő megfeszítettésén, de tévedtem. Baldersen barátunk, látom rajta, nem örül neki, pedig nyájas, melegszívű ember különben, s akkor nyilván mások sem fognak. Hinni sem fogják, csak mert én állítom, s ami azt illeti, nekem tökéletesen mindegy. De azt föl nem foghatom, hogy képzelheti valaki, hogy a zsidók akarták Pilátust Jézus megfeszítésére kényszeríteni. Erre aztán a világon semmi szükség sem volt: a legnagyobb gyönyörűséggel megtette volna, ő aztán nem volt szívbarjos, bár a végén bölcsőbbnek találta elállni tőle. Mi történik általában hasonló esetben? Ha az orosz uralom alatt egy finn vagy egy lengyel egy kis zendülést kísérelt meg, elhiszi-e valaki, hogy a finnek vagy a lengyelek a szeretett orosz kormányzó ablaka alá gyűlve kérve-kérték, hogy akasztassa fel azt a békebontót? Vagy hogy az orosz kormányzó ártatlannak találta ugyan a vádlottat, de azért fölakasztatta, csupa előzékenységéből a finnek vagy a lengyelek iránt? De Jézus vétett a zsidó vallás ellen – nem igaz, Baldersen, ugye ezt akartad mondani? Aha, mindjárt gondoltam! De hogy a fészkes fenébe képzelheti valaki, hogy mi zsidók azt a gyűlölt és utált pogány Pilátust tettük meg bírónak egy vallásunkat érintő ügyben? Meglehet, hogy Kaifás bátyám és mások szívesen megkövezték volna Jézust a mi törvényeink szerint, de hogy Pilátus előtt bevádolják valamiért, amihez annak semmi köze, s amiről neki halvány dunsztja sincs – nem, nincs az a zsidó, akinek ilyen bizarr ötlet megfordult volna a fejében! S ha mégis megtették volna, Pilátus a pokolba küldött volna bennünket! A pénzünk kellett ugyan neki, de a vallásunkra fűtyült! No, de most áttérünk a sajtra. Tessék: Roquefort, Gorgonzola és smálandi papsajt, s hozzá egy korty bourgogne. Egészségünkre!

Desszertnek csak néhány francia körtét és dán gravenstein-almát kaptunk, no meg egy kis nyalánkságot a lányoknak; Manzanillát kortyolgattunk hozzá, a Pireneusoktól északra termő bort, amely főleg a Carmen első felvonásából, a habanérából ismeretes, ám igazán iható borocska. Nekem ízlik.

*

Ebéd után azzal szórakoztunk, hogy földidézük a holtak szellemeit; ez az időtöltés nagyon divatba jött mostanában itt Koppenhágában. Mandolin asszony gondoskodott egyfajta pszichográfáról, ami abban állt, hogy a társaságból néhányan (Baldersen, Marin és én nem vettünk részt) körülülve egy asztalt egy-egy üres viszkis poharat szorongattak a markukban, s ha már eleget ültek ebben a helyzetben, kezdtek jődögélni a szellemek, egyik a másik után. A nevükre s egyéb dolgukra már nemigen emlékszem. Blasius szeretett volna Parmenidésszel, az alexandriai színészkirállyal beszélni, de csak nem akart megjelenni, ami abban leli természetes magyarázatát, hogy szelleme egész idő alatt jelen volt Blasius saját becses porhüvelyében. Ifjú Kristensen Jézust szerette volna megidézni, de Kasper heves és őszinte felháborodással tiltakozott, s a többieknek sem volt merszük molesztálni

öt. Kasper inkább Strindberg-jel társalgott volna szívesen, akivel állítása szerint egyszer végigittak három éjszakát egyfolytában – ez volt élete legcsodálatosabb emléke! És Strindberg valóban megjelent. Félreérthetetlenül s világosan bemutatkozott, végigtáncoltatva az ábécén a vizskis poharat: S, t, r, i, n, d, b, e, r, g. – Jó estét, Strindberg úr!, köszöntötte Blasius, kissé megemelve a hátsó felét. Majd kikerítte Strindberg véleményét, hogy tetszett neki az ő alakítása a Haláltáncban, ám erre nem kapott érthető választ: o, b, x, q, t, z, satöbbi – ebből nem lehetett kiokosodni. – Hol vagy most, Strindberg?, kérdezte Kasper. – A mennyországban, felelte Strindberg. – Hogy érzed ott magad?, faggatta tovább Kasper – P, o, k, o, l, i, a, n, – volt Strindberg válasza.

Mennyire jellemző rá! Soha sincs meglegedve!

Ezzel el is tűnt Strindberg, és az idősebb Pliniusnak adta át a helyét, akit senki sem hívott. Hogy történt, az ördög tudja. Kasper nem valami finoman felszólította, hogy menjen vissza oda, ahonnan jött. Igaz, hogy Kasper pneumatikus, de ettől függetlenül hamar ráunt a szellemekre, s nem neki találták föl, hogy túl sokáig bámuljon egy üres vizskis pohárba. Már ifjú Kristensennek is elege volt a lelkekből, inkább Josef Marinnal beszélgetett. Jómagam egy sakkpartira ültem le Baldersennel, aki persze fölényesen elkalapált.

– Szerencsétlen napom volt az nekem, Marin úr, amikor fölkerestem önt és megvásároltam Grimm szótárát!, mondta Kristensen. – Van egy öreg nénikém, aki tanulmányaim költségeit fedezi, de csak azzal a feltétellel, ha pap leszek. Ezek után azonban képtelen vagyok erre. Mihez kezdjek most?

– Megrémít, Kristensen úr, mondta Marin. – Lám, megismétlődik a saját történetem! De miért kell önnek ugyanazt az ostobaságot elkövetni? Pontosan azt gondoltam én annak idején, amit ön, hogy nem lehetek pap, mert nem hiszek Jézusban. De csak néhány évnek kellett eltelnie, hogy kiki azt gondolhassa s hihesse, sőt ki is mondhatta Jézusról és a keresztény vallásról, amit akar, s attól még tiszteletben álló pap lehessen, akár pásztor vagy püspök is! Igaz, hogy Dániában még nem vagyunk ott, de hamarosan ott leszünk, effelől nyugodt lehet.

– Ne legyen benne olyan biztos, szólt közbe Baldersen, aki félfüllel oda is figyelt a sakkparti mellett. – Svéd papok és püspökök – ők mindig is különleges szerzet voltak. Itt Dániában közszájon forog egy anekdóta egy svéd papról, aki prédikációjában úgy ecsetelte a poklot, hogy a gyülekezet hangosan bögött, de így fejezte be mondókáját: „Ne sírjatok, gyermekeim, alighanem csak hazugság az egész!” Nem tudom, igaz-e ez a história, de ilyesmit senki sem mesélhetne egy dán papról. És Tegnér sohasem lehetett volna püspök Dániában, annyi szent.

– Azonkívül, Kristensen úr, miért kell önnek oly komolyan vennie az igazságot?, kérdezte Marin. – Az igazság szegény, mint Jób, meddő, mint a sivatag homokja és szürke, mint egy vén könyvantikvárius. Míg a hazugság gazdag, mint a római pápa! A hazugság dómokat emel, melyek dacolnak az évezredekkel, és embermillióknak adnak otthont, ahol biztonságban s boldognak érezhetik magukat.

„Gyümölcséről ismeritek meg a fát.” Éljen a hazugság fája a maga dús, zamatos, tápláló gyümölcseivel!

*

Már nagyon későre járt, ahogy az történni szokott, ha Kasper jelen van. Baldersen és Blasius már három körül búcsút vettek, Josef Marin is lement és lefeküdt, s nem sokkal később Kasper felfedezte, hogy Irma Jensen és Kristensen nincs sehol. Végigrazziaázta utánuk a belső helyiségeket, de eredménytelenül. Kaspert gyötörte a féltékenység. Irma Jensen nélkülözhetetlen volt számára éppen most, részint mint oltárképén a bűnös nő modellje, részint másképp. Azért vonzódik hozzá különösképpen, mert kiváló alkalmakat szolgáltat neki, hogy iszonyú strindbergi átkokat szórjon az egész női nemre, s engem is azzal traktált az éj hátralévő részében, hogy milyen cáfolhatatlan bizonyítékokat gyűjtött hűtlenkedéseiről, hol Kristensen diákkal, hol Oda Hansennel, hol egy rendőrrel csalva meg őt, ráadásul az utóbbi is szörnyen féltékeny, és Kasper elég nyápic hozzá képest. Szegény Kasper!

De itt az ideje, hogy lassan befejezzem ezt a kis írást; hiszen Jézusról akartam mesélni, nem Kasperről és Irma Jensenről. Hogy rövid legyek: az óra nyolcra járt, meghozták a reggeli lapot, mielőtt Kasper fölment volna a maga lakosztályába. A reggeli újságban pásztor Olfert Ricard prédikációja volt olvasható, aki egy négyoszloptes templomocska papja volt a Szent Anna téren, a svéd konzulátussal átellenben. Pásztor Ricard Koppenhága legnépszerűbb hitszónoka volt, akinek prédikációit már svédül is kiadták, s az újság is közölni szokta őket a másnapi számban. No persze előre mulattam rajta, mit mond majd Jézusról, s belekezdtem az olvasásba. Egy kis Isten-igéje sohasem árthat.

De csalódnom kellett: Jézusról bizony egy szó nem sok, de annyit sem mondott a lelkész úr! Először arról panaszkodott, hogy temploma nem kelt valami ünnepi hatást, és fontolgatta, nem segítene-e rajta, ha kicsit átfestenéék kézzel, fehérrel és több aranyozással, az mégiscsak emelné ünnepi jellegét. A mennyezet ódivatú, esetlen figuráit jó volna eltávolítani, helyettük angyalokat szeretett volna, „sok-sok angyalt, kicsiket és nagyokat, arkangyalokat, az evangélium angyalát, a gyülekezet angyalát, a vizek angyalát, a mélységek angyalát, harcos és segítő angyalokat, áldozó és éneklő angyalokat és minden elképzelhető angyalokat.” Az volna csak pompázatos! Szívesen venne azonkívül néhány új, elegáns öltönyt is a maga számára. „Nem ajándékozhatnának nekünk öt-hat szép, új, drága miseruhát, hogy mint az őskeresztény templomokban, az egyházi év különböző ünnepein viselhessük őket? Egy sárgát, arany- és ezüstbrokáttal karácsonyra; egy lilát, virágosat adventre és a nagyböjtre, egy hófehéret, szép, hímzett szegéllyel hűvőre s egy pirosat pünkösdre – vagy arra talán a jelenlegi is megfelelne – de szentháromság-vasárnapjára egy zöldet, virágosat, olyan színűt, mint odakint az erdők és a fák; lehetne még egy égszínkék bársony is aranyló csillagokkal az egyházi év végére, amikor korán sötétek az esték.”

Mondhatom, vigasztalólag hatott rám ez a prédikáció. Ha már egy papnak sincs többé mondanivalója Jézusról, egy vén katonától sem szabad sokat várni.

Mivel pedig korábbi létemben zsidó voltam, egy írástudó farizeus fia, senki sem kívánhatja tőlem, hogy egy hívő keresztény vagy egy újmodern teológus szemével lássam Jézust. Egyszerűen olyannak láttam őt, amilyen véleményem szerint volt, s ha rosszul láttam volna, ezennel kérem a jobban informált olvasót, hogy legyen irántam keresztényi elnézéssel.

Tisztelettel:

G. M. Jägerstam

UTÓIRAT

Josef Marin könyvkereskedő úr, aki volt szíves átnézni kéziratomat, annak közlésére kért meg, hogy mivel az ő evangéliumokból vett idézetei nem mindig egyeznek a svéd egyház bibliájával és a forgalomban lévő épületes célzatú fordításokkal, ennek az az oka, hogy Marin úr ez idézetekben a lehető legnagyobb pontossággal követte a görög nyelvű alapszöveget.

G. M. J.

Vége.

A FORDÍTÓ UTÓSZAVA

Hjalmar Söderberg (1869-1941) kisregénye, mely a svéd s merem állítani: a világirodalomnak is gyöngyszeme, Voltaire *Candide*-jához mérhető szellemes és szórakoztató stílusban, harcias fanatizmus nélkül, csupán a biblia sorai között olvasni tudó józan észre, valamint a ránk maradt egyéb írásos emlékekre és íratlan hagyományokra támaszkodva hámoz ki a hivatalos keresztény üdvtörténet legendáriumból egy alternatív Jézus-képet és -életpályát. A regényben szereplő könyvantikvárius, Josef Marin az író alteregója és szócsöve; történetük is hasonló: már abban is, hogy svéd létükre a kedélyesebb Koppenhágát választották lakóhelyükül, s hogy fiatal teológus korukban lelki válságba kerülvén lemondtak a papi hivatásról; Söderberg, újságíró és a novella műfajának művelője, valamint amatőr, ám imponáló olvasottságú vallástörténész lett. Közel ötfélszáz oldalas tanulmánya, *Az átváltozott Messiás* nagy felkészültséggel, kibővítve, tudományos alapossággal dolgozza ki a *Jézus Barabbás* regény témáját. Eredményeit a következőképpen summázza:

1) A Jézusról szóló mesék mögött történeti személy rejtőzik, amit általában nem is szoktak kétségbe vonni, kivéve több komoly kutatót. Képzett egyházi és világi személyek közt viszont az az uralkodó nézet, hogy az evangéliumok Jézusképe megfelel a valóságnak, leszámítva természetesen a csodákat. Ez azonban nem áll, mert az evangéliumok Jézusa történelmi hamisítás eredménye.

2) Jézus egy zsidó messiás volt, a szónak abban az eredeti jelentésében, ahogy azt a kor és Jézus maga is értelmezte: egy népfelkelés élére állt, melynek célja a zsidó nép felszabadítása volt a rómaiak és a Heródes dinasztia uralma alól, s egyben az idegen uralmat kiszolgáló zsidó uralkodó réteg, a belső elnyomók ellen is irányult.

3) Hívei élén kísérletet tett a jeruzsálemi templom elfoglalására, az ősi áldozat-kultusz megszüntetésére, amelynek – többé-kevésbé elterjedt nézet szerint – nem lesz helye az új messiási birodalomban. A templom és a kultusz elleni támadás miatt elfogták és elítélték mint „a zsidók királyát”.

4) Jézus azonos azzal „az úgynevezett Barabbással”, akit Márk evangéliuma szerint ugyanakkor fogtak el egy zendülés kapcsán, de a néptömeg követelésére szabadlábra helyeztek.

5) Hogy végül is mi lett a sorsa, arra nézve nincsenek megbízható adatok. Hogy megfeszítették-e vagy nem, az is bizonytalan. Nyoma van annak, hogy hívei régtől meg voltak győződve sebezhetetlenségéről és halhatatlanságáról, s hogy elevenen szállt fel a mennyekbe. A kereszthalálában s feltámadásában való hit csak később vált általánossá s egyeduralkodóvá a keresztények között.

6) Hogy valami új tant hirdetett volna meg, az nem mutatható ki. Az a tan, melyet a „Logia”-forrás, a két későbbi, főleg a Máté-evangélium neki tulajdonít, nem volt új, s azt ő nem is taníthatta.

7) A történeti Jézus alakja az első évszázad vége felé gyökeres változáson ment keresztül a győzedelmeskedő keresztény hagyományban. Egyéniségének személyes vonásai teljességgel eltűntek az evangéliumok átfestései alatt, olyannyira, hogy az utókornak semmi esélye sincs fogalmat alkotni róla. Az őskeresztények hitére, hogy vissza fog térni és megalapítja a földön a messiási uralmat, halálos csapást mért Jeruzsálem és a templom pusztulására; amiért is átadta a helyét a küszöbön álló „végítéletben” való hitnek. Idővel, miután a kereszténység az egész hellenisztikus világban elterjedt, az eredeti zsidó messiás egyre inkább „világmegváltóvá” alakult át, aki földi életében jámbor életre intő bölcsességet prédikált; belőle lett az első misszionárius, az első keresztény vértanú. Egyben az „istenfia” nevet megtiszteltetésként viselő messiás mitológiai értelemben vett „Isten fiává”, végül pedig a keresztény istentriász legfőbb istenévé változott.

Balogh Beáta**Belső ritmus**

Ziki-ziki, zaka-zaka
Zakatolok belül, hogy levegőt sem
veszek.

Ziki-ziki, zaka-zaka
valami pörög-forog-fut-robog
megállíthatatlanul, megállítatlanul

Hogy levegőhöz sem jutok.

Ziki-ziki, zaka-zaka
Nincs szünet, nincs megállás
mert akkor, jaj, kiesek a ritmusból.

Ziki-ziki, zaka-zaka
és papparappara. Meg
papparappara, meg papparappara
végeláthatatlanul.
Zsú-zsú-zsú papa, zsú-zsú-zsú papa
zsú-zsú-zsú. Pa-pa zsú.

Áhítat

Titokzatos vagyok és szeretetteljes.
Mély és áttetsző.
Szeretek.

Mint a fájdalom

Ide egy kést,
hadd vágjam ki magamból
mindazt, mi érző,
hogy ne fájjon többé.

Az újhold sarlója
is csak húsemba vág.
Mint a fájdalom, élesen.

Temessetek a föld alá,
talán a szelíd rögök
betapasztják érzéseimet.

Holnap már nevetek
mindezen s kigúnyolom magam,
hidegen keményen,
távoli rideg kacagással.

Vagy tudjátok mit?
Inkább átölelem bánatom
s elringatózom könnyeim
nyugtató hullámain.

Tompává homályosul a vágás
lelkemen, mellyel kimetszettek
magamból.

Beledoblak csalódottságom mély
kútjába, nyeljen el a feledés
örökre!
Utánad hajítom álmaim s haragom,
mindazt a kacsatot, mi hozzád
tartozott
bennem.
Lim-lom csak, ócskaságok,
hamisan ragyogó kincseim.

Kiszórom őket ruhám szegélyéből,
bőröm illatából, szájam szegletéből,
szemeim fényéből.
Hulljanak megadóan, mint
ami már nem kell.

Üres vagyok, s végtelen gazdag maradok.

Öltözz szépségbe

Öltözz szépségbe,
Könnyű kendőként édes suttogást
Ölts magadra.

Szőj szoknyát szivárvány színéből,
Kabátod az égbolt legyen,
Hajdíszeid csillagok,
Bocskorod erdők zöldje.

Így kelj útra.

A madarak neked füttyögnek az utcán,
Az arra járók felragyogva mosolyt intenek.

2003. április 6.

Patachich Csilla rajza

Balogh Beáta önmagáról

1973-ban születtem Szegeden. Gyermekkoromat Üllésen töltöttem. Itt végeztem az általános iskolát. Középiskolám a Radnóti Miklós Gimnázium volt Szegeden. Egyetemre is Szegeden jártam, magyar-angol szakra. 1996-ban Budapestre költöztem, és szakmát változtattam. Egy biztosító nemzetközi osztályán foglalkoztam ipari vagyoni- és felelősségbiztosításokkal. Második diplomámat a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Továbbképző Intézetében szereztem, ahol biztosítási szakértő képzést kaptam.

1999-ben Finnországba költöztem az akkori kedvesem révén és miatt.

Szerencsére munkát is kaptam a biztosításban. Az első hivatalosan bejegyzett nem finn biztosítási bróker vagyok Finnországban.

Ami igazán érdekel, az a kreativitás, a test és a lélek összefüggése. Rosen módszert - csodálatos testterápia - kezdtem tanulni. Később művészetterápiára jártam, ott kezdtem festeni. A gyógyulást kerestem testben és lélekben egyaránt. Bal kézzel festek, holott jobb kezes vagyok.

A nevem jelentése Balkezes Boldog, ez fontos számomra.

Legkedvesebb hobbim az afrikai dobolás. Érdekel a tánc és a fotózás.

Született néhány versem is.

Balogh Beáta munkái a Képtár mellékletében.

Janáky Réka**Páratlanul**

Én úgy szeretlek,
Mint a kicsiny a nagyot,
Mint a föld az elvetett magot.
Én úgy szeretlek,
Hogy én - már nem vagyok.

Dacos, lehajtott
Fejeden, szíromszádon,
Csókolnálak egy szempilládon.
Úgy ülsz szívemen,
Mint a virág a száron.

Nyitnálak, mint kulcs
A megtalált ajtaját,
Mint kinek nincs, féltett otthonát.
Mint szemét a vak,
Ki végre újra - lát!

Én úgy követlek,
Mint az árnyék a napot,
Biztosan, mint a ma a tegnapot.
Én úgy követlek,
Hogy én - már nem vagyok.

Helsinki-Tampere, 1996. szept. 22-28.

Altató útközben

Még fönntartod hunytszemű arcod.
A lengé álmok nehezen bírnak Veled.
Most mégis lecsuklott büszke fejed,
És mint száron a szirom, lágy, kiszolgáltatott.

Izmaid ernyedten pihenik a tegnapot,
Csak szíved ver őrző ütemet,
S fényes hajad hajlik hozzám közelebb.
Nem tudom, hogy volna jobb.

Fordulok kissé - így több a helyed -
De fölriaszt csüggő szemüveged,
Ha karomat párnául hagyom.

Legalább a zökkenés és villanás
Lenne kicsit távolibb, puhább!
Aludj. Úgy vágyom, úgy akarom!

Kouvola -Tampere, 1996. ápr. 4-12.

Még egy gondolatjel

Vonalas irkalap.
Üres szántás.
Téli, lankás,
Bevetetlen sorok.
Végükön meredő,
Ferde kérdőjel,
Mely mondatlan
Dől el.

Nyitott zárójel
Után csupán
Még egy gondolatjel
Fekszik sután,

Vagy vessző.
Esetleg kettő -
Ha idő s tér
Távolán

Gondolsz rám
Egyszer Te is.
És akkor...
Akkor talán

Kacagó, vidám
Három pont...
Három csöpp,
Víg poronty.

De szemem
Könnyes fátyolán
Ez már csak
Álom ám.

Kaukajärvi, 1996. márc. 15.

Aritmia absoluta

A tető rámszakad.
Két szobám beázik.
Csillárom, tapétám
Leszakad, leázik.

Paplanom felhasad,
A bőröm lehámlik,
A húsom szétrohad,
A csontom elmállik.

Csak a szívem marad.
Az, amiben Te vagy.
Istenként ver és imád,
Veri a Te imád.

Érted van kibírhatatlanul.
Kopog, de nem érted,
Üt is, de nem érzed
Hogy hív hangtalanul.

Csak kétled és ítéled
Minden moccanását,
Minden kondulását.
Pedig Tiéd az ütem,

És Tiéd a mérték.
Tiéd a botlás is és az érték.
A dalok, a rím-hibák
Zengő, hálaadó imák.

Hát most elveszem
A késed és felmessem,
Hogy lásd: benne vagy.
Gyere, nézd Magad!

Kaukajärvi, 1996. febr. 4.

Búcsú

Fehér alapon kék kereszt.
Széles, végtelen, nyugodt táj.
Befogadott és most nehezen ereszt.
Befagyott gyökér köt, tél és hideg:
Életem kemény, dolgos része.
De béke is, áldott béke,
Hajló nyírfa puha, tiszta kérge,
Sima tótükörben az ég magas kékje.
Tavaszi csillogás, olvadó sínyom,
Szarkák, sirályok, cinkék és májvirág,
És igaz barátok igaz ölelése.
És én, kit utam visszavisz,
Mert letelt az ifjúkor magam-keresése:
Finn föld, testvérként, sírva hagylak itt.

Kaukajärvi, 1996. febr. 2-4.

Gemma

Kétfelé tépem a gondodat,
Fonalam sugaras gondolat,
Foltozom vele az ingedet,
Szakadó, vergődő szívedet.

Kaukajärvi, 1995. nov.2.

Janáky Réka önmagáról

1963. március 26-án születtem Budapesten. Orvos, humánbiológus vagyok. Kisiskolás és gimnazista az Apáczai Csere János majd a Ságvári Endre/Trefort Ágoston Gyakorló Iskolákban voltam Budapesten. Az érettségi vizsga után felvettek a Semmelweis Ignác Orvostudományi Egyetemre, ahol általános orvosi oklevelet szereztem (1989). Közben mentőtisztvi vizsgát tettem (1987). 1987-88-ban egy évig a Tamperei Egyetem Orvostudományi Kar Élettani Tanszékének ösztöndíjasa voltam. 1994-ben Ph.D., ill. Finnországban MSc.D. fokozatot szereztem a Tamperei Egyetemen, majd 1996-ban Budapesten az orvostudomány kandidátusa lettem. Tamperében 1998-ban elnyertem az egyetemi docensi címet. 1989-től 1992-ig Budapesten az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutató-

intézetének ösztöndíjasa voltam, ezt követően a Tamperei Egyetem Orvostudományi Kar Élettani Tanszékének vendégkutatója (1992-1994), egyetemi tanársegéde (1994-1996), egyetemi adjunktusa ill. docense (1998-tól) lettem. Neurokémiai, orvosi élettannal, kis molekulatömegű peptidok központi idegrendszeri szerepének feltárásával, az izgató és gátló ingerületátvivő anyagok poszt-szinaptikus hatásainak tanulmányozásával foglalkozom. Az International Society of Neurochemistry (1989-től), a Magyar Élettani Társaság (1990-től), a European Society of Neurochemistry (1990-től), a Finn Élettani Társaság és a Finn Toxikológiai Társaság (1993-tól) tagja vagyok.

Verseket 1982-től írok. Művészetek iránti vonzódásom mélyen gyerekkoromban gyökerezik. Édesapám, Janáky Viktor Munkácsy-díjas keramikus volt, édesanyám, Marik Eszter textiltervező, selyem kézi festő. Az életemet, értékrendemet mindmáig meghatározó emlékek fűznek a zsenyei Alkotóházban töltött áprilisi és augusztusi iskolai szünidei hetekhez, amikor a szokásos - és kevésbé szokásos - gyerekcsínyek tevése mellett szívhattam magamba a horgász-, a húsvéti és egyéb közös élményeket számos, az ilyenkor amúgy is jólesően meglazuló szülői felügyeletet ellátó „pótanyai-apai” jó barátommal: Karácsony Irén festőművésszel, Reich Károly grafikusművésszel, Bence Gyula festőművésszel, Barabás Lajos ötvösművésszel és Bálint Endre festőművésszel. Ezek a napsugaras tavaszok-nyarak azok, amelyek emlékéhez mind a mai napig – verseimben is – visszanyúlók. Ott és akkor nagyon szerettem rajzolni - ezt helyettesíti most a fényképezés -, a szépirodalom-olvasás megújuló gyönyörűségét pedig itt Finnországban is elsősorban Gárdonyi Géza, Fekete István, Szabó Magda, Babits Mihály, Tóth Árpád, Radnóti Miklós és József Attila műveinek olvasása hozza el nekem.

„... a rossz körülmények hihetetlenül nagy erőfeszítésekre készítették”

Beszélgetés Ungváry Tamás stockholmi zeneszerzővel, a bécsi Zeneművészeti Egyetem meghívott előadótanárával.

– Azt javasoltad, hogy lapfolyamunkban, amely egyelőre még csak a világhálón olvasható, skandinávi-ai magyar alkotók műveiből ízelítő zenét is közöljünk, ne csak kottázva, hanem hangzó formában is. Ez nyilván számítógépes munkát és hozzáértést követel, fiatal munkatársaink segítségével erre törekszünk majd. Bizonyára azért javasoltad ezt a zenei rovat szempontjából rendkívüli dolgot, mert otthon vagy úgy az új hírszórás- mint az elektronikus zenei-technikák területén, hiszen, a bécsi Zeneművészeti Egyetemen éppen ennek az aránylag új zeneművészeti ágak Svédországból meghívott és megbecsült tanára vagy. Milyen út vezetett az elektronikus zenéhez, zeneszerzéshez?

– Otthon, Budapesten, az Állami Hangversenyzenekar művészeként kezdtem pályámat, majd salzburgi tanulmányok után karmesterként folytattam. Az elektronikus illetve komputerzenéhez kíváncsiságomon, elégedetlenségemen, a stockholmi technikai adottságokon, a véletlenek összejátszásán s ezen sajátos körülmények felismerésén keresztül jutottam el. Karmesterként ütköztem abba az akadályba, amely fordulatot eredményezett pályámon. Ugyanis főképpen oly színvonalú zenekarokat dirigálhattam amelyek képességeivel enyhén szólva elégedetlen voltam. El kellett hát döntenem, hogy egy sziszifuszi küzdelem töltse-e ki az életem, vagy más utat próbáljak, hogy a saját zenei elképzeléseimet megvalósíthassam. Az ilyen töprengések közben az élet számos lehetőséget, indítást kínál s ezekből egyet én is észrevettem. Az történt, hogy éppen Berlinben voltam, amikor Ligeti György világhíres zeneszerzőnk, a 20. század egyik nagy zenei alkotója, visszatért amerikai útjáról s egy előadás keretében bemutatta, illetve lejátszotta a stanfordi egyetemi komputerstúdió egyik négy hangszóróra komponált művét. Az előadóterem légtérében mozgó, „vándorló” zene s az új hangzások döntő hatással voltak rám. Pár hónappal előbb történt ugyanis hogy egy szintén Stockholmban élő magyar zeneszerző, Maros Miklós írt számomra egy gordonversenyt, amit dirigáltam és egyben játszottam is. Akkor ő már a stockholmi Elektronikus Zenei Stúdióban, az EMS-ben (Stiftelsen Elektronmusikstudion Stockholm) dolgozott..

Felmentem Miklóshoz a Stúdióba, ahol rájöttem, hogy karmesterként is többet kellene tudnom a hangokról, az akusztikáról. Ezzel párhuzamosan, életemben először, megrendítő zenei élményt nyújtott két elektronikus zenemű hallgatása is (J.W.Morthesson: Neutron Star/ P.Norgård: Solitaire). Ligeti György emlékezetes berlini előadása végleg meg-

győzött arról hogy ez a jövő technikája. Úgy éreztem, most talán behozhatom az otthoni „szocializmusból”, az „átkos”-ból hozott huszonöt-harmincéves hátrányomat s nekifogtam a tanulásnak. Egy zárt országból, egy zárt zenei körből vetődtem ide s itt zúdult rám a sokféle újdonság, a rengeteg információ.

– Mikor jöttél?

Röviddel miután Salzburgban, a Mozarteumban megkaptam a karmesteri diplomámat. (1969 novemberében) Életemet két nagy részre oszthatom. A svédországi és a korábbira. Svédországban sok mindent megtanultam például a számítógépes programozást, a zeneprogramozást, zeneszerzést s önálló kutatócsoportot is alapítottam a stockholmi Királyi Műszaki Főiskolán. A mozgás módozatformái, a koreográfia és a zene kapcsolatának tanulmányozására, mozgás-paramétereinek (mozgás jellemző értékeinek) számítógépes vizsgálatához kutatócsoportom több kibernetikus eszközt fejlesztett ki Rajka Péter koreográfus közreműködésével. A zene, a mozgástan, az ergonómia valamint a számítógépes tudományok határán végzett kutatásaim mellett, egy évtizede a bécsi Zenetudományi Egyetemen is tanítottam s öt évvel ezelőtt személyre szóló professzori címmel is megajándékozott az Osztrák Köztársaság Elnöke. A zeneszerzésben mindig is gyümölcsöztettem kutatásaim eredményeit, kipróbáltam a hang-, a hangzás megvalósításának, az agogika (az egyes hangok, az előadóművész egyéni képességeitől függő értékváltozásainak tana) komputeren keresztüli érvényesítésének korszerű eszközeit.

Erről tanúskodnak néhány perces zenei, úgynevezett „ujjlenyomataim” (Fingerprints) is melyeket hamarosan az Ághegy olvasói is hallhatnak. A elektronikus, a számítógépes zene térhódítása lemérhető a rádió, a tévé műsorain keresztül. A filmzene, a háttérzene legalább hetven százaléka ma már elektronikus zene, ami úgy önmagában sokak szerint nehezen emészthető, de képanyagokhoz kötve rendkívül élvezetes, illusztráló, élményt nyújtó lehet. Az elektroakusztikus zene csak hangszórókon keresztüli koncertszerű előadása, hallgatása, többek között azért is problematikus, mert hiányzik a megszokott látási érzeten alapuló visszahatást

kiváltó inger vagy annak tudatalatti szellemképe, például lemezhallgatás esetében. Míg a hagyományos hangszeres zenék előadásához szorosan hozzátartoznak a karmester előkészítő mozdulatai, a zenészek mozgásai és arcmimikái, addig ezek az elektroakusztikus zene esetében, élő előadók távollétében hiányoznak. A nem felületes, hanem odafigyelő, elmélyülő, a zenével együtt rezdülő zenehallgatás közben, ha öntudatlanul is de mimetikusan mozgatjuk kezünket, lábunkat, szemünket, éppúgy, mint ahogy a labdarúgó szurkolók „együtt futnak, rúgnak” a pályán lévő játékosokkal. Az elektronikus zene élvezéséhez a hallgató aktív, laza, de mégis feszült figyelme szükséges, hiszen meg kell találnia, sőt esetleg teremtenie egy olyan gondolati, érzelmi szellemvilágot, melyeket a hangzó anyaghoz kötni tud. A képzettársításnak ily aktív gyakorlatában még csak keveseknek van elég tapasztalatuk. Ha olyan hangokat hallunk, amelyeket nem tudunk „hova tenni”, nincs hozzá elraktározott emlékünkhöz, akkor legjobb esetben űrzenének, zöreinek, zajnak minősítjük.

– Mi történik a dallammal? Az elektronikus zenében általában ennek a hiányát észleljük. Nem az elektronikus módon készült konzumzenére gondolok. Hol a határvonal a régi és az új zene között?

– Nincs határvonal. Ma nincs határvonal! MA! Mi van ma? Mi minden hiányzik az életünkben, amelyeket nem is olyan ősidőkben talán még a magunkénak tudunk, vagy csak hittünk? Hogyan találjuk meg azt, amit meg kell találnunk? A dallamot? Vagy azt az életformát melyben egy egészséges szellemi magatartásforma eredményeképpen kedvünk lesz dalolni? Mindenkinek ajánlom, hogy olvasson Kertész Imrét, de először feltétlenül nézze-hallgassa meg egyik stockholmi beszédét mely a következő Internet-cím alatt megtalálható: <http://www.nobel.se/literature/laureates/2002/kertesz-lecture-h.html> Hol van a dallam!? Ki kérdezi? Kik számára szánjam a választ? Dallam van a konzumzenében, az elidegenített Mozartban, de van például a jazzban is, ami már túl bonyolult a Robinzon-BigBrother-Jackson generációnak. Lehet tehát dallam egy hangzó anyagban, s azt mégsem szeretem vagy még zenének se tartom. Persze címkékre, dobozokra szükségünk van: tradicionális, klasszikus, új, modern zene. S most itt van két, három új címke: elektronikus, elektroakusztikus, számítógépes zene. Mit kezdünk velük? Szerintem semmit. Vegyük őket szinonimáknak, hiszen minden kultúrkörben, s minden generáció számára mást és mást jelentenek. Ehhez a szituációhoz adalékként egy kis történet: Felvételi vizsga. Kérdés: tud valamit mondani a Bauhausról? Igen: Bauhaus, az egy popzenekar (<http://quimby.gnus.org/html/group/bauhaus.html>). Lám, lám, hirtelen kiderült hogy a tanárok mennyire tájékozatlanok! A kérdést pontosítani kellett volna valahogy így: Tud valamit mondani a XX. századi művészetek legnagyobb hatású alkotóműhelyéről (a Bauhausról)? Van olyan zene mely mindenki számára „érthető”? Hogyan készül, milyen stílusban, az a fontos? A dallam megfelelője az irodalom területén talán maga a történet lehetne, az egymást követő, minden ember (látóember) számára érzékelhető tevékenységek sorozata!? De mi történik, mi a tevékenység például

Samuel Beckett: Godóra várva című színjátékában?

– A lényeges a nézőben történik.

– Igen, erről van szó. A nézők egy része nem érti hogy mi történik, mert látszólag nem történik semmi. Nincs dallam. Az a néző azonban, ki képes „váltani” s részt venni egy, a fizikai tevékenység által kiváltott érzékelésén túli, rejtett, gondolati, szellemi tevékenységben, mély élményben részesül. Hála az égnek, még léteznek olyan emberek kik verset olvasnak, egy haikut például s veszik az időt, hogy elgondolkozzanak egy koanon is. (lásd: KAPUJANINCS Átjáró – Kína Csan-buddhista példázatok / Prometheus könyvek 16 - Helikon Kiadó) Hol fejeződik be a hallgatás s kezdődik el a meditáció ? (Lásd : Szente Imre „Jajku (Haiku – sorok a Létről)” című csodálatosan szép sorait. – Ághegy, 2. szám 2002 valamint <http://www.rider.edu/users/suler/zenstory/zenstory.html>)

– De az elit elkülönülése nem éppen veszélytelen a társadalomra. A két világ között kellene a kapcsolat.

– Az elit nem különül el, hiszen az elit, „több hasonló közül a legkiválóbb (csoport)” is mindenfajta társadalom mindenkori része s így éppen olyan veszélyes vagy veszélytelen az egész társadalomra nézve, mint ellentéte, melynek egyszavas megnevezésétől tartózkodnék. A „két világ” között a fokozati különbségek képezik a kapcsolatot. A „fekete-fehér” gondolkozás az emberiség mindenkori rákfenéje. Tulajdonképpen elit nincs is. Olyan van hogy valakit VALAMIBEN, VALAMI-KOR, VALAHOL jobbnak, tehetségesebbnek látunk, tartunk vagy tartja magát. Persze Kertész Imre szerint ez is megkérdőjelezhető. („Szerintem a tehetség nem olyan, amire születik az ember, noha nyilván születnek tehetségek is. Ha olyan feladatot tűzöl magad elé, amelyet nem tudsz megoldani, akkor addig kell gyötörnöd magad, amíg tehetséges nem leszel, és meg tudod csinálni.” – A Nobel-díjat mindig valaki más kapja. Beszélgetés Kertész Imrével a díjról, jóról és rosszról, és egy berlini kislőről. NSZ 2002. október 22. Szerző: Király Levente.)

– Erről bizonyára többször beszéltél már tíz éves bécsi tanárkodásod alatt. De magadról ritkán szólsz, nem tartod ezt fontosnak, pedig életed véletlenjei határozták meg gazdag alkotópályádat.

– Igen, ha vannak véletlenek, de a véletlenekért néha alaposan meg kell dolgozni, alaposan félre kell lépni. Véletlenül Kalocsán születtem, (pedig születtem volna például Szabadkán is),

s így egy évet a kalocsai Jezsuita Gimnáziumban jártam, valamint pingálni is tanultam. Ez aztán annak a miskei kis háznak a megörökítéséhez vezetett, ahol nagyszüleim Kalocsáról való kitelepítésük után laktak. Szüleim elváltak, anyámmal Budapestre költöztünk. Nem tudom hogy miért, talán véletlenül, a közelben lakó Hubay növendék (Plán Jenő) lett a hegedűtanárom kinek, mint mesterének, óriási kezei voltak. A hegedülés először ragyogóan ment, aztán egyre rosszabbul. Hiába, nekem nem volt oly nagy kezem mint Hubaynak s tanítványának. A vélet-

len aztán úgy hozta, hogy nagyanyámnak, ki éppen látogatóban járt nálunk, fáj a gyomra, s így én mentem el helyette egy koncertre, ahol az az ötletem támadt, hogy megkérdem a frakkban feszítő első gordonművészt, miként játszhatnék magam is ezen a hangszeren. Felvételiztem a Konzervatóriumban és elkezdtem a tanulást. Érettségi után nagyon szűkösen éltünk, dolgoznom kellett. Újságkihordásra alkalmatlan voltam. Nem bírtam hajnali fél-

négyszer felkelni. Így aztán, protekcióval, tújavító lettem a Szövő- és Lenfonógyárban. Az úri fiú, a „művészke” ujjain nap-nap után tucatnyi kis tűszúrás volt látható. Sokat ugrattak a műhelyben, míg nem megdühödtem s a normának a másfélszeresét teljesítettem, mire ugratóim könyörögtek, hogy ezt ne tegyem, inkább nem ugratnak többet. S lón. Ily körülmények között folytattam a hangszeres tanulást. Egy év múlva aztán felvettek a Fővárosi Operettszínház zenekarába. A zenekar 1956-ban engem jelölt a Forradalmi Tanácsba, s így, egy sikertelen disszidálási kísérlet s több hónapos szombathelyi kórházi tartózkodás után a Blaha Lujza Színházba helyeztek át jótévedőim, hogy ne legyek szem előtt. Ott egyedül voltam nagybőgős, a zenekar tagjainál magasabban ültem, s láthattam ahogyan a színpadon a színészek improvizálva egymást csiklandó kérdésekkel, csattanós válaszokkal szórakoztatták. Nem tudtam megállni hangos nevetés nélkül, mely néha röhögésbe torkolt, s ez aztán a színészek nevető izmaira is bizony néha nagyon is csiklandozóan hatott. El kell képzelni a hatást. A közönségnek fogalma sem volt arról hogy mi történik! Figyelmeztettek. Hiába. Kirúgtak. Ennek a véletlennek köszönhetem, hogy hamarosan bekerültem a Magyar Állami Hangversenyzenekarba. Egy további „véletlen”, melynek persze valódi véletlen előzményei is voltak, úgy hozta, hogy sikerült Portugáliában egy nyári mesterkurzuson részt vennem, majd Spanyolországban, Madridon, keresztül hazautaznom. Madridban véletlenül felfedezték karmesteri rátermettségemet s egy mecénás magára vállalta salzburgi tanulmányaim költségeinek a fedezését. Aztán szerelmes lettem! És a magyar állam elvette az útlevelemet. Ez nyilván nem volt véletlen, de még ma sem tudom hogy ki, mikor és mit állíthatott rólam. (A Történeti Hivatal nem találja a dossziémat) Három évig otthon kellett maradnom, még Prágába se mehettem, s közben sok-

sok nagyon lényeges esemény, „véletlen” esemény tarkította az életemet. Aztán mégis csak sikerült 1969-ben befejezmem karmesteri tanulmányaimat. Diplomám átvétele után jöttem Svédországba, hol feleségemmel, kit Salzburgban ismertem meg, összeházasodtunk. A művészet s különösen a zeneművészet soha nem volt igazán megbecsülve Svédországban s a rossz körülmények hihetetlenül nagy erőfeszítésekre készítettek. Mint fennebb már említettem, itt szakítottam meg karmesteri pályámat, itt kezdtem el foglalkozni a számítógépes zenével, itt lettem nemzetközileg ismert zeneszerző. A híres, nagyon ismert EMS alkalmazottjaként a fél világgal kerültem kapcsolatba. (Az SVT megrendelésére Jerzy Sladkowsky, neves dokument-film rendező *Dirigenten* címmel egy egyórás filmet forgatott sorsomról.) Sorozatos emigrációkként, szellemi emigrációkként szoktam karakterizálni hivatásváltoztatásaimat melyek nagyon hasonló érzésekkel társíthatóak, mint amilyeneket egy száműzetés válthat ki az emberből. Arra törekedtem, hogy minden új pályámon elérjem a korábbihoz hasonló szintet. Mikor karmester lettem, s itt Svédországban, majd Firenzében karmesterversenyt is nyertem, nem gondoltam, hogy a zenei tolmácsolástól az alkotáson majd a kutatáson és a pedagógián keresztül fogom utamat bejárni. Az viszont nem egészen véletlen, hogy lányom ugyancsak zenei pályát választott, Hollandiában hegedül.

Most hatvanhat évesen választanom kell, hogy az alkotó munka melyik területére vonuljak vissza. Legalább száz évre van elképzelt teendőm, tervem. Végre lesz időm használni mindazokat az eszközöket, amelyeket kifejlesztettünk. Például számítógépes animációs koreográfiát készítek majd megfelelő zenével.

Tar Károly

Beszélgetésünk kiegészítéséül idéznem kell néhány otthoni zenei lap méltatását Ungváry Tamásról. Maróthy János Sentograffito című írásában többek között ezeket olvashatjuk:

„Ungváry zeneszerzői munkássága egyidejűleg érlelődött meg az elektroakusztika és a számítástechnika iránti érdeklődésével. Nem véletlen, hogy ez éppen svédországi éveire esett, ahol Johan Sundberg és Nils L. Wallin formátumú személyiségek végeztek alapvető úttöréseket a zene neurobiológiai összefüggéseinek elektroakusztikus-számítógépes eszközöket is felhasználó kutatásában. Az EMS-nek a nevezetes stockholmi Elektroakusztikus Zenei Stúdióinak (később Intézetnek) 1971-ben lett munkatársa párhuzamosan 1982-ben megalapította, és azóta vezeti a KACOR (Kineto- Auditory Communication Research) csoportot a stockholmi Királyi Műszaki Főiskola híressé vált Sundberg vezette Beszédkommunikációs és Zeneakusztikai Tanszékén. 1991 óta a bécsi Zene- és Színpadművészeti Főiskola Elektroakusztikai és Kísérleti Zene Tanszékén is tanít. Érdeklődése tehát valamilyen formában kezdettől összefonódott a gesztus az emberi mozdulat zenei vonatkozásaival. Ez vezette főleg Rajka Péterrel együttműködve a nemzetközi figyelmet keltett NUNTIUS rendszer kidolgozásához is, amely a szerzők megfogalmazása szerint „az emberi mozgás vagy a hangzó struktúrák bármely típusa” tervezéséhez, alakításához, vizualizálásához nyújt segítséget. Ez a sokdimenziós kép- és hang-animációs rendszer egyszerre nyújt lehetőséget vizuális és hangzó folyamatok elemzésére, koreografikus és szonikus tervezésére továbbá, a valós időben létrehozható kép- és hangsemények révén kreatív improvizációra.”

A Rajka Péterrel való együttműködéséről pedig így ír Olvasható tánc címmel Szabó Szilárd:

„Ungvári Tamás egy Macrostricon nevű zenei rendszert fejlesztett ki. Ennek érdekessége, hogy a hagyományos kotta helyett hullámformákat határoz meg az alkotó. Másik jellemzője, hogy a komponálás, a mozgáslejegyzés által szigorúan meghatározott keretek között történik. A NUNTIUS rendszerben a koreográfus az „első az egyenlők között”. Ő határozza meg, mi történjen a színpadon, s a zeneszerző ehhez az elképzeléshez igazodik Noha számos zeneszerkesztő program kapható, Ungvári Tamás nem ezek közül választott. Rendszere, az ő megfogalmazása szerint, egy „kommunikációs háló, amely nagy flexibilitást biztosít, hogy egyes modulok között szabadon kószálhassunk.” Munkáját PDP-15-ön valamint lebegőpontos tömbprocesszorral kiegészített VAX 750-es gépen végzi. A speciális aritmetikai processzor biztosítja, hogy tízszeres-százszoros sebességgel végezze el a gép a kiértékelést. Programjait FORTRAN-ban írja ... Milyen pluszt jelent a számítógép a zenében? A válasz kézenfekvő: elvileg mindent meg lehet csinálni géppel, de ... Ez volna az a pont, amikor hosszasan sorolhatnánk azokat az érveket, amelyek az elektronikus zene ellenzői szoktak – joggal vagy anélkül – hangoztatni. Mi most ne sétáljunk bele ebbe az utcába. Nézzük inkább azt, hogy mi az, az elektronikus zene által nyújtott többlet, amelyet a hagyományos hangszerekkel nehéz vagy lehetetlen megoldani. Bizonyára számos kiaknázható lehetőség van, mi csupán néhányat említünk. Hagyományos zenekarral igen nehéz megoldani például a térhatást és a mozgó hangokat, s a tökéletes hangszínátmenet sem valószínűsíthető meg. A nagyon hosszú ütemet emberi időfelfogásunk miatt nem érzékelhetjük. A zenészek ezt általában nem is tudják követni, s a karmesterek is „trükkhöz” szoktak folyamodni. Számítógép segítségével ezt is lejátszhatjuk. Végül megemlíthető, hogy elektronikus úton egészen új hangszíneket lehet létrehozni, s lerombolódnak az ok akadályok, amelyek a hagyományos hangszerek tökéletlenségéből fakadnak.”

Juhász Gyula

Ligeti György művei az Oslói Egyházzenei Fesztiválon

Az Oslói Egyházzenei Fesztivál 2003-ban is folytatta az előző esztendőök siker-sorozatát: ami a hangversenyeket – az összetett program egyik legfontosabb vo-nulatát – illeti, bő tíz nap alatt, március 21. és 30. között nem akadt nap, amelyen a fesztivál szervezőgárdája ne kínált volna legalább egy meghallgatásra érdemes koncertet. Az esetek többségében féltucatnyi különféle típusú rendezvény (kamara- és szólóest, zenekari és kórushangverseny, régi és kortárs zenei bemu-tató, mesterkurzus) között válogathattak mindazok, akik győzték szabadidővel, érdeklődéssel – és nem utolsósorban pénztárcával.

Az alábbiakban a májusban 80. életévét betöltő, dicsőszentmártoni születésű, Németországban élő és alkotó Ligeti György Oslóban elhangzott kórusműveinek interpretálásáról és azoknak fogadtatásáról, valamint a szerző eddigi életművé-nek skandináviai „befogadásáról” – azoknak jelentőségéről, aktualitásáról – vala-mint ránk – Európa északi részén élő magyarokra – tett hatásáról lesz szó.

Ligeti György 1957 óta él külföldön. Bécsben, Darmstadtban, Berlinben és a kaliforniai Stanford egyetemen tanított. Jelenleg professzor Hamburgban. Skan-dináv kötődése igen erős: 1961-től néhány évig a stockholmi Zeneművészeti Fő-iskola (Musikhögkolan) vendégprofesszora, 1966-ban a Svéd Országos Koncert-iroda (Rikskonserter) repertoártanácsának elnöke, 1964-ben vezetője a Zeneaka-démiának (Musikaliska Akademin).

Ligeti kórusműveinek északi megszólaltatásai eléggé szórványosak ahhoz, hogy nagy várakozás előzze meg azokat. Csaknem megtelik az Oslói Dómtemp-lom (Domkirken) ismerős arcokkal. Emberekkel, akikkel könnyű – mi több: jó érzés – közösséget vállalni. A padosorokban ott ülnek a norvég zenei élet jeles képviselői és mi jó páran itteni magyarok. Örvendetes, hogy Ligeti neve önma-gában is közösséget hív életre. Ráadásul sokunk számára többről van itt szó pusztá reprezentációnál. „Ha már Ő nincs itt Oslóban – gondoljuk –, legalább mi látogassunk el szellemi otthonába, melyet műveivel bútorozott be, személyes üzeneteivel tett otthonossá.”

Mindig tanulságos saját anyanyelvünkön megszólaltatott vokális művek egy-egy darabját külföldi előadóktól hallani. A Holland Kamarakórus, Reinbert de Leeuw biztos és határozott vezényleésével, szinte kifogástalan magyar kiejtéssel szólaltatta meg Ligeti *Éjszaka – Reggel* (1966), *Magány* (1955), *Pápainé* (1953) és végezetül Weöres Sándor *Magyar Etűdök* című versére komponált, rövid, frappáns, igen tömör kompozícióit. E művek megszólaltatásakor az a ritka

helyzet állt elő, melyben messziről érkezett muzsikuskok ismertetik meg velünk saját kultúránk felfedezésre váró értékét. A Holland Kamarakórus – karnagyával együtt – vérbeli muzsikuskokként a zenére és csakis arra figyelnek – amelynek tartalma azonban gazdagon bontakozik ki. Hallgatóként kifejezetten örömteli érzés ismerősként üdvözölni a magyar líra fent említett gyöngyszemeit ilyen szép és gazdag zenei köntösben. Az *Éjszaka-Reggel* című darab tónusát ha megpróbáljuk jellemezni, nevezhetnénk opálosnak, ezüst szürkének, egyszerre világosnak és halványnak. A paletta azonban, amelyből e belülről fénylő, finom pasztellszíneket kikeveri a zeneszerző, mely gazdagabb is az utolsó darabban: a *Drei Phantasien nach Friedrich Hölderlin* (1982) vokálkompozíciós leleménye a legjobb példa. De nem is csupán a magyar nyelvű darabok ismert szövege alapozta meg az otthonosság kellemes élményét, hanem mindenekelőtt Ligeti alapmagatartásának változatlansága: az alkotói személyiség kisugárzó ereje, amely egységes egészé integrálja a programot alkotó rövid darabokat, s a feladat jellege, amely elé e darabok előadása állítja az előadókat.

A magyar nyelven elhangzott kompozíciók előtt, elsőként, az 1966-ban komponált *Lux Eterna* című, misztikusan gyönyörű, formatani és műfaji értelemben hibátlan művel kezdődött az est. A mű érdekessége, hogy érezhető már a hangokhoz és együtthangzásokhoz fűződő sajátos viszony, mely itt a latin szövegábrázolás ürügyén az érdekes hangközsúrlódásokban és a disszonanciákkal folytatott játékban mutatkozik meg. Az elhangzott darabokat az Oslói Egyetemi Könyvtár alkalmazottja, Kiss Zsuzsanna fordította érthetően és plasztikusan norvég nyelvre.

Ligeti György páratlan korszakban tanult a budapesti Zeneakadémián. Az intézményben világhírű zeneszerzők – Kodály, Veress Sándor, Weiner Leó – és kiváló tanárok – Waldbauer, Molnár Antal – működtek. Nem is beszélve azokról a tehetséges tanítványokról, akiket később az egész világ megismert. Egy helyen és egy időpontban jöttek össze a legnagyobb és legizgalmasabb személyek. Ligeti olyan intellektuális és zenei atmoszférában élt és tanult, amelyet ma már sajnos lehetetlen újratemetni, és mondjuk ki: minden még ma is korszerű abból a szellemi – művészeti hagyományból, melyet tanulóévei alatt kapott. Ligeti alkotóként az európai avantgarde stílusvilágát éppúgy magáénak vallja, mint a magyar és kelet-európai zene örökségét. Munkásságának világviszhangja is figyelemre méltó, bemutatónak tekintélyes része a földkerekség fővárosaiban zajlik. Műveinek kiadója a német Schott Verlag. Örömdetes, hogy néhány évvel ezelőtt az oslói *Ultima* kortárszenei fesztivál programra tűzte több ismert művét, és a norvég felsőfokú zeneoktatásban – leginkább a hangszeresben – állandó penzumként van jelen. Az ugyanis köztudott, hogy Ligeti nagy érdeme: bőséges időt szánt életművében az ifjúság zenei horizontjának kitérítésére, úgy, hogy pedagógiai célzatú művei is önálló művészeti értékkel bírnak. Az oslói Dómtemplomban az eredeti nyelven a szövegnek és a zenének magasabb rendű akusztikus harmóniája

jött létre. Hálásak lehetünk de Leeuw mesternek és kórusának ezért az estéért.

Ligeti György meglelte magában az erdélyi magyart, az európaiat, az egyetemest. Úgy gondolom, nem a végigélt 80 esztendő – melynek alkalmából mi norvégiai magyarok e helyen is szívből gratulálunk – az érdem. Az érdem a létrehozott életmű. Nincs semmi köze korunk hangos nacionalista szólamaihoz annak a megállapításnak, hogy ez az életmű, a Németországban élő és alkotó zeneszerző, Ligeti György egész munkássága a magyar zene és zenetörténet részét is képezi – mely felől az oslói koncert sem hagy kétséget a hallgatóban.

Juhász Gyula 1972 óta él Norvégiában. Magyarországon Konzervatóriumot, Norvégiában dirigens szakot végzett. Jelenleg zenepedagógusként, kórusvezetőként dolgozik.

Patachich Csilla rajza

Benedekné Szőke Amália

Művelődési érintkezések erdélyi magyarok és finnek között

A legrégebb időktől 1849-ig*

Mit tudhatott meg egymásról az idők folyamán, ez a földrajzilag olyan távol élő két nép, a finn és a magyar és hogyan eszmélt egymás létezésének tudatára? Azt már nyomon követtük, hogy miként találkoztak a hadak útján, hol barátként, hol ellenségként. Az itt következőkben arra próbálunk fényt deríteni, hogy a békes hétköznapiakban miként került sor egymás megismerésére.

Azt már említettük, hogy az erre vonatkozó irodalom soknyelvű. Ehhez még azt is hozzá kell tennünk, hogy meglehetősen sokoldalú, több szaktudomány körébe tartozó. Létrejöttét nem mindig a nyelvrokonság tudata határozza meg, vagy egyéb érzelmi jellegű indíték. Legalábbis a kezdeti szakaszokban, és főképpen magyar részről.

Ebben az időszakban még szinte lehetetlen körülhatárolni a kizárólag finn vonatkozásokat és elkülöníteni a többi skandináv országtól. A svéd királyság kötelekébe tartozása folytán, nem csoda, hogy ekkoriban Finnország kulturális életére is a svéd jelleg nyomja rá bélyegét.

Az általam ismert legrégebb nyomtatott forrás, ahol finnországi szerző tollából eredő írásban Erdély („Sibenburg”) neve előfordul, Sigfrid Aronus Forsius: *Minerographia, Mineralers* című könyve, amit az első finn ásványtan könyvként tartanak számon. Ez svéd nyelven jelent meg Stockholmban, 1643-ban. Szerzője Helsinkiben született, illetve a mai finn főváros kezdeti magvát képező, akkori kis halászfaluban. Forsius neve is erre utal, azaz a svéd névre, Helsingforsra, ami viszont az ott folyó Vantaa zuhataga után kapta a nevét. A szerző ebben a könyvében említést tesz az erdélyi aranybányákról, a lelőhelyek megjelölése nélkül.

Forsiusnak, akit a kor legtanultabb természettudósai között tartanak számon, nem ez volt az egyetlen úttörő munkája. IX. Károly svéd király megbízásából ő térképezi fel először a Lappföldet. Az uppsalai akadémia professzoraként, ő készíti el az első svéd és finn naptárt. A természeti jelenségek kitűnő megfigyelőjeként, időjós-lással is foglalkozott. Meglepő pontossággal tudta előre jelezni a viharokat, amivel nem egyszer ámulatba ejtette a hitetlenkedő kortársakat. Igazi szenvedélye azonban a csillagjós-lás maradt élete végéig,

amivel sok ellenséget szerzett magának. Amikor egy lengyel hadjárat előtt, tengeri vihar okozta vereséget jósolt a svédeknek és az be is következett, a király Forsiust börtönbe vetette. Örebro várának kőpadjáról a következő király, Gusztáv Adolf mentette ki a nagy tudóst. Ekkor Forsius a birodalom legkisebb egyházközségét kérte magának, hogy ott pap lehessen. Így került a finnországi Tammissaari (svédül Ekenäs), ahol mint evangélikus lelkipásztor működött, élete végéig.

Ezidőtájt Erdélynek is megvolt a maga tudós nagybere. Apáczai Csere János *Magyar Encyclopaedia* című könyve, mint tudjuk 1653-ban jelenik meg a hollandiai Utrechtben. Ebben, az akkori tudományos ismereteket összefoglaló, első magyar nyelven megírt könyvben, Apáczai említést tesz az észak-európai országokról is. Az „oktalan állatokról” szólva azt írja, hogy az alce, vagyis a jávorszarvas, „Sueciában (Svédországban) s egyéb északi tartományokban terem”. A városok közül Norvégiában Nidrosia-t (Trondhjem) és Berga-t (Bergen) említi, Svédországban: Stockholmia, Uppsalia. Nicopia, valamint Finnországban: Åbo (Åbo Turku), és Viburgum (Viborg, Viipuri) kerül felsorolásra.

A történelmi eseményeket tárgyaló fejezetben Apáczai Csere János ezeket írja a svédekről: „1628. Gustavus Adolphus a németországi fejedelmeket megsegíti. 1632. Ez Lutznál győzedelmesen a harcon elesik, és az ő leánya. Christina tétetik helyébe királlyá, ki nagy boldogul, eszesen és bölcsen azóltától fogva uralkodik és nemcsak királynéknak, hanem sok királyoknak lótt az ő nagy tudományára és bölcsességére nézve tüköre.”

Furesa párhuzama a két nagy tudóseMBER sorsának, hogy mint Forsius, Apáczai Csere János is kegyvesztetté válik az uralkodó, vagyis II. Rákóczi György fejedelem előtt a szakmabeli irigyek, főleg Basirius áskálódásai következtében. S ha nem is került érte éppen kínzópadra, mint nagyérdemű északi kollégája, de egészségét a mellőzés alaposan aláasta, és nem lehet kétséges, hogy korai halálának előidézésében is szerepet játszott. Nem volt könnyű dolguk akkor sem a megalkuvásra képtelen, egyenes gerincű szellemeknek.

Ebben az időben merült fel először a finn és a magyar nyelv közti rokonság lehetőségének gondolata is. Erdélyben először Johann Troester, szebeni szász történész foglalkozik ezzel a kérdéssel, aki Nürnbergben 1666-ban megjelent *Das alt- und neue teutsche Dacia* című könyvében először közöl finn és magyar szöveggyeztetéseket. A nyelvhasználaton alapuló eredetkutatás akkortájt indult meg Németországban, ahol az erdélyi szász ifjak is egyetemi tanulmányaikat végezték.

Hamburgban Martin Fogel orvosprofesszor és sokoldalú tudós tekinthető a finn-magyar rokonság megsejtése úttörőjének.

Svédországban Bengt Skytte birodalmi tanácsos kezdett foglalkozni a finn-magyar rokonság kérdésével, hogy pontosan mikor, publikálatlanul maradt kéziratiból nem derül ki, de hogy ilyen kérdések is felmerültek benne, egyáltalán

nem meglepő. Tudjuk ugyanis Bengt Skytteről, hogy több ízben hosszabb időt is töltött Erdélyben, a svéd király követeként, az erdélyi fejedelmek udvarában. Utána pedig a török portán tartózkodott, amint erről már bőven szoltunk előzőleg. Nem csoda hát, hogy a hosszas, idegen földön, sokféle nyelvet beszélő emberek társaságában leélt idő alatt, nyelvi összehasonlításokkal is foglalkozni kezdett. Az sem lehetetlen, hogy éppen Erdélyben kapott ehhez kedvet, vagy éppen indítást.

Teleki József erdélyi gróf 1759-1761-ben tett nyugati tanulmányútja során, Párizsban tartós barátságot kötött B. Ferner (1724-1802) svéd fizikussal, aki később Uppsalában egyetemi tanár lett. Teleki József naplójában sok szó esik kettőjük gyakori találkozásairól, beszélgetéseiről, közös tanulmányaikról. Ezek során, feltehetően, egymás hazájáról is szerezhettek érdekes ismereteket.

Hell Miksa (1720-1790), a neves jezsuita csillagász, pappá szentelése és doktorrá avatása után, 1752 és 1755 között Kolozsváron az akadémiai rangú jezsuita kollégiumban matematikát, fizikát és filozófiát oktatott. Az ő nevéhez fűződik a kolozsvári csillagvizsgáló létesítése, ami ottlétének legfőbb feladata volt. Intézetében fizikai laboratóriumot szerelt fel, főleg a mágnesesség és elektromosság kutatására szolgáló kísérleti eszközökkel.

Hell Miksát 1755-ben a bécsi egyetem csillagászává nevezték ki, és ugyanakkor az udvari csillagda igazgatójává. Ilyen minőségben utazik a norvégiai Vardöbe, hogy ott a Vénusz bolygó Nap előtti átvonulását figyelje meg. Ez a ritka égi tünemény 1769. június 3-án volt látható, s pontos bemérése a Nap - Föld távolság pontosabb meghatározása szempontjából is igen jelentős volt.

Hell Miksa erre a több mint két éves expedíciójára egyik fiatalabb rendtársát, Sajnovics János (1733-1785) csillagászt is magával vitte, aki útjuk egész tartama alatt naplót vezetett. Ebből, valamint mindkettőjük gazdag és kimerítő levelezése alapján, ennek az expedíciónak minden mozzanata részleteiben is igen jól ismert.

Csillagászaink Vardöben igen eredményes és rendkívül sokoldalú kutatásokat végeztek. Felállították a csillagvizsgálót, ahol rendszeres csillagászati megfigyeléseket és méréseket végeztek. Ezenkívül, Hell Miksa tengeri állatokat és növényeket gyűjtött és határozott meg. Érdekes megfigyeléseket tett a tenger vizének apadásával, valamint különleges fényjelenségeivel kapcsolatban. Kutatta az északi fény okát és kidolgozta erre vonatkozó elméletét. Elkészítette Vardö szigetének földrajzi térképét, pontos magassági beméréseinek adatait pedig felhasználták később a Finnmarken (Észak-Skandinávia) térképének elkészítésénél. Közben beteget gyógyított a magával hozott vagy saját készítésű gyógyszerek segítségével. Ennyire szerteágazó tevékenység mellett, a két csillagásznak még nyelvészeti megfigyelésekre is maradt ideje és ereje. Ennek eredményeként, Sajnovics megírta élete fő művét, a magyar és lapp nyelv összehasonlításáról, amit azóta is a finn-ugor nyelvkutatás alapköveként tartanak

számon.

Az expedíció fő célját képező megfigyelést is sikerrel hajtották végre. 1769. június 3-án, nagy szerencséjükre, a felhők széteszlottak és ők megfigyelhették és bemérhették a Vénusz bolygónak a Nap korongja előtt való átvonulásának minden fázisát. Ez óriási eredménynek számított, mert, mint utólag megtudták, az angol csillagászoknak mindez nem sikerült sem Nord-Capon, sem a Spitzbergákon, a felhős ég miatt.

Jezsuita csillagászainkat nagy tisztelettel és megbecsüléssel vették körül az északi protestáns világban. Norvégia akkortájt a dán korona uralma alá tartozott. A tudományokat pártoló fiatal dán király, VII. Keresztély (Christian) nem egyszer személyesen fogadta őket, a dán Akadémia pedig tagjai sorába választotta a két csillagászt, tudományos eredményeik elismeréseként. Előbb Hell Miksát, aki a dán Akadémia első külföldi tagja lett, egy évvel később pedig Sajnovics Jánost, nyelvutatói eredményeieért.

Sajnovics két helyen tesz említést írásaiban Hell Miksa akadémiai tagságáról. Rendtársainak írott, Trondhjemben, 1769. szeptember 2-án keltezett levelében ezt írja: „Tegnapelőtt [...] A város polgármestere, ki egyúttal az itteni Akadémia titkára, ennek díszlevelét nyújtotta át Hellnek, melyben ez év januárius hava 29-én az Akadémia tagjává választatott; egyszersmind egy kitűnő latin költemény kezéhez juttatásával is megtisztelte őt.”

Naplójába pedig, Koppenhágában, 1769. november 3-án ezeket jegyezte be: „Toth gróf R.P. Hellnek átnyújtotta az Akadémia latinul kitöltött diplomáját, melyben őt ezen Akadémia tagjaként üdvözik.”

Saját akadémiai tagságáról Sajnovics mindössze egy mellékmondat erejéig volt hajlandó említést tenni, rendtársainak, Haffniából [Koppenhága], 1770. február 10-én írott levelében: „Magam is készítettem egy értekezést és ezt hasonlólag felolvastam e tudományos társulat körében, mely tagjai közé vett fel, még pedig három gyűlésen, a tagok nagy helyeslése és éljenzése közt. Hogy miről szól értekezésem, visszajövetelem után fogjátok megtudni.” Utána, ugyanebben a levelében, egészen más irányú, számunkra érdekes tevékenységükről számol be:

„Nem sokára Finnmarken és Norvégia egy része térképének megrajzolásába kapunk bele, azon csillagászati és mágnesű-észleletek alapján, melyeket eddigelé utunkban gyűjtöttünk; fontos munka ez, minthogy ezen területről jó térképünk még nincsen. Midőn a minap a királyi egyetem őfelsége a király születése napját ünnepelé, Horrebow csillagász úr egy nyilvános beszédében különös magasztalással dicsérőleg emelte ki Hell-t, rólam sem felejtkezvén meg.”

Sajnovics János: *Demonshatio Idioma ungarorum et lapponum idem esse* című munkáját, még ugyanabban az évben, Koppenhágában kinyomtatták. A mű keletkezésének körülményeiről Sajnovics naplójából semmit sem tudhatunk meg.

Még rendtársainak írt levelében is, amint láttuk, nagy titokzatossággal kezeli ezt a témát, pedig egyéb irányú kutatásairól részletesen tájékoztatja őket. Vardöböl, 1769. április 5-én, sok egyéb között ezeket közli: „Még két olyan nevezetes tünemény foglalkoztatja elménket, melyeknek fontossága és következményeiből folyó haszna egymaga már dúsan kárpótolja a királyi bőkezűség kiadásait. E váratlan fölfedezés egyike: a tenger apadásának kiszámítása. Észleltük ugyanis, hogy a tenger vízének a földgolyón folytonos apadása mellett nagy mérvekben növekszik a szárazföld; ebből épp oly érdekes mint fontos és hasznos kérdések támadnak: hová lesz tehát e nagy vízmennyiség? [...] Vajon az atmoszférába jut-e és annak súlyát növeli naponként vagy kihat-e az éghajlatra és az abban mozgó emberekre és egészségi állapotokra? [...] van a politikusoknak min törjék az eszüket, hogy a végveszélyt elhárítsák [...] Másik fölfedezésünk ennél sokkal szebb, csaknem egész Európára kiterjed és Magyarországot is közel érdeklí, és oly fontosnak véljük, hogy még titokban tartjuk és eddig csakis Dánia királya öfelségével közöltük. Valahányszor e dolgról beszélünk, pedig igen sokszor beszélünk róla, hálát adunk az Istennek, hogy ezen tudományos működésünkben, melyre az ő dicsősítésére vállalkoztunk, ily hatalmasan áld meg, hogy nagy műve alkotásában alapító-nak tekinthetjük magunkat.”

Annál gyakrabban emlegeti Sajnovics nyelvészeti kutatásait Hell Miksa, otthoni szaktársaihoz és dán ügyintézőkhöz küldött beszámoló leveleiben. Így Pilgram Antalnak, aki távolléte alatt helyettese volt Bécsben, Vardöböl, 1769. április 5-én ír Hell a lappokról is, akiről Sajnovics, az ő utasításai szerint értekezni fog. Hell adta meg hozzá az utasításokat és a kritériumokat, amelyek szerint Sajnovics a kutatásokat végezte. Hell akkor többek között a tenger villogásának okát kereste és kutatásai révén talált is rá magyarázatot. Mint írta, a tünemény apró tengeri állatoktól származik, nem holmi elektromos anyagtól, - amint ezt kezdetben feltételezte, sem pedig a víznek kén- és sórészececskéitől.

De azért már másnap, 1769. április 6-án, újra említést tesz a lappokról és a nyelvrokonság felfedezéséről, ezúttal Höller jezsuitatársához intézett levelében, aki filozófiát és teológiát oktatott Bécsben.

Nemsokára rá, április 30-án, Vardöböl írt levelében, azt közli Otto Thott dán gróffal, hogy Sajnovics befejezte a lappokról szóló tanulmányát.

Mindebből arra lehetne következtetni, hogy a nyelvi rokonság kutatása Hellnek fontosabb volt, mint Sajnovicsnak. Ezt látszanak igazolni Hell egyéb levelei is. Koppenhágában 1770. április 14-én Hell Miksa levelet ír Pray György (1723-1801) történetkutató jezsuitatársának, a Halotti Beszéd felfedezőjének, akivel közli, hogy Sajnovics Demonstratioja szerint a magyarok és lappok nyelv- és fajroksága bizonyítást nyert. Mindkettőjüket élénken foglalkoztatta a magyar őstörténet s az eredet kérdése és e tárgykörben levelezett a két tudós egymással.

A nézeteik közti különbségeket igyekeztek tisztázni és közös nevezőre hozni.

Hazatérése után Hell Miksa Bécsből ír 1771. január 4-én Praynak. Kifejti előtte nézeteit az egyes amerikai és ázsiai népek nyelvi rokonságáról. Szóegyezések léteznek a kamcsatkai, a grönlandi, valamint az amerikai Hudson folyó vidékén beszélt nyelvekben. Ázsiai eredetű szavak megőrződtek Svédországban és Norvégia területén is, írja Hell. Éppen ezért, egyetért Prayval, aki az ázsiai nyelveket Kínából származtatja. Közli azt is, hogy szándékában áll Anonymus írását saját magyarázó szövegével ellátva és térképekkel együtt kiadni.

Nem lehet kétséges tehát, hogy a nyelvrokonság kutatásának ötlete Helltől származik, a kivitelezést pedig, sok egyéb elfoglaltsága miatt, Sajnovicsra bízta, - de talán azt sem egészen. Lapp nyelvtankönyvet és szótárt még útközben, Oslóban kaptak Sturm (Sturmius) gubernátortól, Sajnovics naplója szerint 1768. július 16-án, de az dán alapú volt, amiből lehetetlen volt a kiejtésre következtetni, pedig éppen ez volt a nyelvhasználatban a legfontosabb. Sajnovics a Demonstratióban megírja a mű keletkezésének körülményeit és a kutatás nehézségeit, amit itt Pinzger Ferenc után idézünk:

„Bevallom, kétségbe estem és hogy ne tétlenkedjem, hát mást tettem. De R.P. Hell egyre hangoztatta, hogy ezt a kutatást nagyon szívén viseli és igen fontosnak tartja: kezdett ösztökélni és újból és újból buzdítani, sőt hogy megmutassa, milyen nagyra becsüli az ügyet, egyes órákban el-ellátogatott hozzám, megnézte a szótárt, kikereste a szavakat, megmagyarázta ezeket a dán szótárból és munkámban kezdett segédkezni.”

Ennek a csillagászati expedíció melléktermékeként létrejött nyelvészeti munkának, amit a világ Sajnovics műveként ismert meg, tulajdonképpen Hell Miksa volt a szellemi szerzője, amit Sajnovics ki is emel a Demonstratio végén:

„De a dús eredmény, amely a tudományra és különösen a történelemre háramlik belőle, kizárólag R.P. Hell nevére írandó, aki a magyarok őshazáját kutatta, megtalálta és ezt majd velünk közli. Ő vitt engem magával önként Finnmarkia partjaira. Ő buzdított tovább, hogy a megkezdett munkát folytassam. Az ő tekintélyének köszönhető, hogy a folytatott munkát be is fejezhettem, mert időt adott rá és tanácsaival támogatott. Ennyi jogcíme van erre a műre.”

Itt most még egy félreértésre szeretném felhívni a figyelmet. Nem érthetek egyet azzal ugyanis, hogy minden alkalommal, amikor a két csillagász finneket emleget, azon a lappokat kell érteni, mint ahogy az a Sajnovics Naplójának legújabb, 1990-ben megjelent kiadásának jegyzeteiben olvasható, vagy néha még Pinzger Hell Miksáról szóló könyvében is. Lehet, hogy Tacitus *Germania* című könyvében, az általa sose látott lappokat értette a „fenni” néven megnevezett népen, a Krisztus utáni első évszázadban, de ekkora tévedést viszont nehéz

feltételezni a másfél ezer évvel később élt, precíz természettudósokról, akik több mint két éven át utaztak s éltek Európa legészakibb vidékein és így alkalmuk volt személyesen érintkezni az ott élő népekkel.

A Lappföldön, mint tudjuk, nemcsak lappok élnek, s ez így volt régen is, nemcsak napjainkban. Inkább elhiszem Sajnovicsnak, hogy amikor naplójában arról ír, például Mauersundban, 1768. szeptember 28-án, hogy ott sok finn él, s leírja terméket és viseletüket, s hozzáfűzi, hogy „öltözőkük nagyban hasonlít a magyar népviselethez, kivéve a népiesen „Bodcsor”-nak nevezett lábbelijüket, amely elől csúcsos és felfelé kunkorodik, mint a hajó orra. A gyermekeket csodálatos módon fakéregbe takarják” akkor azok valóban finnek voltak, nem pedig lappok, ahogy azt később a nyelvészek feltételezték.

Máskor meg karjalaiakkal találkoztak, amit Pinzger a Demonstratio alapján így ír le: „Északi útjuk folyamán találkoztak Mauersundban egy Karjalából származó Daas nevű hithirdetővel. Hell a jó alkalommal élvén, a lappokra vonatkozó különféle kérdéseket intézett hozzá. Nemsokára a véletlen egy igazi karjalaival hozta őket össze. Elmondatták vele saját nyelvén a Miatyánkot. Nemcsak egyes szavakból, hanem a kiejtésük módjából Hell most már biztosra vette, hogy a magyar és a lapp nyelv rokonságához nem férhet kétség. Egyre sürgette utazó társát, hogy a kérdést tovább kutassa, mert az ő idejét a csillagászati megfigyelések és egyéb elodázhatatlan teendők kötik le.”

A Miatyánkot, mint kitűnő összehasonlító szöveget, a magyar csillagász-papok nyilván nemcsak egyszer és egy személlyel mondatták el maguknak. Koren Emil és Martti Voipio, 1988-ban megjelent könyvében, egy Kaurin nevű lutheránus lelkészről tesznek említést, aki lapp nyelven mondta el nekik a Miatyánkot. Sajnovics naplójában név nélkül említi a vardói lelkészt. Név szerint említi viszont Baade finn misszionáriust, akivel Kjellviig kikötőjében találkoztak 1768. október 4-én és 6-án, aki elmondta, hogy a hozzá tartozó területen 20 finn család él. Nehéz volna elképzelni, hogy egy lelkész ne tudná, milyen nemzetiségűek a hívei.

Azt viszont tudjuk, hogy a finnek már évszázadok óta északra menekültek az inséges időkben, amikor a szárazföld képtelen volt ellátni élelemmel a lakosságot, az Északi-Jeges-tenger ellenben messze földön híres volt a halbőségéről. Amint ezt Hans Kristian Eriksen könyvéből is megtudjuk, ezeknek a finn emigránsoknak nagy szerepük volt az északi partvidék benépesítésében. Halászfalvakat alapítottak, ahova a norvégok is csak később telepedtek be, s nevezték el ezeket az ide vándorolt finneket kveeneknek, Kvenlandról, ami a finnországi Kainu norvég neve. A finn telepések nemcsak Kainuból, hanem Karjalából, Savoból a Tornio-folyó völgyéből, de még sok más vidékről valók voltak. Vadsöben, a Vardöhöz legközelebbi városban, szobrot emeltek a finn telepések alapító tevékenységének és érdemeiknek elismerésére.

Nem látom tehát indokoltnak, hogy amikor csillagászaink finnekről, vagy különösen amikor karjalaiakról írnak, azokon mindig lappokat kell érteni, ahogy azt a Sajnovics naplójához csatolt jegyzetek sugallják. Hell Miksa még később is, Weiss Ferencnek a nagyszombati egyetem tanárának írott, Bécsben 1771. május 24-én keltezett levelében is azt kérdezi, hogy mit szólnak otthon a karjalai rokonsághoz („Sed quid Ungari nostri Tyrnavienses de Karjelijs sentiunt?”), amit Pinzger is a lappokkal való rokonságként értelmez.

Amikor 1990 nyarán a magvar csillagászok emlékeit keresve Vardö szigetére utaztam, a városháza külső falán egy emléktáblát találtam, amelynek norvég nyelvű szövege, magyar fordításban a következő: „Ófelsége VII. Keresztély király megbízásából ezen a helyen állította fel Hell Miksa observatóriumát a Vénuszátvonulás megfigyelésére, 1769. június 3-án”.

Vardöhus múzeumában, a 4-es szoba egyik sarkát szentelték a két jezsuita szerzetes-csillagász norvégiai kutatásai emlékének. Norvég nyelvű magyarázó szöveg mondja el ottlétük célját és csillagászati eredményeit, valamint azt, hogy az expedíció tevékenységéről a magyar jezsuita Sajnovics János naplót vezetett.

Ott látható Hell Miksa képe, amit I.G. Haid készített róla Bécsben. 1771-ben, valamint Vardö szigetének térképe, amit ottlétük idején maga Hell rajzolt meg, feltüntetve rajta hajójuk útvonalát és az obszervatórium helyét. Védőüveg alatt egy könyvet őriznek: Carl Ludwig Littrow 1835-ben kiadott hosszú című írását, amelyben igazságtalan szigorral veszi bírálata alá a két csillagász expedíciós működését. Furcsa fintora ez is a sorsnak, hogy éppen ez a könyv került oda, a méltatásukra hivatott emléksarokba.

A késő utódok is lerótták itt kegyeletüket. Egy magyar diákcsoport 1989-ben, négy nyelvű (magyar, angol, norvég, lapp) emléktáblát helyezett itt el, a Hell-Sajnovics expedíció 120. évfordulója alkalmából. Ott látható egy nemzetiszínű szalaggal körülfont babérkoszorú is, amelyek alácsüngő, fehér szalagjain a következő angol szöveg olvasható: „To the Memory of Paters M. Hell and J. Sajnovics. Urania Observatory Ministry of Education Budapest, Hungary 1990.”

E sorok írója 1990 júliusában Vardö szigetén tett megfigyeléseinek egy részét tette közzé, saját fényképfelvételeivel illusztrálva, az Új Magyar Hírek 1992. februári számában. Szerény emlékeztetőként két magyar tudósra, akiknek bámulatos sokoldalúsága agyonszakosított jelenünkben szinte már hihetetlen.

Személyes érintkezések erdélyi magyarok és finnek között kezdetben csak elvétve fordultak elő. Az Észak-Európába utazók, sőt ott letelepedők egyike Orlay János (1770-1829) nagykarolyi gimnáziumi tanár volt, aki 1791-ben kivándorolt Oroszországba. Szentpéterváron orvosi egyetemet végzett, utána pedig katonaoorvos és udvari sebész lett. Orvosi gyakorlata mellett, magyar nyelv- és eredetkutatással foglalkozott. Mert, amint azt egy 1803-ban kelt levelében írta,

amit itt V. Tervonen után idézünk: „Bűn az, ha valaki nem igyekszik hazájának múltját feltárni, jóllehet megtehetné... Én magam is, amikor 1791-ben a Balti-tengeren át Péterváron kötöttem ki, úgy találtam, hogy itt módom nyílik a magyarokkal rokon népeket tanulmányozni. Így jártam be a lappok földjét, Finnországot, a Kaukázus és az Ural hegyvidékeit, és mindenütt a saját szememmel láttam a régi magyarság nyomait.”

Orlay János nyelvészeti tevékenységére vonatkozó utalást találunk Johan Stråhlman, valkjärvi pap-nyelvész finn nyelvtan könyvének bevezetőjében. A szerző elmondja, hogy a magyar nyelvre vonatkozó adatokat a magyar tanácsos, lovag, doktor Orlaytól kapta, aki a szükséges forrásanyagot is megjelölte számára. Ezek között szerepel a két erdélyi, ugyancsak orvos-nyelvész műve, mégpedig: Pápai-Páriz Ferenc (1649-1716) latin-magyar szótára, az 1708-ban megjelent, és azóta több kiadást megért: *Dictionarium Latino-Hungaricum et Hungaro-Latinum*. A másik forrásmű Gyarmathi Sámuel: *Affinitas...* című munkája volt, amiről a következőkben lesz még szó.

Pápai-Páriz Ferenc nemcsak a nyelvészetben, de az orvostudományban is úttörő volt. Ő írta meg az első magyar nyelvű orvosi könyvet, *Pax Corporis [A test békessége]* címen, ami Kolozsváron jelent meg 1690-ben, és ezzel a tudománytörténet szempontjából igen jelentős könyvvel, a magyar orvosi tudományos nyelv alapjait is lefektette.

Orlay János jóvoltából így hát Johan Stråhlman Szentpéterváron 1816-ban megjelent, *Finnische Sprachlehre für Finnen und Nicht-Finnen* című, a maga idején igen fontos finn nyelvtanának létrejötténél, talán nem túlzás azt állítani, hogy három erdélyi orvos-nyelvész is bábáskodott.

1786-ban jelent meg Kolozsváron Benkő Ferenc *Magyar mineralógia* című munkája, ami az első magyar nyelven írott ásványtani könyv. (Reprint kiadásban, 200 évvel később, 1986-ban jelent meg Budapesten.) Finn vonatkozása, hogy a mágnesvas lelőhelyei között a Lappföldet („Lapland”) is megemlíti. Benkő Ferencnek egy másik úttörő munkájának tekinthető, hogy *Magyar geográfia* (1801-1802) című könyvével, a nyelvrokonság és a magyarság eredetének kérdését is bevezette a földrajzoktatásba. Benkő Ferenc (1745-1816), a Bethlen Gábor fejedelem által 1622-ben alapított enyedi református kollégium tanítványa, később pedig tanára volt. Nyugati egyetemeken tanult, többek között Freibergben, Jénában, Göttingenben, ahonnan hazatérve a Bethlen-kollégiumban gyümölcsöztette gazdag tudását, ott, ahonnan annak idején Körösi Csoma Sándor is elindult őshazakutató tibeti útjára. Benkő Ferenc nagy érdeme az anyanyelveknek szaknyelvvé való fejlesztése a természettudományokban.

Gyarmathi Sámuel (1751-1830) kolozsvári orvosprofesszor és nyelvtudós 1799-ben Göttingenben megjelent: *Affinitas linguae hungaricae cum lingvis*

originis grammaticae demonstrata című munkájával a finnugrisztika alapjait vetette meg. Gyarmathi Sámuel 1794-ben megjelent nyelvtani könyvét elküldi a korábban szintén Göttingenben tanult Henrik Gabriel Porthan (1739 -1804) finn nyelvésznek, akit ugyanakkor barátságra és szakmai együttműködésre kér fel. Ez tekinthető az erdélyi magyar és finn művelődési érintkezések első, magánjellegű, spontán megnyilvánulásának, amelynek kezdeményezése Erdélyből indult, Kolozsvárról. Ilyen szempontból is jelentős a Gyarmathi-Porthan-féle levelezés.

Porthan Henrik hagyatékának sajtó alá rendezése S.G. Elmgren nevéhez fűződik. Sven Gabriel Elmgren (1817-1897) történész a Helsinki Egyetemi Könyvtár vezetője, valamint a Finn Irodalmi Társaság titkára volt. Gazdag szakirodalmi tevékenységével, valamint a fennomán-eszmék és törekvések propagálása terén szerzett magának nagy érdemeket.

Közben nagyot változott a világ. Finnországot 1809-ben a cári Oroszországhoz csatolták, mint autonóm nagyhercegséget. Megszűnt a svéd uralom, de hivatalos nyelvként továbbra is a svéd nyelvet használták. Ugyanakkor elkezdődött a finn nyelv fontosságának a kihangsúlyozása ami főleg a turkui romantika néven ismert mozgalom révén jutott kifejezésre. A finnek figyelme egyre inkább Magyarország felé irányul. Erik Gustav Ehrström (1791-1835) lelkész, a finnségi eszme egyik előharcosa, 1821-ben az Åbo Morgonblad című svédnyelvű lapban közzétett cikksorozatában kifejti, hogy Finnországban a finn nyelvnek kell vezető szerepet biztosítani mind az állami, mind a művelődési, a tudományos, valamint a társadalom életében általában. Ez egyelőre csak vágyálom; megvalósítására Magyarországot tartja mintaképnek.

Erre az időre esik Trefort Ágoston (1817-1888) 1836-ban tett orosz-, finn- és svédországi látogatása. Mint tudjuk, Trefort Ágoston később vallás- és közoktatásügyi miniszter lett, és ennek idején jött létre Kolozsváron, 1872-ben a Ferenc József Tudományegyetem és épült fel ennek a magyar nyelvű egyetemnek a Farakas utcai főépülete.

Az 1848-1849-es magyar szabadságharc eseményeit nagy aggodalommal kísérték figyelemmel a finnek. A szigorú cenzúra ellenére, mind a svéd, mind a finn nyelvű lapok számos cikkben számoltak be az eseményekről. A nyelvrokonság tudata ekkor már a szépirodalomba is kezdett behatolni. A magyaroknál előbb, mint a finneknél. Dugonics András *Etelka Karjelben* című drámája tekinthető ebből a szempontból úttörőnek. Dugonics András (1740-1818) piarista tanár, aki Erdélyben is tanított, előbb Nagyváradban, majd később Medgyesén, 1788-ban megjelent *Etelka* című regényével vált ismertté. *Etelka Karjelben* című drámájában szó van az őshazáról és a nyelvrokonokról is. Ez Pesten jelent meg nyomtatásban, 1794-ben.

Finnországban a költők szólalnak meg először. A magyar szabadságharc ihletésében, lelkesítő hazafias versek

születtek. Ezek viszont a szigorú cenzúra miatt csak sokkal később jelenhettek meg nyomtatásban, így nem játszhattak szerepet a finn közvélemény befolyásolásában. Sakari Topelius (1818-1898), költő és történész Kossuth Lajosról és Görgey Arturról ír verseket, de *Ausztria és a Duna* címmel is ír verset – svéd nyelven, a kor szokása szerint. Ezeken a verseken erősen érződik Vörösmarty Mihály *Szózatának* hatása, amit akkortájt Finnországban már ismertek és ami J.L. Runeberg finn himnuszának szövegét is megihlette.

Egy másik, nem kevésbé ismert, ugyancsak svéd nyelven író finnországi költő. Fredrik Cygnaeus (1807-1881) *Görgei Artúr Szilvesztere (1849-1850)* címen ír szárnyaló, hazafias verset, amely hasonlóképp csak sokkal később kerülhetett nyilvánosságra.

A kevésbé ismert fiatal katonatiszt-költő, Frans Lorenz Mörtengren (1833-1862), *Egy magyar a kardjához* című versében így ír: „Makulátlan vagy, mint a magyar nemzet, / kitűnő kardom, / nem szennyez semmiféle rozsdá, / semmiféle vér. / De még makulátlanabbnak foglak látni, / még fényesebbnek, jobbnak, / ha majd pengéden csurogni látom/ a zsarnoki vért.”

Nem tudni, hogy ezt a magyar szabadságharcral ennyire azonosulni tudó fiatal tisztet kivezénytelték-e, hogy a zsarnok vére helyett a zsarnokság ellen küzdők vérevel szennyezze be vitézi kardját a szabadságharc leverésére kirendelt, orosz intervenciói csapatok valamelyikében

A magyarok figyelme ekkor kezd az 1835-ben megjelent Kalevala felé fordulni. Az 1839 és 1841 között Finnországban tartózkodott Reguly Antal (1819-1858) finnugor nyelvész ismerkedik meg először a finn népköltéssel és figyel fel annak a székely népdalokkal való rokon vonásaira. Egyik barátjához intézett levelében ezeket írja: „A finn nép oly gazdag dalokban, hogyha tudnék magyarul verselni, előnthetnék benneteket velük. Magyar nyelvre fordítani őket, mely rokon szellemű és hasonló módon fejezi ki magát, igen könnyű és hasznos volna. Rajta mind vissza lehetne adni, mit a finn költő gondolt s össze lehetne hasonlítani magyar és székely népdalokkal. A moldvai csángóknál is reményelek hasonlókat találni.” Ez az első magyar híradás a finn népköltészetéről.

A székely népköltészethez való hasonlításról később, a Kalevala fordítása során még sok szó lesz. Egyelőre az 1847-ben megjelent, Erdélyi János féle *Népköltészeti Gyűjtemény* I. kötete nyújt alapot a finn népköltéssel való összehasonlításához. Ennek előszavában a gyűjtő Erdélyi János, Elias Lönnrotra hivatkozik, akinek a Kalevala összeállítása során alkalmazott módszerét, – a variánsok egybeolvasztását például, – ő maga is alkalmazta. Ezt megelőzően, 1842-ben, a Regélő Pesti Divatlap-ban ismerteti Erdélyi a szélesebb olvasóközönnyel a finnországi népköltészetet.

* Részlet a szerző *Erdély és Fennoskandia 1576-1945* című tanulmánykötetéből, Erdélyi Híradó Könyvkiadó, Kolozsvár. Budapest, 1996.

Benedekné Szőke Amália önmagáról

Erdélyben, Balázsfalván születtem, 1929. február 14-én. Öt éves koromban Erzsébetvárosra költöttünk, később Segesvárra, még későbbben Brassóba. A középiskola első négy évét Nagyszebenben a Ferencrendi Zárdában, a többi Székelyudvarhelyen a Református Kollégium tanítóképzőjében végeztem. Kolozsváron, a Bolyai Tudományegyetemen geológia-földrajzból szereztem diplomát. Bukarestben kutató geológusként dolgoztam, ott doktoráltam. Nyaranként terepkutatásokat végeztem felszínen és bányákban, Borsabányán (disszertáció), Nagybánya környékén és Csíkvidéken. Kutatásaim eredményeit tartalmazó tanulmányaim akadémiai szaklapokban jelentek meg. Írtam tudománynpszerűsítő cikkeket, recenziókat, fordításokat, a magam kedvtelésére verseket, naplójegyzeteket és hosszú leveleket. Sokat utaztam, kirándultam, olvastam, főleg a klasszikusokat.

1976-ban házasság révén Finnországba költöztem. A Helsinki Egyetemen finn nyelvet, irodalmat, történelmet tanultam. Közben közetek mikroszkópi vizsgálatait végeztem az egyetem közettárában. Nyaranta hosszú autóutakra indultunk férjemmel, mindig más-más útvonalon észak felé. A nagy élmény mindig Észak-Norvégia volt, gyönyörű hegyeivel, a fjordokkal. Ott láttam először gleccsert emberközéltől, az ár-ápály jelenségét, és gyönyörködhettem az Északi-Jeges-tenger végtelen szépségében Nordkapp magas sziklapartjáról.

Magyar emlékek után kutatva, több érdekességet fedeztem fel, amiket lefényképeztem, megírtam és főleg hazai lapokban közöltem. Sok évi kutatómunka előzte meg az 1996-ban megjelent *Erdély és fennoskandia 1576-1945* című könyvem megírását, amiben a diplomáciai, a katonai és művelődési kapcsolatokat tárgyalom. Írásaimban tudományos pontosságra törekedtem. Idegen eszmei kilengésektől, divatos nagy szavaktól, vagy romantikus elképzelésektől mentesen igyekszem megközelíteni a valós igazságot, s ha néha kritikus hangot ütök meg, az is ennek az érdekében történik. Ezért vállalom ma is, minden írásomat, a legrégebbieket is, tiszta lelkiismerettel. Emlékező írásaimra naplójegyzeteimből meríthetem a pontos adatokat akkor is, amikor más műfajban fejezem ki érzéseimet, gondolataimat.

Helsinki, 2003. március 3-án.

Messzeség csinálta mester

Beszélgetés Tamás Györggyel, a stockholmi Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület alapító-elnökével

(Folytatás előző lapszámunkból)

- Gyűjtőként terebélyesedő kapcsolataid segítségével apránként építkeztél. Ba-

Petkes József kiállításán Stockholmban 1995. október
(Petkes József, Veress Zoltán, Publik Antal, Tamás György)

rátságok, viták, sértődések tarkítják ezt a képet, de végül is célokat megértetve sikeresnek mondhatod magad.

– Petkes József tasnádi születésű, Kolozsváron végzett képzőművész. Jelenleg Magyarországon él. Svájc-ból ajánlotta

nekem Szolnay Ádám. Miután édesapjának Szolnay Sándornak a munkáját, egy Muradin Jenőtől vásárolt kisméretű csendéletet már többször bemutattam különféle képkiallításokon és megküldtem neki Luganoba a kiállítás katalógusát, köszönő levelében felhívta a figyelmemet Petkes Józsefre, aki azon a nyáron megfordult náluk. A Szolnayék svájci címét úgy tudtam meg, hogy az egyik kiállításon vezetőségünk tagja, Kisfaludy Lajos érdeklődött a szerző iránt és elmesélte, hogy Svédországba jövet a vonaton megismerkedett egy nővel, akit Szolnaynak hívnak. Szolnay Sándor lányáról van szó. És a művész fia Szolnay Ádám is ott él Luganoban. Megadta a címét, így kerültem kapcsolatba a Kolozsvárról elszármazott Szolnayékkal. Utána minden évben küldtem azoknak a kiállításoknak a katalógusából, ahol édesapjuk munkáját bemutattam. 1997-ben küldtek egy gyönyörű pasztellt a kolozsvári Fő téri templomról, hogy állítsam ki, s aztán majd visszaadom. 2000-ben, Budapesten a Kolozsváriak Találkozóján személyesen

megismertem Szolnay Ádámot. Meghívtak Luganoba, ahol ajándékba adták az előzőleg küldött képet és még egy méterszer kilencvenes csendéletet. Szolnay Ádám elmesélte, hogy a Svájcban élő magyarok, főleg a kolozsváriak is rendeztek a különféle magántulajdonban lévő, erre az alkalomra összegyűjtött képekből egy kiállítást. De a végén, valamin összevesztek és így megszakadt a dicséretes kezdeményezés. Nálam ez nem fordulhat elő, mert én magammal nem veszek össze. Ha többen rendeznek egy kiállítást, akkor mindig vitás kérdés, hogy kinek, melyik munkáját, kié mellé teszik. Ha nem egyedül rendeztem volna kiállításaimat, akkor valószínűleg soha sem jutottam volna el a jelenlegi hatvanötödik kiállításig. Petkes József-re visszatérve el kell mondanom, hogy egyesületünknek megalakulásától kezdve vezetőségi tagja volt. Nálam lakott. Kétszer járt Svédországban. Először 1995-ben, amikor egyéni kiállítását tartottuk. Kiállítását Veress Zoltán nyitotta meg. Aztán Jordáky Béla segítségével Göteborgban is bemutattuk munkáit.

– *Az 1994-ben alakított egyesület létrejötté megkönnyítette munkádat, hazalátogatásaid során az addigiaknál sűrűbben jártad a különféle képzőművészek műtermét. Bizonyára igyekeztél megismerni mindazokat, akik két kép ajándékozásával (ezt tagsági díjként is elfogadtátok), csoportkiállításaid részvevőivé váltak. Nagy élményt jelenthetett az, hogy a „nagy öregeknél” is megfordulhattál.*

– Valóban. Egyszer Mohy Sándornál időztem, és a megilletődöttségtől uraztam. Azt mondta, szólítsam nyugodtan mesternek. Műgyűjtésről, kiállítás-szervezésről, a képek eladhatóságáról váltottunk szót. Nagy meglepetésemre, ekkor nevezett engem mesternek. A dolog megértéséhez idéznem kell Mohy Sándor: Műhelynapló című könyvéből a következőket: „Dolgokat így-úgy lefesteni szórakozás, mutogatni hiúság, elrejtteni balgaság, eladni művészet.” Találó fogalmazás. Nekem jó néhány kiállítás alkalmával sikerült közvetítenem és eladnom

több magyar képzőművész munkáját Svédországban. Ezért nevezett mesternek.

– *A kívülállók szerint az egyesület nagyszerű lehetőség arra, hogy a Svédországban és kissé tágabb körben a skandináv országokban élő magyar képzőművészek gyűjtő intézménye, műhelye legyen, amely az összefogás erejével gyakoribb és minőségileg is magasabb szintű megmu-takozáshoz segítheti őket. Mi a helyzet a svédországi magyar képzőművészekkel?*

Mohy Sándor műtermében (1997. június)

– Megpróbáltam közeledni hozzájuk, de sajnos nem nagy sikerrel. Benczédi Ilonáról már szóltam. Jó kapcsolat alakult ki közöttünk. De elvártam volna tőle, hogy édesapjának, Benczédi Sándor munkáinak bemutatását eredményesebben

Dániel Éva kiállításán Szentendrén (Tamás György és Molnár Bertalan)

elősegítse. Kilenc munkáját (kerámia és fa) sikerült megvásárolnom. Ezt is a sógoromnak köszönhetem. Elintézte, hogy felkereshettem. Találkoztunk vele a kolozsvári főtéren is. Éppen egy rendőrrel vitatkozott, aki büntetésére készült, amiért száz dollárját próbálta beváltani az utcai pénzváltóknál. A sógorom ismerte a rendőrt, és rábeszélte, hogy tekintsen el a pénzbírságtól. Sajnos több alkalommal sem sikerült az itt élő magyar képzőművészekkel tartós és gyümölcsöző kapcsolat létesítenem. Itt él Stockholmban Vincefi Sándor szobrász. Számos általam rendezett kiállításon részt vett. Sikerült négy munkájára vevőt találnom. Örvendtem, hogy segíthettem rajta. Számítottam hozzáértő segítségére, de sajnos erre nem jutott idejéből. Kasza Imre eljött a södärteleji kiállításomra. Munkát is hozott. Tudtam róla, hogy a szebeni Bruckenthal múzeumban is dolgozott, sokat vártam tőle. Azt, hogy kritikai megjegyzéseivel jobbat, szakmailag is elismerhetőbbet tudunk majd nyújtani a közönségnek. Sajnos ez sem sikerült. Kérdéseimet előre megfogalmaztam, számítottam eligazításaira, de erre nem került sor, mert kezdeményezésemet mindenestől elutasította. Munkáját sem hagyta ott azon a kiállításon. Évek múltán aztán felhívott, de akkor már én nem vállaltam a kapcsolatunk felújítását. Az ilyen és ehhez hasonló példákban okulva, egyelőre nem gondoltam a svédországi magyar képzőművészekkel való szorosabb kapcsolat kialakítására. Persze kivételt is tettem, hiszen Dániel Évát segítettem. Dániel Éva sepsiszentgyörgyi születésű, a Patachich Csilla galériájában rendezett kiállításán ismertem meg a stockholmi Óvárosban. Nem volt ismeretségi köre.

Érdekes többdimenziós technikával fest. Szerintem, ilyen nincs még a világon.

Azt ajánlottam Dániel Évának, hogy otthon, Magyarországon mutassa be először munkáit. Ajánlatomra Gyulán és Békéscsabán állíthatott ki. Felkértem Takács Gábort, egyesületünk vezetőségi tagját, hogy nyissa meg Éva kiállítását és mutassa be a művésznőt. Jól sikerült kiállítások voltak ezek, amikor budapesti meghívást is kapott Dániel Éva, bemutatták a rádióban, a tévében is. Idézek az egyik írásból: „A gyulai barátok, a két Karsai család segített abban, hogy Dániel Éva először Magyarországon elsőként Gyulán mutathassa meg az általa kifejlesztett technikával készült képeit. Az Erkel Ferenc Általános Művelődés Központ galériájáig 2500 kilométeres utat tettek meg a festmények határokon át és többen dolgoztak azon egy hétig, hogy a hatalmas anyagból kiállítás legyen – mondta a pénteki megnyitón B. Jász Jolán, a művelődési központ művészeti iskolájának tanára. A szentendrei Takács Gábor – ahogyan magáról mondta, műgyűjtő és kiállítás szervező – megjegyezte: Éva közeledik hazafelé, nincs is olyan messze, hogy Sepsiszentgyörgyön láthassák, amit felfedezett.” Műhelyitkai közé tartozik, hogy négy ecsetet koptat el, amíg egy képet elkészít, üvegképeit az üveglap hátuljára festi. Többdimenziós olajjal és vegyes technikával vászonra festett képeinek technikáját arról az orvosról nevezte el, aki agydaganatát meggyógyította. Húsz évvel ezelőtt, Sepsiszentgyörgyön Nagy Irén irányításával kezdett festeni, 1980-tól kiállításokon is szerepelt munkáival, de lábadozása alatt kidolgozta egyedi módszerét, amit szerinte nem lehet lemásolni. Különböző irányból mást és mást mutatnak képei. A stockholmi City Art Gallery-ben rendezett kiállításán a svéd szakmabeliek is érdeklődtek képei furcsaságának okát keresve. Írtak róla a svéd lapok is. 2000-ben Szentendrén jelentkezett. Itt felkérésemre Molnár Bertalan, nyugdíjas rajztanár mutatta be a közönségnek. Még az Egyesült Államokban is sikerült közbenjárásomra (Dancs Rózsával a Kalejdoszkop kétnyelvű havilap főszerkesztőjével vettem fel a kapcsolatot), kiállítania rendkívül érdekes munkáit Torontóban, New Yorkban, Washingtonban. Onnan pedig Japánba hívták. Októberben a dél-svédországi Hyltebrukban nyitott galériát. Sikertörténetében benne van egyesületünk támogatása is.

Ugyanígy segíthettem volna a többi svédországi magyar képzőművészeket is. Mint ahogyan a fotósokat is pártolnám, hiszen Márton Zoltán egyéni fotókiállítását is megrendeztem 1993 novemberében a Magyar Házban. Rendezhettem volna sok más itt élő képzőművész részvételével kiállításokat, időnként pedig képzőművészeti táborozást is. De sajnos nem úgy álltak a dologhoz, hogy ezt véghezvihettük volna.

– *Még megleheted, hiszen mindössze néhányukkal léptél kapcsolatba, akik elkedvetlenítettek. De számosan vannak itt és még többen a közeli skandináviai országokban olyanok, akik talán igénylik a valamiféle összefogást. Ezt célozza az Ághegy című lapfolyam is, amely nemcsak az irodalmi alkotók, a zeneművészek, hanem a képzőművészek műhelye is kíván lenni. Azt tapasztaltam, hogy örömlükre*

szolgált a lap megjelenése és az, hogy négyszámonként könyv alakban is megjelenve, alkotásaikat színes mellékletben bemutatva munkásságukat ilyenformában ismertetjük majd. Azt javaslom, hogy ne zárd le ezt a fejezetet munkásságodban, hiszen nemcsak a művészeknek, de a közönségnek ezután is szüksége lesz az általad szervezett találkozásokra.

– Egyesületünk tagjainak nagy részét személyesen ismerem. Nem kellett különösképpen meggyőző munkát folytatnom annak érdekében, hogy tagságot vállaljanak az EMKES-ben. A svédországiakkal sem tehetek mást. A stockholmi Magyar Ház sárga újságában évek óta olvashatóak a képzőművész egyesületünkről szóló híradások, beszámolók, amelyeknek a végén rendszeresen szerepel a felhívás miszerint: „A svédországi magyar képzőművészek jelentkezését várom.” Tehát nem zárkózom el tőlük. E mondat végén ott áll a nevem, a címem, a telefonszámom. Akit érdekel, felveheti velem a kapcsolatot. Ha pedig nem olvassák a sárga újságot, és nem vesznek részt a magyar egyesületekben rendezett kiállításokon, akkor kizárják magukat a magyar közösségből. Ilyenformán mit tehetnénk érdekükben? Külföldről is számos kérést kaptam. Most például Tóthpál Gyula jelentkezett Pozsonyból. Olvasott egy írást egyesületünkről. Elküldi a Budapesten megrendezett kiállítása anyagát. Természetesen elvállaltam kiállításának rendezését.

– Emlékezetesek a különféle évfordulók alkalmával általad rendezett kiállítások, amelyeket csoportosítva jubileumi kiállítások néven tartasz nyilván.

– Megrendeztem 1996. augusztus 30-án Nyolcszázötven éves Szentendre című kiállításunkat a stockholmi Magyar Házban. Takács Gábor, az EMKES szentendrei vezetőségi tagja, a város évfordulójának alkalmából a helyi képzőművészek munkáiból válogatott anyagot. Mintegy húsz képerket nélküli munkát hoztam magammal. Többek között: Molnár Bertalan két munkáját, Bereznai Péter, Hegyi György, Hencze Tamás, Ilosvay Varga István, Gubis Mihály, Gavrilovits Sándor, Aknay János festményeit, grafikáit. Ez alkalommal, mert szükség volt rá, megtanultam keretezni. Két héttel ezelőtt a kiállítás előtt fejeződött be az a tíz napig tartó táborozás, amit a Svédországi Magyarok Országos Szövetségének támogatásával szerveztem és amelyen Bihari Szabolcs, a SMOSZ elnöke is részt vett. Az egyik nagybányai részvevő, Dudás György festőművész, így emlékezett meg erről a Nagybányai Új Szóban megjelent írásában: „Tíz felejthetetlen napot töltöttem hetedmagammal Tångagärdén. Nagy tó partján hatalmas fűzek, nyárfák, a hely magas fekvéséből adódóan, fenyesektől övezetten, maroshévízi születésű lévén, gyermekkorom emlékeit felidéző, nosztalgikus táj. Amolyan igazi alkotásra ingerlő, ecsetet követelő. Alkotótábor volt ez a tíz nap! Köszönhető annak a lelkes Tamás Györgynek, aki Kolozsvárról telepedett át, alig egy évtizeddel ezelőtt ... Alkotótábor részvevői név szerint: Botár László (Csíkszereda), Zsigmond Attila (Marosvásárhely), Veress Pál (Kolozsvár), Petkes József (Szatmárnémetiből Nyíregyházára áttelepült), Madarassy György (Nagybányáról Nyíregyházára

áttelepült), Pavluk Gábor (Nagybányáról Németországba települt) valamint jómagam, aki 1958-ban jöttem Nagybányára és azóta is itt élek és alkotok.” Valóban kellemes együttlét volt, amit Fábián Misi önkéntes szakácssága tett még inkább élvezetessé és vidámmá. Sikerült egy óriási harcsát kifognia a tóból, amiből fejedelmi vacsorát készített mindnyájunk nagy meglepedettségére. A résztvevők az itt alkotott munkáikból kettőt felajánlottak a SMOSZ-nak, a képeket és egy szobrász munkát átadtam a Szövetségnek. További sorsukról nem tudok, be kellett volna keretezni őket és felhasználni a Magyar Ház díszítésére vagy más mó-

Alkotótáborozás Tångagärdent, 1996 nyarán

valamennyiünk otthagya a vendéglátásért.... Annyit még hozzáteszek: akik részt vettek az alkotótáborban, tagjai lettek a Stockholmban működő Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesületnek. Hírünk a világban, úgy vélem, ezáltal is gyarapodott” Petkes Józsefhez hasonlóan mások is azt remélik, hogy lesz folytatása ennek a fontos kezdeményezésnek.

A jubileumi kiállításaim sorában kiemelkedő helyet foglal el az 1995. április 10-én Solnában a Nagybányai Képzőművészeti kiállítás. Négy jelenleg Nagybányán élő képzőművész munkáit állítottam ki. Ugyanazon év szeptember 23-án Stockholmban, a brommai Magyar Házban, majd 1996. október 26-án Ljungbyben és november 18-án Uppsalában megrendeztem a Száz éves a Nagybányai Festőtelep című kiállítás, ahol a régiek közül Balla Béla, Boldizsár István, Czóbel Géza, Deák Nándor, Ferenczy Béni, Pirk János, Pittner Olivér, T. Rátz Péter, Szolnay Sándor, Szervátiusz Jenő, Teleki Ralph, Vida Géza, a kortárs művészek közül pedig Bitay Zoltán, Dudás Gyula, Kovács Bertalan, Krupiczner Antal, Sütő Petre Rozália, Szántó András, Tóth István munkáit mutattam be. Alapossabban foglalkoztam a nagybányai festőkkel, elolvastam majd minden erről írott könyvet.

don a közönség elé vinni a sikeres nyári táborozás emlékeként. Petkes Józsefnek a *Kelet Magyarországon* megjelent interjújából tudjuk, hogy „...ismerkedtünk a környezettel, belátogattunk a tábortól hetven kilométerre levő Göteborgba, és természetesen dolgoztunk. Két ott született művét

Takács Gábort hívtam Szentendréről, hogy megnyissa a stockholmi kiállítást. Előadásának témája Nagybánya és Szentendre kapcsolata volt. A trianoni döntés után ugyanis többen elhagyták Erdélyt, és Szentendrén állapodtak meg. Megrendezhettem ezt a kiállítást, mert huszonhét régi, az egykori nagybányai festőiskola tagjaitól, valamint néhány ma is ott élő művésztől van már munkám. Bitay Zoltán, Dudás Gyula, Kovács Bertalan, Kozma István és Szántó András képei. Most kellett a nagybányaiak Európa-szerte megünnepelt évfordulóját itt Stockholmban is ünneppé emelnem, mert tudom, hogy a kétszázadik évfordulóján ezt már nem tehetem. Dudás Gyulának köszönhetem, hogy megismerhettem a mai nagybányai művészeket. Dudás Gyula munkáit számos kiállításon bemutattam. Nagy Oszkárt tartja követendő mesterének. Gyönyörű tájképeket fest.

Dudás Gyula 1929. május 24-én született Erdélyben a Hargita megyei Maroshévízen. A nagyenyedi Bethlen Gábor Tanítóképzőben szerzett tanítói diplomát 1949-ben. 1951-től 1958-ig Mohy Sándor növendékeként tanult a Kolozsvári Ioan Andreescu Képzőművészeti Főiskolán, miután nyugdíjazásáig a nagybányai Képzőművészeti Líceum tanára. Számos csoportos kiállítás, nemzetközi festőtábor részvevője. Egyéni kiállításai: 1966 Nagybánya, 1969 Szatmárnémeti, 1970 Nagyvárad, 1976 Nagybánya, 1980 Marosvásárhely, 1989 Nagybánya, 1991 Szatmárnémeti, 1992 Nagybánya. Számos munkáját magyarországi, franciaországi, németországi, egyesült államokbeli, izraeli, belgiumi, svédországi gyűjtemények és múzeumok őrzik.

– Jelen van munkáin a hagyományos nagybányai kék, vagy mi által sorolható be e táj jellegzetes festői közé, hiszen azt írja Murádin Jenő, az általad anyagilag is támogatott Nagybánya – A festőtelep művészei című életrajzi lexikonnak is beillő kiskönyvében, hogy Nagy Oszkárt nem „a naturalisztikus látványfestészet érdeklí, hanem a nagybányai neós hagyomány”?

– Miután Nagybányára került kétségtelenül nagyoszkárosak a képei, majdnem minden képe felidézi a nagybányai kék hangulatát, de nem utánozza 1965-ben, Nagybányán elhunyt mesterét. A mi nagybányai festőket bemutató kiállításunkra egy Ferenczy Béni képet is kölcsön kaptam a stockholmi Rotschild Ágnestől, aki még 1944-ben jött ki Svédországba. Úgy jutottam hozzá, hogy fordítót kerestem. Lakcímét és telefonszámát a hivatásos fordítók sorában találtam egy hirdetésben. Az egyik katalógusunkba írott szöveg svéd megfelelőjét kértem tőle, s időközben szét-nézhettem az idős hölgy lakásán. Kolozsváron végzett az egykori Mariánumban. Szívesen kölcsönözte a Ferenczy Béni képet a jubileumi kiállításra. Azóta is kitűnő a kapcsolatunk, hiszen mi kolozsváriak összetartunk.

– Magam is úgy tapasztaltam, hogy Svédországban meglepően sok a Kolozsvárról elszármazott. A Budapesten évenként megrendezett Kolozsváriak Találkozója mintájára mi is megrendezhetnénk a svédországi kolozsváriak találkozóit. Talán még az is lehetséges, hogy az egyik ilyen alkalommal kolozsvári képzőművészek munkáit bemutató gyűjteményes kiállításodban is gyönyörködhetünk, hiszen

nemcsak a tulajdonodban, de sokan mások svédországi otthonában, számos kolozsvári művész alkotása található, amelyeket magunkkal hoztak emlékeztetőnek.

– Ennek a kiállításnak nincs akadálya, hiszen Kincses Kolozsvár címmel rendeztem már kiállítást 1997. január 19-én Stockholmban. A készülő kiállításra a kolozsvári Szabadság című napilap már jó előre felhívta az érdeklődők figyelmét. Ács Ferenc, Aranyossy György, Árkossy István, Bakó Hetey Rozália, Bardócz Lajos, Benczédi Sándor, Bene József, Botár Edit, Deák Nádor, Egry László, Cs. Erdős Tibor, Fülöp Antal Andor, Forró Ágnes, Gergely István, Györkös Mányi Albert, Horák József, Horákné Bab Irén, Imecs László, Kádár Tibor, Kocsis Ildikó Emese, Korondi Jenő, Kovács Károly, Lészai Bordy Margit, Macskássy József, Miklóssy Gábor, Mohy Sándor, Nagy Enikő, Pallós Sch. Jutta, Paskucz László, Pongrácz Antónia, Soó Zöld Margit, Gy. Szabó Béla, Szervátiusz Jenő, Szolnay Sándor, Szopos Sándor, Tóth István, Venczel Árpád, Veress Pál egy-egy

munkájának jelenlétére a svéd fővárosban megrendezendő kiállításon. Az eseménynek rangját és szívbe markoló hangulatát ismét Banner Zoltán gondolatai adták: „Az a város, amelyre most ékszereinek csillogásában visszapillantunk – már nem létezik. Még állnak az épületek, még laknak bennük emberek, még filmezhető Mátyás király lovas szobra, még ugyanolyan acélos kékek a márciusi és szeptemberi kolozsvári egek, de az a különös, mélyről felszakadó alkotóerő, amelynek révén évszázadokon fejjel emelkedett ki a többi magyar város közül, s fejt

Kincses Kolozsvár kiállítás

(Tamás György műgyűjtő, Antal István udvarhelyi szenátor, Tamás Gábor zenész)

azonos magasságban tarthatta Európa olyan művészvárosaival, mint például Pádua, Bologna, Prága, Utrecht, Köln és a többiek – az az alkotóerő, amely a Kolozsvári Testvérek: Márton és György 1373-ban öntött Szent György szobrában az első szabadtéri lovas szobrot mintázta meg Európa számára, amely ötvöse, aranyművesei, kőfaragói, kőpírói keze munkájával érdemelte ki a KINCSES előnevet, szóval, ez az alkotóerő mind kisebb lángon ég, s már nem lobog, csupán parázslék. Ezért üdvözlöm, mégis, különös örömmel innen a messzi távolból Tamás György új tárlatának ötletét – s kérem a jelenlevőket osztozzanak velem

ebben az örömben és elismerésben –, mert ebben a válogatásban a még élő mestereken át a fiatalokig, és a legfiatalabbakig éppen azt a folyamatot szemléltetjük, amikor sok évszázados alkotóerő, még Trianon után is, újra nagyot lobban, majd fokozatos visszaszorításban hogyan megy át egy olyan izzásba, amely a hamu alatt is megmarad, megmarad örökké, s talán valaha, bármikor, újra magasra csaphat!” Valóban népes, emlékezetes felvonulása volt ez az általam rendre megismert kolozsvári művészeknek.

– *Murádin Jenő erről kissé más megvilágításban írt: „Huszedik századi csoda, hogy ahova nem jut el a kis népek és a szorongatott nemzetiségek panasza, elhal-latszik művészetük üzenete. Kelet-Európa hátrányos régióiban külön „dantei bugyrok” az anyaországról leszakadt kisebbségek tömbjei vagy szórványvidékei. Erdély, Kolozsvár mindenképpen odatartozik. Szellemi kifosztottságunk állapotában – hiszen innen mindig csak elvándoroltak – meg nem becsülhető ajándék, ha valahol, itt-ott még figyelnek reánk” Neked ez a figyelés magától értődő, hiszen magad is kolozsvári vagy, ismerkedésed a város művészeinek körében kellemes foglalkozás, ösztönös hazafigyelés volt.*

– Azt, hogy megismerhettem a kolozsvári képzőművészeket Venczel Árpádnak köszönhetem. Ma neves restaurátor, tavaly kapott a Román Képzőművészeti Alaptól elismerést munkájáért. Templomokat és régi festményeket restaurál. Különben szobrász. Kolozsváron a Szentegyház utcában lakik. Magam is ott laktam, ahol Árpinak volt a műterme, a Mócok útja 4 szám alatt. Édesapám az erdélyi Ref. Püspökség főkönyvelője volt, és sikerült egy régi istállót szereznie Árpinak, aki azt átalakította és ott berendezte a műtermét. Ha jött valaki Árpához, mint Pál Lajos Korondról, vagy Macskássy József és mások, ő csak fűtyült, lehívott egy pohár borra. Ott ismerkedtem meg Macskássyval is. Miklóssy Gábort úgy ismer-tem meg, hogy Murádin Jenő ajánlott be hozzá egy látogatásra. Jenő azt mondta, hogy amennyiben Miklóssy Gábor ötpercnyi ott-tartózkodás után nem szól, hogy foglaljak helyet, akkor búcsúzzam el, mert nem vagyok szimpatikus neki. Ellenben, ha helyet kínál, akkor 5-6 órát ott kell, hogy maradjak. Reggel 10-től este 18-óráig voltam a vendége. Két akt festményét, amiket Budapesten vettem, vittem magammal, hogy írja alá. Szó nélkül aláírta, nem kérdezte, hogy kitől vettem a festményeket, csak megjegyezte, hogy sokat elloptak tőle, kihasználták azt, hogy nyomorék volt. Venczel Árpád munkáit, szobrait, a Kolozsvári emlékek és *a Kajántói katolikus templom* című grafikáit több kiállításon is bemutattam. Kós Károlyról, Debreceni Lászlóról, Misztótfalusi Kis Miklósról, Bethlen Gáborról készült bronz domborművei is kedveltek. Nála talákoztam Sarkady Antallal, aki jelenleg Sopronban él, kiállításokat rendez és Venczel Árpádot tartja mesterének. Egy grafikája és egy nagyobb méretű fából készült szobra van nálam Kós Károlyról. Cs. Erdős Tibort ugyancsak Venczel Árpád közvetítésével ismertem meg. Több általam rendezett kiállításon szerepelt már. Tőle hat-hét tűzzománc munkát gyűjtöttem, megvettem néhány festményét. Sokszorosított munkái, mint

például *A kolozsvári Farkas utcai református templom*, a *Barátok temploma*, a *Minorita templom*, a *Mátyás király szülőháza* közismertek. Vásároltam belőlük vagy háromszázötven darabot. Svédországban számos lakásban láthatóak és kedveltek munkái. Bekereteztem és sorozatonként adtam el munkáit. Láthattál magad is ilyen sorozatokat például Fábíán Misinél. Tele van Cs. Erdős Tibor kolozsvári képeivel a lakása. Fiatalkori barátom Imecs László, aki grafikát végzett Kolozsváron, de most festészettel foglalkozik, szabadonfutó művész. Tetszetős tájképeket fest. Tőle is van három olajfestményem. Ugyancsak kolozsvári a nyugdíjas korú Veress Pál (elhunyt 2002-ben). 1952-ben végzett a Képzőművészeti Intézetben, amelynek nyugdíjazásig tanára volt. Őt is meg szoktam látogatni fellegvári műtermében. Nagyon szép városképeket és tájképeket fest. Kérésre megfestette a régi kolozsvári Fő teret. Balázs Péternél is jártam vagy kétszer Bazsó Zsiga újságíróval. A Főtéren, az Ursus söröző fölött lakik. Nagyon kedvesen fogadott, de nem vásárolhattam tőle, mert egyet sem adott el képeiből. A jubileumi kiállítások sorát folytatva 1998-ban, amikor Stockholm Európa fővárosa volt, a Magyar Nagykövetség segítségével, a meghívott magyarországi előadóművészek nagyszerű kulturális rendezvényét kiegészítve, a nagykövetség épületével szembeni Berwaldhallenben rendeztem magyar festőművészeket bemutató kiállítást. Ezerkét száz nézőt számláltunk akkor, éppen ennyi jegyet váltottak a rendezvényre.

Az egyesület jubileumi kiállításának nevezhetjük 50. kiállításunkat, amelyet Magyar Képzőművészeti Kiállítás címmel 1998. augusztus 9-én rendeztünk a Magyar Házban. Ekkor írta Banner Zoltán a kiállítás meghívó-katalógusában a következő biztatásnak is beillő méltatást: „Majdnem évszázados beidegződést szeretne oldani immár ötvenedszer, a stockholmi bejegyzésű Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület jubileumi tárlata. Azt a beidegződést, amelyet Trianon oltott a művészeti irodalomba és köztudatba, hogy tudniillik annyiféle magyar művészet van, ahány országban magyar művészek alkotnak. S noha valóban őriz e század erdélyi, felvidéki, amerikai, vajdasági stb. művészete olyan helyi zamatokat, műformákat, hangsúlyokat, mint amilyenek anyanyelvünkben is megfigyelhetőek az eltagolódások nyomán -, de amiként egyetlen magyar irodalmi nyelv létezik, ugyanúgy egységes maradt a magyar művészet is. Egységes, s egységben végtelenül gazdag, rugalmas, sokárnyalatú. Ennek a művészettörténeti ténynek a bizonyítására született a mi Egyesületünk is, s Tamás György fáradhatatlan munkásságának eredményeképpen immár ötvenedszer pillanthatunk bele a stockholmi magyar művészeti gyűjtemény kaleidoszkópjába. Ünnepünk annál bensőségesebb lesz, minél többen keressük saját arcunkat a sors 'kistükörben'”. Az eseményt a Lencse Tibor Baráti Társaság elnöke, Mihály Ferenc is emlékezetesnek ítélte, és beszámolt róla a stockholmi Magyar Ház Híradójában: „A nyári szünet után a Lencse Tibor Baráti Társaság első összejövetelét augusztus 9-én, az Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület – Stockholm (EMKES) által rendezett kiállítással

egybekötve tartotta. Még ugyan javában tartott a nyári szabadságok ideje, mégis közel harmincan gyűltünk össze, hogy megnézzük a kiállítást és közösen töltsük el ezt a vasárnap délutánt. A mostani volt az EMKES 50. jubileumi kiállítása. Tamás György elnök eddig még be nem mutatott képeket hozott el a Magyar Házba. A gyűjtemény megtekintése valóban maradandó élmény volt. Mindenki számára. A kiállítást Tamás Marika Banner Zoltán kolozsvári művészettörténész szavaival nyitotta meg.” Október 10-én Kristianstadban megismételtük ezt a jubileumi kiállítást. A nagybányai Új Szó beszámolójának értékelése kiemeli, hogy a kiállításon hírneves magyar művészek munkáit csodálhatták meg a látogatók: „Szinte hihetetlenül széles skáláját fogja át az erdélyi, felvidéki, amerikai, vajdasági, kárpátaljai stb. – végtelenül gazdag, sokárnyalatú, mégis egységes – magyar képzőművészetnek a kristianstadi kiállítás. Olyan nevek fémjelzik, mint a Rómában elhunyt Amerigo Tot, a Párizsban meghalt Victor Vasarely (Vásárhelyi Győző), a Kolozsváron élő Mohy Sándor, aki a legidősebb magyar festő (96 éves), valamint a szép magyar könyv illusztrátorai, a budapesti Reich Károly és Würtz Ádám. ...A XX. század magyar művészetnek olyan „terebélyes fája” ez a kiállítás, melynek minden ága más és más országban virágzik: követendő példaként állhatna úgy az anyaország, mint a többi magyarlakta régió kulturális szervezői előtt.” Ugyancsak ünnepi alkalommal, 2000. március 15-én került sor a stockholmi Magyar Házban egy újabb emlékezetes Magyar Képzőművészeti Kiállításra, három héttel később pedig Millenniumi Kiállítást nyitottunk ugyanott.

A stockholmi Galerian kiállításán, 1994. május

minden alkotásról a lehető legtöbb jellemzőt szakszerűen fel kell tüntetni. Ezt is megtanultad?

–Irigyelnek és sajnálnak. Egyesek gazdag műgyűjtőnek, mások elszegényedő kedvtelőnek tartanak. Egyfelől gyorsan megvagynosodottnak, másfelől a közszolgálat meg-szállottjának. Mi az igazság ezekből a feltételezések közül? Összeszámláltad, összeírtad, leltároztad a birtokodban lévő műveket? Ezt sem lehet akár-hogyan, hiszen egy ilyen felsorolásban,

– Most azon dolgozom, hogy megfelelő módon, számítógépes rendszerben, alkotók szerint tároljam a képeket és aprólékosan feltüntessem az alkotók és az alkotások megfelelő adatait. Szólnom kell a különféle kellemetlenségekről is. Először olyan simán mentek a képzőművészekkel kapcsolatos dolgaim, hogy Banner Zoli is, aki évtizedek óta körükben forgolódik, csodálkozott, hogy senkivel semmi bajom. Merthogy az ő világuk a megszokottól eltérő, teljesen más világ. Ha lehet annak mondani, az első összetűzésem akkor volt, amikor az egyik kiállításon az egyik művész megszólított, hogy miért tettem az ő képét egy kommunista képe mellé. Bannernek ezt is elmondtam, és azzal „vigasztalt”, hogy ez csak a kezdet. Igaza volt. Egy másik kiállítás végén, a jelenlévő, különben jó barát kolozsvári művész távozása után, az addig ismert áron sikerült eladnom néhány munkáját. Aztán kissé ködös levélben felszólított, hogy drágábban adjam munkáit, mert ezek ára most van feljövőben. Nem esett jól kételkedése. Összesomagoltam a képeit és legközelebbi látogatásakor átadtam neki, nem foglalkozom eladásukkal. Egy másik művész, aki nekem sokat segített, amit én mindenben viszonztam, és könyve kiadásában is segítettem, amikor egy másik könyv terjesztéséhez kértem segítségét, annyit nem tett meg, hogy a lakása közelében lévő megadott címre elmenjen és megkeressen egy megadott személyt. Egykori iskolatársamat felkerestem Pesten, jóba voltunk, azt írta nekem, hogy testvérenek tekint. Pesten nélkülözniük kellett. Elhoztam néhány munkáját, úgy segítettem rajta, hogy eladtam őket. 1991 karácsonyán háromszázezer forintnyi valutát küldtem neki. Feleségétől tudom, hogy ha nem küldöm a pénzt, fájuk sem lett volna azon a télen. A következő ősszel levélben kértem tőle stockholmi vásárlóm számára egy sorozatot. Visszaírta, hogy előbb számoljak el addigi munkáival. Nekem megvan előző levele, amiben megköszöni, hogy eladtam a munkáit és elszámoltam az anyagiakkal. Nagyon csúnya, indulatos levelet írtam neki. Egy másik, ugyancsak jó barátomat arra kértem, hogy fessen nekem bivalyokat. Láttam valakinél egy ilyen bivalyos, kalotaszegi falut ábrázoló képet. Őseim Mэрábol származnak. 1806-tól Mэрában vannak eltemetve üknagyapám, dédnagyapám és nagyapám. Mindhárman kántortanítók voltak. Dr. László H. Ferenc kolozsvári zenetudós nemrég közölt tanulmányt a *Magyar Zene* című folyóiratban a *Kalotadamosi korálkönyvről*, amely Tamás Dániel kántor munkája 1838-ból. Almási István zenekutató egyházzsenénk története szempontjából különleges jelentőségűnek tartja ezt a kéziratos könyvet. Keletkezése egy évtizeddel előzte meg az első nyomtatott korálkönyvet, a Szotyori Nagy Károly 1848-ban napvilágot látott Énekhangzatos könyvét, mely háromnegyed évszázadon át lehetett használatban. Tamás Dániel dédnagyapám volt. Az ő nevét örökölte a nagyobbik fiam. Mindig büszke voltam őseimre. Habár Kolozsváron születtem, szűkebb hazámnak Kalotaszeget tartom. Gyerekkoromban minden vakációmát nagyszüleimnél Mэрában töltöttem. A családi sírhelyeket a mérái temetőben az öcsémmel közösen rendeztük. Tehát nagyon szerettem volna egy igazi mérái hangulatú

képet. Szóban forgó barátom festett is egy képet, amit azzal adtam vissza, hogy bivalyokra gondoltam, nem hangyász-sünökre. Megsértődött és barátaim előtt kijelentette, hogy a svédországi magyarok szégyene vagyok. Persze megkapta a magáét még attól a jelenlévőtől is, aki a kolozsvári újságban rólam írtakból ismert. Végül 1996-ban bocsánatot kért tőlem. És azóta nagyon jó barátságban vagyunk. Egyszer Budapesten elmentem egy másik festő kiállítására, amit Banner Zoli nyitott meg a Mednyánszky kiállító teremben. A művész képeit magam is többször kiállítottam Svédországban, és igen jó kapcsolat alakult ki közöttünk. No, akkor ott a kiállításon nagyon hidegen fogadott és el akart menni köszönés nélkül. Azóta én sem foglalkozom munkáival.

– Úgy látszik Bannernek igaza volt, de nem kell ahhoz művésznek vagy műgyűjtőnek lenni, hogy ne tudjuk legyőzni indulatosságunkat. Apró félreértéseken sok baráti kapcsolat megszakadt, sőt ellentétébe csapott át. Neveket soroltál, amelyeket én elhagytam még akkor is, ha egyik másik esetben sikerült bocsánatkéréssel pontot tennetek a dolgok végére. De hiszem, hogy az esetek tanulsága megmaradt benned is, és minden ilyen történés után emberibben alakítod a közösségekre is kiható kapcsolataidat.

– Következtetésem az, hogy képzőművész ne rendezzen kiállítást, hagyja ezt másra. Különbön minden képzőművész azt hiszi magáról, hogy ő a legjobb. Rengeteg olyan művész nevével tudnám sorolni, akik egymással szemben ugyan barátságot mutatnak, de egymás háta mögött ócsárolják egymást. De én soha nem adtam tovább rosszvéleményeiket. Mindenkit meghallgatok, de senki pártján nem állok. Sokat változtam magam is az elmúlt tíz esztendőben. Az elején nem volt türelmem kivárni, alapos körültekintéssel intézni ügyeinket. Nyolcvan százalékban a magam feje után mentem, tapasztalataimmal kerülhettem a rendes kerékvágásba. Most már látom, hogy idegességem tudatlanságomból fakadt, amit palástolni próbáltam. Volt, amikor ezt lehetett, és volt, amikor ez nem sikerült. Hiszen, amikor neki kezdtem a gyűjtésnek azt sem tudtam, hogy mi a különbség az akvarell és a pasztell, az olajfestmény és a tempera között. Nem tudtam, hogy mi tartozik a grafikák nagy családjába. Fájt, amikor valaki kijavított. Negyvenöt évesen egy másik mesterséget tanultam. Ha odatennék egy képzőművészt, hogy a toronydaru 189 alkatrészét elsorolja, amit még ma is hibátlanul tudok, bizonyára egyet sem tudna megnevezni. Mit tudnék jobban tenni? Ha visszagondolok, alázattal viseltetem a képzőművészek iránt. Tíz év távlatából látom, hogy az elején nem volt véleményem, nem mertem megmondani mit gondolok. Rendszeresen olvasom a különféle lapokban megjelenő képzőművészeti kritikákat. Főként a kolozsvári helyi lapokat, amelyeket nevelőanyám rendszeresen megküld nekem. Jár nekem a svéd képzőművészeti életet bemutató folyóirat is. Beszereztem majdnem minden az erdélyi képzőművészekről szóló könyvet. Most tapasztalataim alapján véleményt alkothatok emberről, munkáról. A művészetek szakmai,

technikai, esztétikai elemzésébe nem bocsátkozom. Kiállításaimat sem iskolák és irányzatok szerinti válogatással rendezem. Az a hivatásom, hogy a magyar képzőművészeti munkákat a közönség elé vigyem. Közvetítem a vásárlók szándékát is. Rengeteg példát sorolhatnék erről. Például Damó István egyik exlibrisét látva, megkérdezte egy látogató, hol lehet ilyet szerezni. Megadtam a művész címét. Így kerültek az Egyesült Államokba is a Damó István exlibrisei, Sándor Péterhez. Az a tapasztalatom, hogy akit érdekelnek a képek, azok érdeklődnek. Dr. Sebestyén Gábor orvosnak, aki tordai illetőségű, a Berwaldhallenben tartott kiállítás alkalmával megtetszett egy, a kolozsvári Mátyás szoborról készült festmény. Kiállítás után eljött hozzám és megvásárolta. Több képet vásárolt egyesületünk titkára Döry Hugó. A lakása neki is tele van képekkel. Budapesten született, de az általa gyűjtött képek nagy része erdélyi vonatkozású. De a fiainak is vásárolt kolozsvári városi tájat ábrázoló sorozatokat. Amikor valahonnan képekkel megrakodva hazaérkezem ő az első, aki megnézi szerzeményeimet és válogat közülük. Kristianstadban a kolozsvári Újvári Öcsi Imecs Laci két képét vásárolta meg. A magyar képzőművészek munkáit magyarok veszik meg Svédországban. És általában alacsonyabb áron jutnak hozzá, mintha Magyarországon vagy Erdélyben vásárolnának. Akiket érdekeltek a képzőművészeti munkák, tevékenységem kezdetén vásároltak, nyolc év alatt telítődött ez a piac. Ma már nagyon kevesen vásárolnak képet. Visszatérők azok, akik valamilyen alkalmakra vásárolnak tőlem képet. Például Fábian Mihály testvére születésnapjára indulóban telefonált, hogy ha van még egy Aranyossy sorozatom, akkor ő azt megvenné. Kétféle vevői kör létezik. Azok, akik szülőhelyüket ábrázoló képeket vásárolnak és azok, akiket az érdekel, hogy lakásukat hangulatos képekkel díszítsék. Különbömben most már nem is szándékozom képeladással, közvetítéssel foglalkozni.

– *Úgy gondolná az ember, hogy a kiállítások kiadásait, az egyesület költségeit az ilyen eladásokból adódó hasznokból egyenlíted ki? Ha újabb alkotásokat hoznál, újabb művészek munkáit mutatnád be, talán újra fellendülhetne az érdeklődés a képek iránt. Mintegy nyolcszáz darabból áll jelenleg a gyűjteményed, szándékodban van elérni az ezres nagyságrendet?*

– Nem hiszem, hogy többnyire mások is bekapcsolódnának a vásárlásba. Gyűjteményem gyarapításában pedig nincs számszerű célkitűzésem. Gyűjtésemnek nincs, nem is lehet ilyen célja. Héjja Péter stockholmi művész, Amerigo Totnál is tanult. Ő mondta nekem egyszer, hogy a magyar cigány festők munkáit gyűjtsem. A Duna televízióban láttam egy cigányfestő kiállításáról híradást. Elkértem a címét a Duna TV-től, írtam neki, és remélem, általa kapcsolatba kerülhetek több cigány származású magyar művésszel.

– *Hogyan került hozzád Amerigo Tot egyik munkája?*

– 1990-ben az újpesti lakótelepen béreltünk egy lakást ott-tartózkodásunk idejére. Az egyik este lementem egy üveg borért. Zuhogott az eső. A földszinten egy képkeretezőnek volt üzlete. Már akkor érdekelték a képkeretek, bementem a mesterhez, bemutatkoztam. Elbeszélgettünk. Végül megvételre ajánlott egy a tulajdonába került grafikai gyűjteményt. Megnéztem, végiglapoztam a hatalmas rajzartót. Az alkotók neve nekem semmit nem mondott, mert akkor még csak néhány erdélyi művész nevét ismertem. De nagyon tetszettek a munkák és azt gondoltam, hogy jó volna a magyarországi képzőművészeket is megismerni. Két napja tartózkodtunk Budapesten. Összeszedtem minden pénzünk és egy stockholmi barátom rokonaitól kölcsönt kértem, hogy kifizethessem a gyűjteményt. A feleségem is neheztelt rám ezért, de úgy éreztem, nem tehetek másként. Itthon kezdtem kislabilizálni a művek szerzőinek aláírásait. Amikor Bardócz Lajos itt járt Stockholmban, neki is megmutattam a grafikákat. Nézegette, egyszer csak felkiáltott: – Neked három Szász Endre munkád van? Nagy tisztelője a művésznek, rögtön felismerte munkáit. Én nem tudtam kiolvasni a művészek aláírását, a munkák értékét még hozzávetőlegesen sem ismertem. Volt a tartóban öt Borsos Miklós, egy Barcsay Jenő, egy Amerigo Tot, Korusz József, Weisz Zsuzsa, Badaconyi, három Szász Endre és más munkák. Később sem bántam meg, hogy megvettem a gyűjteményt. Eladtam egy Borsos Miklós munkát, amelyek árából visszajött nekem az egész gyűjtemény ára. Megmaradt harmincöt munka, többek között Amerigo Tot egyik litográfiája. Rendre bekereteztem ezeket és alkalomadtán kiállítottam, hogy gyönyörködjenek bennük az érdeklődők. A keretezést is tanulni kell. Vettem egy könyvet Kolozsváron, amelynek éppen ez a témája. Ezen kívül pedig elolvastam minden hasznos tudást közvetítő folyóirat és képes újság idevágó útmutatásait. Innen tudom, hogy például a képkeret színét általában a képen uralkodó szín adja vagy ahhoz kell egyeztetni. Meg lehet ezt is tanulni. A grafikákhoz a vékony fekete keret illik. Itt Stockholmban van egy üzlet, ahonnan a keretezéshez szükséges anyagokat vásárolok. Méretre vágott keretanyagot vásárolok és magam állítom össze otthon a képnek megfelelően. Németországban vettem egy olyan szalagot, amivel a kép négy sarkát összefogom, aztán összeragasztom, szóval gyakorlottan végzem ezt a munkát is.

– *Van műgyűjtő példakép? Olyan, aki céltudatosan meghatározott céllal és nagy pénzekkel, évekig kitaróan gyarapította rendkívüli értékűvé gyűjteményét?*

– Nincs példaképem. Megmondom miért. Mert szerintem én nem azért gyűjtök, hogy eldugjam, a magam élvezetére felhalmozzam a különféle művészi alkotásokat, hanem azért, hogy megmutassam a magyar művészek munkáit az érdeklődőknek. A nagynevű gyűjtők általában hatalmas pénzüsszeggel rendelkeztek, hatalmas lakással, kastéllyal, ahová gyűjtötték, ahol elhelyezték a számukra tetszetős műveket. Engem nem az vezérel, hogy mondjuk egy Miklóssy kép húsz esztendő múlva milyen értékű lesz. Szabó Dezsővel vallom: „Minden magyar felelős minden magyarért.”

Amikor a Dalnoki Miklós József képeit özvegye a különböző magyarországi múzeumoknak ajándékozta, amit én intéztem, felvettem a kapcsolatot többek között a szolnoki Damjanich múzeummal is. Tárgyalásban állok velük, hogy nyissanak egy „erdélyi szobát”, ahol mintegy ötven kép elfér. Biztos vagyok benne, hogy amikor erre lehetőség nyílik, felszólításomra a legkülönbözőbb erdélyi festők ajándéka megtölti majd azt a szobát.

– *Szólj az egyesület jövőjéről, terveidről?*

– A jövőről, arról, hogy mit szeretnék az elkövetkezőkben véghezvinni, a következőket szeretném elmondani. Szeretnék Macskássy József emlékkiállítását rendezni. Abból az alkalomból, hogy öt éve eltávozott közülünk. Ő volt, akinek a képeivel elkezdtem a gyűjtést. Egyelőre tizennyolc nálam lévő munkáját mutathatom be.

– *Egyesületed nemsokára tíz éves. Jó alkalom ez is arra, hogy magadat nem előtérbe állítva mutasd be a magyar képzőművészek északi támogatottságot élvező csoportját.*

– A Palotai Mária alapította Idősek Klubja is megkért, hogy rendezek náluk

kiállítást. 2002. október 17-én ez a kiállítás alkalmat adott arra, hogy ünnepélyes Fadrusz-napot is tartsunk. Műveinek méltatója Palotai Mária volt. Ez alkalommal mutattam be Sarkady Antal *In memoriam Fadrusz János* című művét. Ugyancsak most került kiállításra a szobrász *Kalotaszegi apostol* című faszobra, amelyet Kós Károly emlékére készített. Előtte vagy utána örmény és örményszármazású festők kiállítását tervezem Szentendrén. A kiállítás anyagát folyamatosan gyűjtöm. Eddig mintegy nyolc művész munkáit vittem és helyeztem biztonságba Szentendrén. Takács Gábor segítségével és a bemutatón elhangzott megnyitó beszédével tervezett kiállításra a helyi Művelődési Ház kiállítótermében kerül sor. Támogatja igyekezetemet a magyarországi örmény közösség is. Kolozsváron ismertem meg Varduca Azaduhi örményszármazású akvarellistát. Kisfaludy Lajos, egyesületünk pénztárosa otthon járt Kolozsváron. Visszafelé egy utazófülkében utazott a Bécsbe igyekvő festőművésznővel. Felvettem vele a kapcsolatot és nemcsak a Kolozsváron élő magyar-örmény képzőművészek munkáiból gyűjtött, hanem az Erdélyben élő

Palotai Mária az Idősek Klubjában

– A bemutatón elhangzott megnyitó beszédével tervezett kiállításra a helyi Művelődési Ház kiállítótermében kerül sor. Támogatja igyekezetemet a magyarországi örmény közösség is. Kolozsváron ismertem meg Varduca Azaduhi örményszármazású akvarellistát. Kisfaludy Lajos, egyesületünk pénztárosa otthon járt Kolozsváron. Visszafelé egy utazófülkében utazott a Bécsbe igyekvő festőművésznővel. Felvettem vele a kapcsolatot és nemcsak a Kolozsváron élő magyar-örmény képzőművészek munkáiból gyűjtött, hanem az Erdélyben élő

örmény származású művészeket is felkérte a részvételre. Eddig mintegy húsz alkotó jelentkezett nála. Jakobovits Miklós, Stein Anna és mások művei sorakoznak fel ezen a rendezvényen. Ezt az anyagot elhozom ide és Uppsalában is bemutatom. Svédországban háromezer-ötszáz örmény él, bizonyára felkelti majd érdeklődésüket ez a rendezvény. Meghívom majd Varduca Azaduhi művésznőt is, nemcsak azért, mert munkái jelen lesznek a kiállításon, hanem mert örmény nyelvű előadása ugyancsak ritkaság lesz itt Svédországban. Mágneses lemezen már átadta nekem az örmény életről, az örmény kereszténységről szóló szövegeit.

– Az ilyen sokágú bemutatkozást kiegészíthetné egyesületed az erdélyi örmény-magyar alkotók szerepeltetésével, meghívásával. Az erdélyi magyar festészet kutatójára Murádin Jenőre, a nyelvjavító Murádin László, a költő Lászlóffy Aladár-ra, Lászlóffy Csabára, a zeneszerző Lászlóffy Zsoltra s sok más örmény műveltséget hordozó örömteremtő személyiségre gondolok.

– Az ilyen és az ehhez hasonló rendezvények többnyire a magam és az egyesület vezetőségének valamint tagjainak személyes kapcsolatainak múlik. Mondok néhány példát. Lészai Bordy Margittal például úgy kerültem kapcsolatba, hogy férjével, Mikivel együtt nőttem fel, együtt gyerekeskedtünk. Szemben laktunk a kolozsvári Kemény Zsigmond utcában. Margitka keresztfiam rajztanárnöje volt a Báthory gimnáziumban. Két-három munkája van nálam, amelyeket csoportkiállításokon bemutattam. Forró Ágnes is általa ismertem meg. Tagja egyesületünknek. Felkeresett Kolozsváron és két munkáját adta, amelyekkel csoportkiállításokon szerepel. Fuhrmann Károlytól van egy munkám. Murádin Jenőtől vettem egy nagyméretű Fülöp Antal Andor csendéletet sárga napraforgókkal, de nem nagyon tetszett, így aztán túladtam rajta. Gy. Szabó Bélától sok képem van, főleg az 1960 előtt készült munkák. Starmüller Gézával, Starmüller Katival és ifj. Starmüller Gézával nagyon jó kapcsolatban voltam. Cs. Erdős Tibor műtermében ismerkedtünk meg. Mindenijüktől van munkám. Érdekes ritkaságomnak tartom Kós Károly, 1923-ban, a budapesti állatkert tervezett oszlopainak aláírt rajzát. Szamosújváron, Balla Tibortól vettem ezt a rajzot. Ugyanakkor és ugyanott vásároltam Debreceni László két munkáját is a húszas évekből. Lőrinc Leheltől, aki különben szobrász, két akvarellem van. Őt Starmüller Géza által ismertem meg. Mottlák – apa és fiú – váradiak. Váradon egy román képzőművésztől vettem az apa vizsgamunkáját, a fiától pedig egy nagyon szép csendéletet vásároltam Debrecenben. Pál Lajost úgy szerepeltettem, hogy kölcsön kértem egy ismerősömtől az egyik munkáját. Udvarhelyen kérte egyik közös ismerősünket, hogy közvetítse köszönetét és meghívását, hogy ha Korondon járok, nézzek be hozzá. Soó Zöld Margit is többször szerepelt kiállításaimon, jártam a műtermében is, ahova Aranyossy György közvetítésével jutottam, aztán megszakadt a vele való kapcsolatom. Mayer Zsombori Erzsébetről az öcsémtől és öcsém volt feleségétől hallottam. Selyemre fest, ez érdekes, gondoltam. Egyszer Fábíán Misinél jártam és egy rézkarcért elcseréltem Zsombori

Erzsébet egy munkájára. Ő maga is járt itt Svédországban, leveleztünk, de találkozásunk elmaradt, az akkor ígért képei elkelték a Tångagardei táborban, amikor a stockholmi Magyar Ökumenikus Önképzőkör vendége volt. Selyemre festett, dekoratív akvarellét szerepeltettem néhány kiállításon. Essig Kacsó Klárát Kolozsváron Székely Géza festőművész és rajztanár segítségével ismertem meg, kaptam is tőle két képet. Zsobokon rendezett nyári táborának szervezésében, beajánlva néhány magyarországi és egy dániai festőművészt, magam is segítettem. Essig József pedig egyesületünk vezetőségi tagja. Táborozási tapasztalatainkat kicserélve a jövőben is hasznosan tevékenykedhetünk az ilyen együttlétek szervezésében Erdélyben és itt Svédországban egyaránt. Kocsis Emese Ildikó ugyancsak kolozsvári, a Brassai Sámuel Líceum fiatal rajztanára. Édesapja az öcsém volt tanára, innen ismeretségünk. Műveivel szerepelt a Kincses Kolozsvár című stockholmi kiállításon. Novák Ildikó ugyancsak kolozsvári képzőművész. Ikonokat fest üvegre. Egy utcában nőttünk fel. Édesapja, akit nagyon jól ismertem Novák Sanyi bácsi híres pincér volt a Continental vendéglőben. Palkó Ernő is adott munkáiból. Pallos Juttának írtam egyszer Németországba, valakitől megkaptam a címét. Megírtam, hogy mivel foglalkozom, küldtem kiállítási katalógusainkból. Hat grafikai munkát küldött. Pirk László, a nagybányai Pirk János fia, akik a trianoni döntés után telepedett meg Szentendrén, és felesége Rényi Krisztina is adtak munkáikból. Sajnos, az utóbbi időben több képzőművész barátom eltávozott közülünk: így például Benczédi Sándor, Incze János Dés, Miklóssy Gábor, Veress Pál, Zsigmond Attila. Az elhunytak közé tartozik Kovács Károly kolozsvári festő és grafikus, több munkája szerepelt svédországi csoportos kiállításokon. Grafikai sorozataiból, rézkarcaiból ajándékozott szép számmal nekem. Számos portrét rajzolt híres zenészekről, ebből is van nálam néhány.

– *Ez a felsorolás is mutatja, hogy az egyesület jövője azokból a személyes kapcsolataidból épülhet tovább, amelyet a sors kegyéből olykor könnyen, máskor sok utánajárással, apránként felépítettél. Milyen tartalékokkal rendelkezel még?*

– Teleki Ralph, az ismert grófi család leszármazottja a húszas évek egyik elismert festője Nagybányán. A trianoni döntés után áttelepült Magyarországra, majd 1956-ban Svédországba menekült. Amikor Murádin Jenő a nagybányai művésztelep százéves évfordulójára összeállította *Nagybánya. A festőtelep művészei* című kislexikont, felhívott engem, hogy érdeklődjön az egykori nagybányai művész svédországi sorsáról. Teleki Ralph adatai közül a születési helyét jelölő Brassót is ki kellett javítania Drassóra. Felütöttem a stockholmi telefonkönyvet és legalább tíz Teleki nevet fedeztem fel benne. Az első, akit találomra felhívtam a néhai Teleki Ralph felesége volt. Meglátogattam otthonában, ahol a festő rengeteg munkáját láttam. 1982-ben bekövetkezett halála előtt az Északi Múzeumban dolgozott. A Százéves a nagybányai festőtelep című kiállításomra a művész 1929-ben festett *Nagybányai piacon* című festményét kaptam kölcsön. A felesége leányával együtt megjelentek azon az emlékezetes kiállításon. Ma is tartom a kapcsolatot a családdal. A festő nagybányai korszakából nem sok munkája maradt, a háborúk,

költözködések, menekülések miatt többnyire elvesztek, lappanghatnak valahol, de számos itt Svédországban készített festmény, rézkarc, alumíniummetszet, litográfia van a család tulajdonában. A művész felesége már nagyon idős aszszony. A lánya kitűnően beszél magyarul, vezetésével húsz svéd tanár járt nemrég Budapesten, hogy a magyar oktatási módszereket tanulmányozzák.

– Az Ághegy szívesen bemutatná a festőművész svédországi munkásságát, mondjuk Egy erdélyi gróf stockholmi képei címmel. Éppen azért alapítottuk ezt az irodalmi és művészeti lapfolyamot, hogy az itt élt és a ma itt élő alkotók munkásságával a magyar műveltség tárházát gazdagítsuk. Remélem, számíthatunk segítségére?

Molnos Zoltánnál Udvarhelyen, 1994. okt.
(Molnos Zoltán, Tamás György, Maszelka János)

– Rendre felfedezhetjük és bemutathatjuk mindazokat az alkotókat, akik eddig a svéd közönség előtt lehet, hogy ismertek, de a magyar közvélemény elől rejtve maradtak. Ilyen például Dálnoki Miklós József, akinek Dálnoki Miklós József, akinek hagyatékát véletlenül halála után fedeztem fel itt Stockholmban. 1990-ben, nyolcvankilenc éves korában halt meg. Munkái több alkalommal szerepeltek gyűjteményes kiállításainkon. Özvegye kívánságára közvetítettem a művész azon óhaját, hogy több képe Magyarországra kerüljön. Takács Gábor segítségével a szentendrei Művészet-Malom két képet kapott az adományozótól.

Dálnoki Miklós József festőművész 1901-ben született Somlyóújlakon. Zilahon érettségizett. A háború és román hadifogság után a Budapesti képzőművészeti Főiskolán Réti István tanítványa. Munkássága kapcsolódott a Szentendrén folytatott nagybányai festőiskola hagyományaihoz. A tájfestészetet, a portréművészetet kedvelte. Lengyelországi, olaszországi és párizsi tanulmányai után Finnországban telepedett le 1931-ben. Magyarországon 1940-ben mutatkozott egyéni kiállításon. Hat képpel szerepelt a Velencei Bienálén. 1941-től a Pesti Hírlap tudósítója, a Finnország szerkesztőségi tagja, titkára. 1944-ben megpróbált visszatérni Magyarországra. Stockholmban telepedett le, ahol bekapcsolódhatott a művészeti életbe.

– Véleményem szerint a skandináviai országokban szétszórta élő különféle képzőművészek alkotók munkáinak felkutatása, a múltban és a jelenben itt élő alkotók tevékenységének, ismeretségének feltérképezése hálás, talán a műgyűjtőnek is izgalmas munkát jelent majd az elkövetkező időkben. Előterbe állításuk és fokozatosan történő megismertetésük az otthoniak számára is azért rendkívüli érték, mert Európához tartozásunkat, beilleszkedésünket segíti, híd szerepük szükségét tudatosítja. Képzőművészeink hírneve magyarságunk cégére volt. És ez lehet az elkövetkezőkben is.

Tar Károly

Mikola Nándor

Mikola Nándor festőművész tanár 1911-ben született Budapesten. 1936-ban került Finnországba. A budapesti Iparművészeti Főiskola könyomó osztályán tanult 1928-32-ig, 1930-ban a budapesti Szabadművészeti Akadémián is, 1935-ben a bécsi Grafikai Intézetben és 1936-37-ben Helsinkiben az (Ateneum) Iparművészeti Központi Iskolá-

ban, majd 1958-ban Párizsban az Académie André Lothe-ban.

Mikola Nándor a múlt század negyvenes évei óta szerepelt több csoportkiállításon, de számos egyéni kiállítása is volt Finnországban és külföldön.

Festményei nyilvános gyűjtemények tulajdonát képezik Finnországban, Svédországban, Magyarországon és az Amerikai Egyesült Államokban, de számos magángyűjtőnél is megtalálhatók úgy Finnországban, mint külföldön.

Mikola Nándor művészképzése és széleskörű tevékenysége a finnországi vízfestészetet gyarapította.

Jó néhány tévé-dokumentumfilmje is készült.

Jelentős életműve számos elismerésben részesült úgy Finnországban, mint Magyarországon. 1979-ben pedig címzetes tanárrá nevezték ki.

Egyéni kiállításai:

1933: Budapest; 1943: Helsinki, Vaasa; 1944: Vasa; 1946: Vaasa; 1947: Lapua; 1951: Helsinki; 1952: Vaasa; 1953: Helsinki, Tampere; 1954: Vaasa; 1955: Seinäjoki, Kokkola, Pori; 1956: Helsinki, Vaasa; 1957: Tampere; 1958: Vaasa; 1959: Seinäjoki; 1960: Helsinki, Joensuu, Vaasa; 1961: Seinäjoki; 1962: Vaasa; 1964: Seinäjoki; 1965: Helsinki; 1966: Budapest, Tampere; 1967: Orivesi; 1968: Budapest; 1969: Tampere; 1970: Debrecen, Firenze; 1971: Debrecen, Helsinki; 1972: Helsinki; 1974: Helsinki; 1977: Vaasa, Turku, Tampere; 1979: Helsinki; 1981: Vaasa, Kuopio, Helsinki, Rovaniemi, Kemi, Lappeenranta, Tampere,

Turku; 1982: Stockholm, Kiel, Helsinki; 1983: Debrecen, Helsinki, Kotka, Seinäjoki; 1984: Budapest, Nairobi, Oulu; 1985: Vaasa, Helsinki, Maarianhamina; 1986: Vaasa; 1987: Ömsköldsvik, Hämeenlinna, Helsinki; 1988: Joensuu; 1989: Oulu, Helsinki; 1991: Vaasa; 1993: Helsinki; 1994: Seinäjoki; 1995: Vaasa; 1996: Vaasa, Uusikaupunki; 1997: Helsinki, Vaasa; 1998: Tallin, Vaasa.

Csoportos kiállítások:

1940: Finnországi és külföldi kiállítókkal; 2000: Akvarellek, Eger; SNBA Salon Carrousel du Louvre, Párizs.

Munkái láthatók:

Ateneum, Helsinki, Turku Múzeum, Modern Művészetek Múzeuma, New York, Nemzeti Múzeum, Budapest, Mikola Nándor professzor terem, Vaasa.

Turku, Pohjola, Postipankki, Seinäjoki, Tampere, Hämeenlinna, Oulu, Lahden, Amer, Maarianhamina; Amer, Debrecen, Kop, Aland Banks.

Kitüntetései:

1979 : Címzetes professzor,
1982: Maecenas érem,
1990: a Magyar Népköztársaság Csillagrendje
1998: Köztársasági Elnöki Arany Emlékérem
2001: Jaakoo-patsas

Az elegáns vízfestmény

A finnországi Vaasa városától északkeletre, a Jungsundban (Ifjú Öböl) lévő Mikola Nándor korsholmi nyaralójának verandáján ülünk. A meleg júliusi nap esti fénye csillog a zátonyos öböl vizében és a zöld számtalan változata élővé varázsolja a fák lombzatát. Az interjú után Mikola Nándor cölöpös műtermében bemutatja alaposan kifejlesztett, de egyszerű munkamódszerét. Az ív papiros hátulját először vizes szivaccsal megnedvesíti, majd az északi ablak előtti asztalon gyorsan és felületesen átlátszó ragasztószalaggal lemezlapra erősíti. Megnézhetem esővizes vedreit és „bejáratott” kedvenc ecseteit, a szivacsot, amellyel a fölösleges vizet felitatja, a festékkeverő lapokat és az üvegcséket, a vízfestésre alkalmas Arches-féle papírtekerceket és a sajátosan elrendezett, egyszerű virágcsokrait meg az ágakból kialakított csendéleteit, amelyeket „egy virágkereskedő sem volna képes így elrendezni”.

Mikola Nándor kásareggelijére, munkakezdése előtti reggeli sétájára, vagy a mindennapi kajakozásra mindig magával viszi kis vázlatfüzetét. A füzetben színes rajzceruzával virágok vagy azok részleteinek vázlatai vannak, amelyek már így kidolgozatlanul is szépek. A dolgozóasztala fölötti lapocskán a következő felirat olvasható: „Az üres tér a festészet legfontosabb része”. Igen. Az üres tér a központi és legfontosabb tényező, de nehéz ezt megtanulni és emlékezetben tartani... Végignézhetem amint Nándor utolsó, gyors simításokkal befejezi egyik festményét és fűgén ellátja kézjegyével, pontosan azon a helyen, ahol az alkotás egyensúlya ezt megkívánja.

A megjelenítő vízfestmény

„Magyarországon, az Iparművészeti Akadémián szaktantárgyként szerepelt a vízfestészet. Onnan ered a tudásom és felkészültségem, minden ott kezdődött” – mondja Nándor. „Ám, vízfestővé tulajdonképpen születni kell. Ez beállítottság kérdése. Képtelenség kényszerűségből vízfestéssel foglalkozni. Ehhez bizonyos idegrendszeri alkat - érzékiség kell, de megfelelő vérmérséklet is szükséges. A vízfestészet valóban alkotás, gyors, mint a rövid dal. Nem festőállványon, hanem a padlón, vagy ölben tartott lemezre feszített papíron festek. Akkor ölt formát, ha azt az ihletés szikrája lobbantja fel. Az egymás utáni festmények, a sorozatalakotás, nem mindig jó. Úgy érzem, akkor alkotok legjobbat, ha gyorsan festek. Előre tudom, mit szeretnék alkotni, de nem mindig sikerül. Nem lehet egy ötletet rögtön megvalósítani, hagyni kell, hogy érlelődjék. Azután a kezem érzi az elképzelésemet és papírra kerül a szemem segítségével. Amikor nedves a papír, gyengéd a festés. Öreg és reszkető kezekkel érzékenyebbé válik az eredmény. Már nincs jelentősége a motívumnak ... Papirosra csöpögtetem a szép színeket, és ecsettel összekeverem... Sokféleképpen lehet egy elképzelést megjeleníteni. Sokféle vízfestészet létezik. Nedveset a nedvesre... Száraz papírra is lehet szépen vízfesteni. A fehér papír és az üres felület – szabadon lélegzenek – az a fontos. Az egyéni festészetet kell megtalálni, senkit sem szabad utánózni. Évekig tart, amíg a jó vízfestészeti munka elészül. Nehéz e műfaj kivitelezése, sokan feladják. A vízfestészet olyan, mint az anyanyelv: kifejező, érzések kifejezésére való... És sokféleképp művelhető”.

Állandóan kutatok

„Állandóan kutatok... Most a vízfestészet monotípiájával kísérletezek. Tegyük fel, találok egy megfelelő külalakú fém- vagy fatárgyat, vízzel megnedvesítem, és papíron lenyomatot készítek róla. Az első lehúzás a fehér papíron hideg, a színekkel érzést keresek hozzá ... Az újat kutatom és kísérletezek. Ezeket a festményeimet még nem állítottam ki. Fényképezek is, és kiállításra készülök... Sok

papír fordul meg a kezeim között. Fontos a jó minőségű hulladékpapír. Súrolókefével mosom. Jó minőségű papírt Franciaországból kapok, tartós fehér tekerceseket. Sajátkészítésű papírost gyárthatok akármilyen anyagból – papiruszból is, ha úgy tetszik: van egy ültetvényem a nyaraló mögötti szökőkúttnál. Mindenkinek meg kell keresnie a saját papírját. És az ecsetjét, a sajátját - a használt a legjobb. És a festéknek jó minőségűnek kell lennie. Fontos a tapintás. A kéz tapintása. Kezdetben gyakorta felsül az ember a festményeivel. Sokat festek. Azután elfáradok, nem bírom tovább ... De a dohányzás nem segít. Néha az segít, ha kimosom a színeket. Ha nem tartom sikerülteknek? Ilyenkor egyszerűen eldobom a festményt. A képek természetesen nem mindig jók, a vízfestő műve nem mindig tökéletes és szép. Egyeseket azonnal megsemmisítek – ezt követeli saját értékrendszerelem – elképzelésem – első majd második zsűrizése. Egy vízfestőnek sokat kell festenie. Találomra kell dolgoznia: ingázik a siker és a felsülés közt – néha a színezzel tökéletesen telibe talál. Hallatlan siker, ha egyazon nap egy vagy akár három képem is sikerül. Ha egy hétig szünetet tartok, nehéz folytatni. Nálam a papír mindig készenlétben áll... Mindennap dolgozom. Miután a papír visszaszűrlését nedves szivaccsal végigtörölöm, a száraz felületét ragasztószalaggal épp hogy odaerősítem, így mindig jól tart... A papír mindig tartalmaz zsiradékot, jól tapad miután alsó felét kevés zsiradékkal bevonom.

A vízfestmény üveget követel: üveg alá kell tenni. Az üveg visszaállítja a szín sugárzó erejét, mintha friss volna a festmény. Az üveg nem tapadhat a festményhez – levegőréteg kell közbül. Keret sem feltétlenül szükséges, hacsak nem a kép eladhatósága miatt. Legközelebbi kiállításon keretet nem használok. A festmények közel függenek majd egymáshoz... Ez az életművem, a meglátásom. Sorozatot gyártok és sorozatként működik... Dürer olyan papírt használt, amely sárgára változott. Ez a bizonyos színváltozat nem volt egyformán sárga az összes papírján. Stockholmban láttam Dürer egy aktatáskában őrzött vízfestményeit, frissek és szépek voltak annak ellenére, hogy négyszáz évvel ezelőtt készültek. A színek nem halványultak. Az olajfestmény megsötétedik, és felújításra szorul. A vízfestékszínnek csak akkor halványulnak, ha napfényre tesszük. Még csak falra sem kell függeszteni: aktatáskában is őrizhetők.”

A művészetet nem kell értened – élvezd!

„A vízfestészet rövid novellához hasonlítható... vagy talán pehelykönnyű versikéhez, népdalhoz –, de nem népszerű slágerhez! Sőt még csak nem is irodalmi alkotás. Az irodalom az agy és a szellem számára készül. A vízfestészet viszont a szem számára észrevehető benyomás... Képzelnék csak el, kinn vagyunk a természetben, és gyönyörű színeket látunk, talán egy virágot vagy a fény csillogását. A látvány megihlet, és festésre sarkall. Azon gondolkodom, hogy miképp mondhatnám ezt el versben a színek megnevezésének segítségével... Azt szeretném mondani: ide figyelj – itt egy nyírfát látsz... De az alkotásnak – a festményemnek nem

ez az igazi tartalma. Jelenlegi műveimről beszélek. Amennyiben a festmény egyenesen felvilágosít arról, amit látsz, akkor körülíró irodalomról – szemléltető magyarázatról van szó. Mostani vízfestézetem... korábban fényképészként alkottam. Korunk embere korszerű vízfestézetet követel, más időket élünk. A festézet művészete ma nem lehet ugyanaz, mint a száz évvel ezelőtti. Az idő bennünket is megváltoztat, ma gépkocsival vagy repülőn utazunk, és másképp öltözködünk....

A művészetet nem feltétlenül szükséges megérteni. Egyszerűen élvezni kell azt! Élni a színeket, a szerkezetet... a fény játékát, ahová az ecsettel színt csöp-pentek. Egy műalkotás gyönyörű, ütem: a fény és az árnyék váltakozása, ismét a fény.... a színek összhangja. Összhangban a téli táj, az őszi színek keveréke, a tavaszi kikelet.... Éppen úgy vagyok vele, mint az imádkozással: anyanyelvemen magyarul sokkal könnyebben megy. Mindig magyarul számolok és imádkozom. A magyar tévé-műsorokat nézve szülőföldemmel folyamatos a kapcsolat.

Öt – hat ecsetvonással készül az értékes vízfestmény

Életemben sokat oktattam. De nem tanácsoltam. Nem tanácsolhatok, de illethetek. A látás művészete megtanítható, hogy így vagy úgy érkezik a fény ... Tanítványaimmal együtt festek, együtt dolgozunk az osztályban. Nem vagyok bőbeszédű, csupán annyit mondok: próbálkozzatok saját magatokat kifejezni, ne engem utánozzatok. Szükséges, hogy gyakoroljátok a látást és a dolgok észlelhetőségét... Mint az előadóművész, aki naponta órák hosszát gyakorol. Yehudi Menuhin, a nagy hegedűművész, például repülőgépes útja alatt hegedű nélkül is gyakorolt. A gyakorlat teszi a mestert. Soha ne aggódj az anyagfogyasztás miatt. Dürer, Cézanne és Turner is foglalkozott vízfestézzel.... Finnországban a vízfestézet lebecsült, mert nincs múltja, nem értik az értékét.

Cézanne öt – hat ecsetvonással alkotta jó minőségű vízfestményeit. De nehéz eldönteni, mikor kell befejezni. Anne, a feleségem, sok vízfestményemet megmentette. Gyakran volt igaza, amikor azt akarta, hogy hagyjam abba. A műalkotó gyakran képtelen eldönteni, hogy melyik a legjobb műve. Kívülállónak könnyebb meglátni, de ez olyan valaki kell, hogy legyen, akiben megbízhatunk. Boldoggá tesz, ha festhetek, és jól érzem magam, ha sikerül az alkotás. Két – három ecsetvonás után érzem, hogy ebből lesz valami. Friss kell, hogy legyen... Fontos az áttekinthetőség... És az üres felület. A vonzóerő összefogja a festményt. Az elegáns vízfestményt!”

Marja Karimaa

Svédből fordította: **Békássy N. Albert**

Mikola Nándor munkái a Képtár mellékletben

Galéria az Óvárosban

Interjú Patachich Csilla festőművésznővel, a stockholmi City Art Galéria tulajdonosával

– *Milyen út vezetett a Stockholm központjában, az Óvárosban (Gamla Stan) nyitott Galériáidig?*

– Hatéves koromtól rajzolok, festek. A szüleim tanítottak. Magántanárt fogadtak mellém. Ez Magyarországon történt, Siófokon. Nagyon untam, amikor az alapokat tanultuk. Mint sokan mások is, mindjárt nagy művész akartam lenni. De nagyon nagy előnyöm van most abból, hogy elsajátítottam mesterségem alapjait. Minden, amit eddig elértem akkori kitartásomnak és szorgalmamnak köszönhetek.

– *Mostanában nem sokan fírasztják magukat azzal, hogy rajztudásukat elmélyítsék.*

– A mostani ún. modern képek is elárulják,

hogyan alkotója tud-e vagy kevésbé tud rajzolni, képzett vagy kevésbé képzett. Véleményem szerint a képzőművészeknél is nagyon fontos az intelligencia, a gondolkodás. Tanítványaimat arra szoktam figyelmeztetni, ha nincs mondanivalójuk, ne nyissák ki a szájukat. Ugyanez érvényes a képzőművészekre is. Ha az embernek nincs mondanivalója, ne fogjon alkotáshoz.

– *Hogyan kerültél Svédországba?*

– Férjhez mentem 1975-ben. Nem úgy sikerült a házasságom, ahogyan szerettem volna. Ezért aztán visszamentem Magyarországra. De nem tudtam elválni, mert akkor ott ez nagyon bonyolult dolog volt. Vissza kellett térnem Svédországba. Akkor már annyira haragudtam a magyarokra, mert annyi sok pénzbe került nekem az ügyintézés, a bíróság, hogy úgy döntöttem itt maradok ebben az országban. Miután itt elváltam visszavettem a lánykori nevemet. Egy hatszáz éves horvát család utolsó leszármazottja vagyok. Büszke vagyok a nevemre, amelynek jó csengése van a művészvilágban. Akkor huszonhét éves voltam. Gyermekeket szültem és kottairással foglalkoztam, mert azelőtt egy évig zenetörténetet hallgattam. Mások nyelvtudás nélkül mosogatnak, meg takarítanak. Szerencésnek tartottam magam, hogy svéd zeneszerzők műveit másoltam, többek között Maros Miklós műveit is. Aztán a Svéd Zeneszerzők Szövetségénél dolgoztam, mint kottairó és CD-lemezborítók meg könyvborítók tervezője. Magyarországon Iparművészeti Főiskolát végeztem. Kislányom született, aki huszonnyolc éves, kétszer magasabb, mint én, szép és nagyon értelmes, nyolc nyelvet beszél, most matematikát

tanul.

– *A szülés után bizonyára nem volt könnyű az életed.*

– Nappal dolgoztam, este tanultam. Aztán szültem még egy gyermeket, Valdemart. Dolgoztam aztán grafikusként is. Különböző könyvkiadók kérték, hogy készítsek képeslapsorozatokat. Magamnak is készítettem mindenféle más képeslapot, vállalkozó lettem, egy emberem foglalkozott a képeslapok elhelyezésével, de nem szerette, ezért némi bonyodalmak után találtuk ezt a kis helyiséget a Gamla Stanban (Óváros), a Stora Nygatan (Nagy Új utca) 14 alatt. Havi bérletet fizetek. Árultuk a képeslapokat, képeimet. Később kiállításokat szerveztünk. Így lett itt a City Art Galéria.

– *Mikor kezdődött?*

– Hét évvel ezelőtt. Már nem emlékszem az első kiállításunkra, csak arra, hogy minden kiállításra elmentem, hogy összeszedjem a különféle képzőművészeket. Jöttek is szép számmal. Két hétig tartott egy kiállítás. De rájöttünk, hogy nem jó az, ha az eladott képek után részesezdünk, mert így ráfizetünk a boltra. Nagyon nem volt jó, mert becsaptak is, nálunk kiállítottak és otthon titokban eladták a képeiket...

– *Valahogyan meg kellett élned ...*

– Most is orvosi könyvek illusztrátoraként dolgozom, amit nagyon szeretek. Másfél évig tanultam az orvosin, de az anatómiát alaposan.

– *Rajz, zene, design, orvosi tanulmányok, mondhatom sokoldalúan képzett vagy ...*

– Van egy tanári diplomám is.

– *Emlékezetes kiállításokat is szerveztél. Saját műveidet is kiállítottad itt?*

– Csak akkor, amikor nem maradhatott képek nélkül a Galéria. Több nemzetközileg híres művész állított ki nálunk. Például a nyolcvan éve halott Axel Törneman munkái voltak itt láthatók, aki a norvég Munkhoz hasonló volt, abba a csoportba tartozott. Munkáit mi mutattuk be először. Akinek a tulajdonában vannak a munkái, ő jött hozzám. Ötven rajzát és néhány festményét mutattuk itt be, munkái negyvenezertől háromszázezer korona értékűek voltak. Erre a kiállításra nagyon büszke vagyok, mert eddig csak a Modern Múzeumban, a Milles Gårdenben és más ilyen előkelő helyeken állították ki a Törneman alkotásait. Képeit ma a Stat Huset-ben, a Ridar-ban és a Modern Múzeumban tekinthetjük meg.

– *Magyar művész megfordult, kiállított a Galériájában?*

– Igen. Nem is egy. Többször kiállított nálam például a magyarországi Káplár Ferenc, aki filmmel is foglalkozik. Volt itt Kádár Kata és több más jó nevű művész. De azt kell mondanom, hogy a legtöbbször nagyon csalódtam bennük. A magyarok fele teljesen megbízhatatlan. A svédek soha, de ők többször is becsaptak. Nem fizették ki a terembért. Volt olyan, aki azt mondta csak ötven koronája van, egy másik pedig, hogy otthon felejtette a pénzt és majd elküldi. Azóta is

küldi. És képet sem adott. De amire szintén büszke vagyok, tavaly itt állítottuk a kiskunhalasi csipkéket. Sajnos nem volt akkora sikere, mint kellett volna, hogy legyen. Mert meg kell, hogy mondjam, az emberek műveletlenek. A látogatókról van szó. Különben Svédország nem éppen a kiállítók paradicsoma. A halasi csipke világhírű, annyira különleges művészeti ág, annyi rengeteg munka van benne. A Magyar Követség rendezte a kiállítást, sajnos, nem reklámozta eléggé. A reklámozás úgy megy, hogy minden művész maga küldi el a reklámanyagát, mi felhívjuk az újságokat, hirdetjük az eseményt lapokban, faxon, Interneten. A halasi munkák esetében több kellett volna, mint az általam megadott művészek címére küldött meghívók.

– *Most éppen tanítványai állítják ki munkáikat a City Art- ban. Mi lesz még? Anyagilag továbbra is kifizetődő a Galéria?*

– Elég sok pénzem fekszik ebben a vállalkozásban. Most éppen van egy kis problémánk. Egy más vállalkozásba kezdtem, a kettőt párhuzamosan nem végezhetem, a Galériát esetleg egy másik művésszel társulva tudnám fenntartani vagy eladom. Fél éve egyezkedem egy kávézó tulajdonossal, de fáj a szívem a Galériáért, hiszen sok munkát belefektettem, amíg ismertté tettem ezt a kiállítóhelységet. A legjobb megoldás az lenne, hogy olyan kávézót alakítsanak benne, ahol egy-egy képzőművész munkáit is szemügyre vehetik a látogatók.

– *És a tanítványaid?*

– Festészetet tanítok és akvarellt. Úgy kezdődött, hogy textilfestő tanári végzettségem van és mert elég kevés az ilyen képesített tanár Svédországban, könnyű volt munkahelyet találnom. Tanítottam gimnáziumokban grafikát és különböző művészeti szakkörökben is. Mostanában csak külföldi tanítást vállalok. Nemrég Szenegálban tanítottam. Ezek olyan egy-két hetes kurzusok. Azoknak tanítok, akik nyaralni mennek, napfürdőznek és, hogy szórakozásuk is legyen, rajzolni, festeni tanulnak. Svédül és angolul tanítok. Most éppen az ő kiállításukat nyitjuk meg itt a City Art Galériában. Tizennégyen voltak Svédország különböző vidékeiről valók, kezdők és haladók.

– *Láttam egy képet, amely az Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesület kiállításán készült, amikor megnyitottad egyik tárlatukat.*

– Ők kerestek meg engem. Elég sok kiállításon veszek részt a világ legkülönbözőbb helyein. Sok helyre meghívnak, mondhatom a City Art az egyetlen magán-galéria, amit úgy tudom megkülönböztetetten számon tartanak a svédországi képzőművészeti életben.

Tar Károly

Patachich Csilla

A budapesti Művészeti gimnázium grafikai szakán majd a Művészeti Akadémia grafika-design szakán tanult és textilművészeti tanárképzőt végzett, aztán a stockholmi Művészeti Akadémián illusztráló-grafikus képesítést szerzett.

Csoportos kiállításokon:

1971: Budapest; 1972: Bécs; 1974: Stockholm; 1983: Melbourne (Ausztrália); 1984: Fritzroy Garden, Stockholm; 1991: 5-ös Galéria, Stockholm; 1996, 1997: Kreativa Kilometern Stockholm; 1997, 1998, 1999, 2000: City Art Stockholm; 1998, 1999, 2000:

18., 19., 21. Art fair, Stockholm; 1998: Berwald Hallen, Bázakerettye (Magyarország); 1999: Zalegerszegi Művelődési Központ; Cityhall Sigtuna (Svédország); Trekanten Galéria, Barcelona; Euroart'99, Tatabánya (Magyarország), 2000: Budapesti Művelődési Ház; Kultúrközpont, Budapest; Art Budapest Geneve (Svájc); Euro'Art, Róma, Modern Művészet Nemzetközi Akadémiája, Abádszalók (Magyarország); Cityhall.

Egyéni kiállításai:

1973: Budapest; Huddinge, Svédország; 1991: Hasselby Könyvtár, Svédország, 1992: Stockholm; 1993: Riksrevisionsverket, Stockholm; 1996, 1997, 1999, 2000: City Art Galéria Mariefred, Gripsholm, Svédország, 1997: Gallery Gripen Sigtuna, Svédország; 1998: Galleri Trekanten Hasselby, Svédország; 1998: Budapest; 1999: Studio Gallery, Stockholm, 2000: Ericsson Stockholm; 2000: Arbetslivinstitutet Stockholm;

Díjak:

Golden Jellyfish, Róma, 2000, Modern Művészetek Nemzetközi akadémiaja.

Patachich Csilla munkái a Képtár mellékletben

Várkonyi Erika önmagáról

1975. november 6-án születtem Csornán, a Kisalföldön. Első találkozásomra a képzőművészettel, nem emlékszem. Kisgyerekkorom óta szerettem rajzolni, mert azt mondták, tudok. Hogy tudtam-e az nem lényeges, csak az, hogy buzdítottak.

A gimnázium éve alatt egy győri képzőművészeti szakkörbe jártam, majd a Pécsi Tudományegyetemre kerültem. Itt mesterem Lantos Ferenc volt, akinek hatására új perspektívák nyíltak számomra a vizuális nyelv világában.

Munkáim tanulmányok, egy-egy látvány, élmény inspirálta folyamat fázisai, amelyekben vizuális nyelvi problémákkal foglalkozom. Témáim általában természeti kiindulópontok, amelyek közül a káposztalevelet, a pitypanglevelet és a finn erdőt emelném ki.

1995-től vettem részt csoportos kiállításokon Pécsen, Csornán, az Esztergomi Fotóbiennálén, Budapesten, Kecskeméten valamint Hollandiában és Olaszországban.

2002. júniusában diplomáztam Pécsen rajz-vizuálisnevelés tanárként. Finnországban 2000. augusztusa óta élek.

Várkonyi Erika munkái a Képtár mellékletben

Várkonyi Erika: Fríz (50x333 cm, olaj)

Összefogással, együttműködéssel

Interjú Tanító Bélával

- Tavalý Ferenczi Zsuzsa mutatta be hosszú interjúban a magyaronline.net olvasóinak. Onnan tudjuk, hogy gyakran felteszi magának a kérdést: „Ki vagyok én?” Most mit válaszolna erre a kérdésre?

– Születtem a „kincses városban”, Kolozsvárott, a Szent Korona alattvalójaként, 1942-ben. Két éves koromig ott éltem. Egyik dédanyám Leel-Óssy Krisztina, ez ági rokonságunk vallja, hogy Lehel vezér leszármazottai vagyunk. Dicső ősapám, a szoltárfordító, Kolozsváron, a házsongárdi temetőben nyugszik. Rokonságunk Szenczy Molnár Borbáláig visszamenőleg okiratokkal bizonyított. Ugyancsak bizonyított tény, hogy a bibliafordító leánya, Károli Zsuzsanna, szintén ősaným volt. A Tanítók a Felvidékről származnak, Csallóközből és Mátyusföldről. A zsigárdi református templom ősapám, Tanító István által adományozott telken épült, anyai nagyapám Kádár Lajos, a nagykanizsai templom-építő református lelkész volt, eredetileg gömöri származású. Debrecen neveltje vagyok. Ott szereztem zenetanári (hegedű-, szolfézs- és karvezető-oktatói) diplomát. Majd szintén Debrecenben folytattam tanulmányaimat a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, itt a neveléstudományi szakot végeztem el. Feleségem debreceni, zongoraművész. Két gyermekünk otthon született, a fiunk posztgraduális képzésen végzett a Budapesti Műszaki Egyetem közgazdaságtudományi karán, a Finnországban szerzett eredeti képzettsége: angol és német magiszter. Leányunk végzett pszichológus, kutató, doktorandus.

– A Finnországi Magyarok Egyesületének volt elnöke, az emberi jogok finnországi követe, a finn Kodály Társaság elnökségének egyetlen magyar tagja, ugyanitt feleségével együtt örökös tag. Magyarok Világszövetsége elnökségének kétszer kitüntetett tagja. Mióta él Finnországban?

– Családom 1979-ben – eredetileg egy éves – munkaszerződéssel költözött Debrecenből a finnországi Tamperébe. Nem vagyunk sem menekültek, sem emigránsok, sem száműzöttek. Tizenkét esztendeig éltem évente megújított munkaszerződéssel. Mi kezdetben nem akartunk letelepedni Finnországban. Az akkori politika nagyban közrejátszott, hogy kihúzza a lábunk alól a visszatérés lehetőségét. Mai napig megtartottuk a magyar állampolgárságot. De most már itt is itthon vagyok. 1972-ben voltam először Finnországban, a debreceni Közalkalmazottak Zenekarának tagjaként. Már akkor felajánlottak egy munkaszerződést, de nemet mondtam. A feleségem, aki ugye zongoraművész, öt év múlva Finnországban koncertezett, Tamperében is. Mostani munkahelyem akkori igazgatója öt

is „csábította”, hiába. 1979 tavaszán aztán a tamperai igazgató megkeresett bennünket Magyarországon, és rávett, hogy fizetés nélküli szabadságot vegyünk ki akkori munkahelyünkön – feleségem odahaza tanárképző főiskola adjunktusa volt, magam pedig csoportvezető pedagógusként dolgoztam az ifjúsági pszichológia terén. Egy tamperei év leteltével észrevettük, hogy nem mehetünk haza, hiszen még kerek részeredményeink sincsenek. Tehát még maradnunk kellett. Odahaza közben megszűnt az állásunk. Finnország nagyon tartja a magyar rokonságot. Ez megkönnyíti az integrációt, ugyanakkor nem jogosít semmire, nem jár előnyökkel. A beilleszkedés nem nehéz, ha valaki becsületes és szakmailag nagyon jó. A finn nyelvet megtanulni nem nagyon nehéz, de tökéletesen tudni felnőttnek lehetetlen. Sokáig éreztem, hogy más vagyok, mint ők. De aztán egyszer azt mondta egy finn kollegám: „Ne hülyéskedj, te egy vagy közülünk.” Gyermekünk teljes mértékben megtartották magyarságukat, nyelvükben, értékrendszerükben, gondolkodásukban. Ez életem legszebb dolgai közé tartozik. Persze, lakásunkban, ételünkben, életmódunkon meglátszik a kettősség. Falainkon Zakar Tibor nagybátyám festményei, a vizsolyi templom rézkarca, zalai és korondi tányérok, a zongora felett Bartók és Kodály képe, odébb Kalevala tányérok és a finn függetlenségi nyilatkozat másolata. Néhai Rácz István, Kalevala-fordító, szavai jutnak az eszembe: „Nekem két hazát adott az Isten!”

– *Többen mondhatják ezt a mienk közül Finnországban?*

– Különbösen nehéz megmondani, hányan is lehetünk Finnországban. A viszonylagos állandósággal itt élő magyarok száma nem teszi ki az ezer lelket. Érdekeség, hogy a létszám zöme hosszú időn keresztül a zenei szakemberekből állott. Ma már nagyobb az informatikusok száma. Vannak, akik házasság révén kerültek ide – talán nem nagyon sokan. És vannak azok, akik a rendszerváltás után ragadtak itt, és magánvállalkozóként folytatják azt, amit annak előtte állami kiküldetésben tettek. Menekültek itt nemigen élnek: Finnország nem volt befogadó állam, csak akkor kapott valaki tartózkodási jogot, ha más országban már beszerezte azt. Tudni kell azt is, hogy tíz magyarból öt-hat Helsinkiben lakik, de a Sarkkörön túl és az autonóm Åland szigeteken is élnek magyarok. Annyit még az Åland szigeteiről, hogy a Finn Köztársaság szerves része, teljes autonómiával rendelkezik, demilitarizált, svédnyelvű, saját Parlamentje és postája van, de Finnországhoz tartozik.

A Finnországban élő magyar gyermekek számára rendszeres (délutáni, esti) oktatás folyik Helsinkiben és Vantaaban, több tanulócsoporthal. Az anyanyelvi oktatás koordinátorai: Lukácsfy Kristóf és Jäppinen Emese. Finnország több gimnáziumában (szabadon választott idegen nyelvként) már több éve folyik a magyar nyelv tanítása. Egyesületi tagunk, Straszer Boglárka, az Oktatási Minisztériumban dolgozott, mint a kis nyelvek oktatásának referense, jelenleg az uppsalai egyetemen kutató. A finn oktatási törvény lehetővé teszi, hogy a magyar

gyermek az általános iskolai oktatás keretében rendszeres heti anyanyelvi oktatáson vegyenek részt, megismervén a nemzeti kultúrát is. A tanulócsoportok megszervezése a szülőktől függ, időben jelezniük kell igényeiket az iskola igazgatójánál és a helyi oktatási felügyeletnél. Ez viszont csekély tapasztalataink szerint nem történik meg (szégyenlősség lenne az oka?). Biztatom tagságunkat, kezdeményezzék a helyi tanügyi hatóságoknál, hogy gyermekeik számára az anyanyelvi oktatás megindulhasson. A tanügyi szervek általában szakképzett tanár meglétéhez kötik az oktatás engedélyezését. Ugyanakkor nehéz elhinnem, hogy az egyre tarkább etnikai térkép minden nemzetiségi nyelv- és tanulócsoportja esetében a finn normáknak megfelelően képesített és elismert oktató állna rendelkezésünkre.

– *Az anyanyelvi oktatás szervezésében segíthet az évtizede alakult Finnországi Magyarok Egyesülete, amelynek huzamosabb ideje elnöke volt.*

– A Finnországi Magyarok Egyesülete Csoóri Sándor biztatására született 1993. március 15-én alakultuk. 1994 őszén a FME alapító elnöke, Ilkka Firon, a Székelyudvarhelyről elszármazott Lukácsfy Kristóf, valamint jómagam Stockholmban, az északi országok magyarságának találkozóján részese volt „az északi ötágú síp” megteremtésének: megalapoztuk a dániai, norvégiai, finnországi, svédországi és észtországi magyarok együttműködését. Később nőtt a sípok száma: csatlakoztak a lettországi és litvániai magyarok. 1996 óta a FME vezetősége felvállalta a MVSZ finnországi Országos Tanácsának feladatkörét is. 1997-ben létrehoztuk a Finnországi Magyar Gyülekezetet. Az FME – amelyet mi röviden Egyesületnek nevezünk – tehát hivatalosan bejegyeztetett, finnországi és nemzetközi kapcsolatai vannak. Nem zárt, szűk körű csoportosulás, hanem teljesen nyitott a magukat magyarnak valló, rövidebb-hosszabb ideig Finnországban tartózkodó személyek előtt. A működéséhez szükséges minimális anyagiakat a kicsiny családi tagdíj biztosítja. Vagyis minden családból egyetlen tagdíjat kérünk. Tiszteletbeli tagjaink közé tartozik a mindenkori finnországi nagykövet valamint a Magyar Intézet igazgatója. A kilencvenkét éves festő, Mikola Nándor. Benedekné dr. Szőke Amália, geológus történész, aki feldolgozta Fennoskandia és Erdély több évszázados katonapolitikáját és diplomáciai kapcsolatrendszerét, dr. Molnár Rudolf és dr. Szalay Sándor, a magyar emigrációt évtizedekig szolgáló, idős lelkészek, Bíró István, a Lappföld mezőgazdasági kutatója. És mások. Tiszteletet érdemlő tagjaink azok is, akik Helsinkitől messze laknak – kb. másfélezer kilométer hosszú az ország –, tehát nem jöhetnek el rendezvényeinkre, de tagdíjjal támogatják az Egyesület munkáját. Ami a tevékenységünket illeti, az elég sokrétű. Megünnepeljük nemzeti ünnepeinket, emléknapjainkat. Évente szervezünk a családok részére táborot. Vagy találkozót. Mikulást, Farsang táján mulatságot tartunk. Nem tartozik az Egyesület szorosan tett tevékenységéhez – vagy talán mégis? – segítjük, támogatjuk az óvodai csoportokat, ezek között

pedig különösen a legrégebbit, a Bóbita nevűt, a fővárosban. Figyelemmel kísérjük az iskola magyar oktatás állapotát. Együttműködünk a Magyar Intézettel, a Magyar Nagykövetség minden munkatársával. Igen jelentős „háttér” a számunkra a Finn-Magyar Baráti Társaság (Suomi-Unkari Seura), amely kiterjedt testvérvárosi kapcsolatrendszerrel alakított ki. Nem vagyunk ugyan külön elismert népcsoport Finnországban (lélekszámunk sem ad erre alapot), de mint az ország adófizető polgárai és mint „rokkonemzethez tartozók” általában kedvező fogadtatásra találunk a helyi hatóságoknál. Kitérőnk a kapcsolataink a finn államegyházzal is. Minden kapcsolatunkban megvalósul az adni és kapni elv.

– *Majdnem negyedszázada él Finnországban. Elégedett?*

– Négyen hatvankilónyi csomaggal kezdtük az itteni életünket. Ebben persze a kották is benne voltak. Más, normális embernek az én koromban ki van már fizetve minden, ami alapvetően szükséges az életéhez. Én itt 25 évesnek számítok, a lakásrészesletünk akkortájt fog letelni, amikor nyugdíjba megyek. Nem sírás, nem panaszkodás, csak tény. Azért minden évben kigazdálkodjuk – ha másért nem, a családért – a magyarországi utat. Mi van mindehhez? Pedagógusfizetés. Meg lehet belőle élni, pedagógus módon, beosztással. Ebbe már az Internet nem fér - sajnos - bele. Van még néhány dolog, ami ugyancsak nem fér bele... Erdély sem, pedig de hiányzik.

– *És a zene? Hiszen a zene szolgálatában kerültek ide.*

– Magam zenetanár vagyok, zeneintézetben tanítom a finn gyerekeket, fiatalokat hegedűre, brácsára, zene- és emberszeretetre, hazafiságra. Kodály Zoltán zenepedagógiai és hazafiúi „hagyatéka” kötelez, másként ezt nem is tudnám csinálni. Kutatom Kodály és a finn nemzeti eposz, a Kalevala kapcsolatát. 16 éven keresztül karmesterként vezettem a Tamperei Kamarazenei Társaság zenekarát. Egyetlen magyar tagja vagyok a Finn Kodály Társaságnak. Feleségem, Hunyadi Viktória a Tamperében működő komplex főiskola Konzervatóriumának lektora, a oktatókarnagy- (korrepetitor) képző osztály vezetője. Zenei munkássága elismeréseként a finn köztársági elnök a „director musices” címmel tüntette ki.

– *Mi a véleménye, a skandináviai magyarok jobb összefogásával változtathatnánk közérzetünkön? Elsőként talán az itt élő magyar értelmiségieknek kellene valamiféle közösséget alkotniuk?*

– A magyarság összefogására, egymás iránti megértésére, közösségi létére van szükségünk ahhoz, hogy megmaradjunk. Minden működési forma, ami ezt a célt szolgálja, nagyon fontos. Nem csak szervezetenként, hanem lélekben, a határok nélküli „Haza a magasban” szellemmel. Nem csak értelmiségiek vagyunk, nem

szabad szétszakítanunk magunkat, magyarságunkat különböző „szakmai” klubokra, érdekközösségekre. Mindenkit el kell fogadnunk magunk között, „egy anyának borjai vagyunk”! A szakmai érdeklődés alapján kialakuló közösségek csak erősítik az összközösséget, ezt éppen – többek között – a svédországi magyarok életében figyeltem meg. Könnyebb ezt ott és úgy megoldani, ahol egyébként is többen vannak a nagyvilágban szétszóródott honfitársaink. Az is igaz, hogy minden közösség azzá fejlődik, amivé tagjai önzetlen munkája teszi. Külhonban magyarnak lenni szolgálat! A szerveződés keretei nagyon sokrétűek lehetnek. Ilyenre indult az északi „ötágú síp”, ilyenné vált a Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége (NYEOMSZSZ) keretében. Világméretű szervezeti keretét adná a Magyarok Világszövetsége (MVSZ), méltatlan és megalázó helyzet az, amit az anyaországi „politika” kiváltott, az anyagi ellehetetlenítéssel, a támogatás megvonásával. Ugyanakkor jó tudnunk és éreznünk, hogy a Helsinkiben 20 éve működő Magyar Intézet (Magyar Kulturális és Tudományos Központ) feladatául kapta a tevékenysége kiterjesztését a skandináv országokra, miután sok éven keresztül eredményesen dolgozott a Baltikum országaiban. (A korábbi tallini fiókirodája ma már önálló Magyar Intézet!) Tudjunk az új lehetőségről, éljünk vele, keressük: mi módon segítheti a megindult folyamat az országaink között szorosabb kapcsolatokat, az együttműködést. Az „északi országok” sok éve jól működő közösségében kiaknázatlan lehetőségeink sokasága rejtőzik.

Patachich Csilla rajza

Egy magyar Finnországban

Dr. Kádár György a zenetudományok doktora, húsz éve él Finnországban. Most éppen egy finn történelemlétkönyvet fordít magyarra. A vele készített és a HUNSOR Hírfutár sorozatban megjelent távinterjúból közlünk részleteket:

– A 70-es évek végétől rengeteg finn vendég járt Magyarországon, mert akkoriban kezdtek kiépülni – alighanem Moszkva engedélyére – a finn-magyar testvérvárosi kapcsolatok. Feleségemmel, Albert Zsuzsannával éppen akkor jártunk a finnugor szakra, előbb a szegedi, majd a pesti egyetemen. Akkoriban még kevesen tudtak otthon finnül. Budapesten is csak tízen-húszan, ha lehetünk. Így aztán, noha a hétköznapi, a beszélt nyelvet nem ismertük annyira – hiszen a finnugor tanszékek (kötelező) finn óráinak ez nem volt célja – , segítségünkre akkor is nagy szükség volt. Lassanként azonban – tolmácsolás közben – az élő nyelven is megtanultunk értekezni. Egy alkalommal aztán egy finn kórushoz hívtak idegenvezetőnek. Annak karnagyával sok mindenről elbeszélgettünk, egyebek között az iskoláimról. Amikor meghallotta, hogy a magyar és a finnugor szakok előtt énekszakon végeztem, megkérdezte, ismerem-e a Kodály-módszert. Még most is emlékszem, hogy a kérdés igencsak meghökkentett. Hallottam a Kodály módszerről s bár elvégeztem a konzervatóriumot, azután meg énektanárnak is kitanítottak –, de Bartók vagy Kodály írásait soha nem adták a kezembe, Kodály tanításairól, pedagógiai műveiről addig hivatalos fórumon soha senki semmit sem kérdezett. Hanem akkor ott azonnal válaszolnom kellett. „Hát, tanítani nekem ugyan erről semmit sem tanítottak – vallottam meg az igazat –, de a fölsőben Szabó Helga volt az énektanárom, aki viszont Kodály tanítványa volt, s arra nagyon jól emlékszem, ő hogyan tanított bennünket.” Ezután a karnagy úr megkérdezte tőlem, lenne-e kedvem Vaasába jönni az ottani énektagozatos osztályokat tanítani. Hirtelen jött a kérdés. Annál inkább, mert akkoriban én már nyelvészettel foglalkoztam, s emellett Lükő Gáborhoz jártam magyarságtudományt tanulni. Megkértem a finn karnagyot, hadd gondolkodjunk erről feleségemmel egy-két napot. Meghányván-vetvén a dolgot, azt gondoltuk, hogy egy-két évre kimehethetnénk, hátha valóban segítségére lehetnénk finn tanártársainknak, mi pedig cserébe tökéletesíthetnénk finn tudásunkat. Ráálltunk tehát az ajánlatra, s következő ősszel már öt éves Levente fiunkkal Finnországban voltunk. Magam pedig azóta is ott dolgozom a nyugat-finnországi Vaasa városában, Helsinkitől 420 kilométerre. Amikor először kerestük meg feleségemmel ezt a várost a térképen, s megláttuk, hogy kikötővárosról van szó, azt hittük, hogy forgalmas, élénk életű városba jövünk. Aztán kiderült, hogy valóban kikötőváros, de nem túl forgalmas.

Nagyon is békés, nyugodt kisváros. Ötvenezer lakosa van, kb. 25 százalékuk svéd. Az időjárás bizony elég mostoha. A kérdésre talán a legjobb egy közkeletű finn szólással válaszolnom: „A finn nyár ugyan rövid, de elég ritkán havazik.” Télen általában mínusz 5-10 fok van, de nem ritka a mínusz 20-30 fok sem. Ha a hőmérő -30 fokot vagy még annál is hidegebbet mutat, akkor a vastárgyakat nem jó megfogni, mert égési seb marad az ember kezén. Télen a nap itt Vaasában tíz órakor kel, valamennyire nagy lassan följebb kúszik az égen, s aztán délután két óra felé már vissza is fordul. Három-négy óra körül megint sötét van. A hosszú sötétséget nehéz elviselni. Sokan esnek depressziós hangulatba. Az én munkahelyemről is elmondhatom, hogy nyáron egészen más, könnyedebb, vidámabb a hangulat, mint február-március-áprilisban. A finnek egyébként azt szeretik a legjobban, ha mínusz 5 fok van és süt a nap. Ez elég ritkán fordul elő, s mivel a nappalok is rövidek, ha egy-egy napra ki is süt, azt sem lehet sokáig élvezni. Ilyenkor sokat korcsolyáznak, síelnek, sokat vannak a szabadban. A legrosszabb számukra talán a március-április, amikor – a napok ugyan már kezdenek világosabbak lenni – a természet még nem éledt fel, minden sötét. Lappföldön még májusban is nagy hó van. Az én városomban májusban már csak itt-ott, az erdők alján, árnyékos helyen lehet havat találni. Akkor kezd zöldülni. Mi magyarok azon szoktunk nevetgélni, hogy kétszer ehetünk epret: először odahaza június elején, amikor a tanév végeztével hazamegyünk Magyarországra, aztán meg augusztusban, amikor visszamegyünk Finnországba. Itt ugyanis augusztus végén érik az eper, s nem sokra rá az erdei bogyók.

– *A svédeken kívül vannak-e más kisebbségek is? Hogyan viszonyulnak a finnek az idegenekhez? Már ami a mindennapokat illeti, nem csak a hivatalos álláspontot.*

– Finnország legnagyobb kisebbségét a svédek alkotják (kb. 5%). A Ruotsalainen kansanpuolue (Svéd Néppárt) képviseli őket a parlamentben, de más pártokban is jelen vannak. Nagyobb részük az ország part menti sávjában lakik. Városom, Vaasa is ilyen helyre esik. A finnországi svédek helyzete a közép-európai kisebbségekkel összehasonlítva sok mindenben eltérő. Ennek megértéséhez azonban elengedhetetlen, hogy az ember a finn történelemről is tudjon valamit. A mai Finnország svéd lakosságának egy része még a viking időkől származik, más része viszont később, a svéd királyság alatt, főként az 1500-as évek utáni időkben költözött ide, pl. finnországiaktól elvett hivatalokba vagy birtokokra. A svéd királyság 1154-ben foglalta el a finn földet, az akkor még államiságot nem alkotó finnek a svédektől szép lassan tudták csak visszahódítani maguknak az országot. S a finnek bizony csak kemény kulturális küzdelem után jutottak el oda, hogy Finnország finn lehessen. A századfordulón például a finnországi svéd vezetőréteg hevesen ellenezte a finn nyelvű gimnáziumok létrehozását. Itt tehát nem arról van szó, hogy a svédek vívták volna ki maguknak az őket megillető kisebbségi jogait, vagy hogy a finnek lovagias módon megadták volna azokat a svédeknek, hanem arról, hogy a finneknek sikerült

elérniük, hogy az országot „el- vagy vissza-finnesíthessék”, hogy az országban a finnek kulturálisan teljes jogúakká válhassanak. Ugyanakkor a Svédországban élő finn gyerekeknek bizony még ebben a században is a nyakába kerülhetett egy tábla, ha az iskolában anyanyelvén talált megszólalni, hogy „finnül beszélt”. A másik finnországi kisebbség a lappok, akik szintén sokat tudnának mesélni arról, hogy lapp-voltukért mennyi megaláztatásban volt részük, az ország legészakibb részében élnek. Körülbelül ötezren vannak, s java részük rénszarvastenyésztéssel foglalkozik. ... Elmondhatjuk, hogy a finnek, a svédek és a lappok között komolyabb összeütközések már nagyon régóta nem voltak. Az itteni hétköznapi élet a Közép-Európában egymásra uszított népek számára példaadó lehetne. Vaasában a finnek és a svédek nagyon jól megvannak egymás mellett. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy egymás közt ugyan viszonylag ritkán barátkoznak, eléggé elkülönülten élik életüket, de ellenséges érzület nélkül, megértéssel vannak egymás iránt. A város kormányzati életében van néha egy kis torzsalkodás, hogy ha a finnek kapnak valamit, akkor a svédeknek is kapniuk kell, s néha az is megtörténik, hogy ha például két uszodára vagy iskolára viszont már nincs pénze a városnak, akkor egyet sem építenek. Az ilyesmin az utca embere pedig mosolyog, hogy „na, már megint nem tudnak odafönn megegyezni”. Még megtoldanám ezt a finn-svéd kérdést egy történettel. Egyszer egy ismert erdélyi költő fölhívott telefonon itt, Finnországban, s a svéd kisebbségről kérdezett. Hogy mondjam el neki, hogy milyen jól megy a svédek dolga itt, Finnországban. Elmondtam volna neki, hogy igen jól vannak, csak a dolog nem úgy kezdődött, hanem úgy, hogy itt a svédek voltak az urak, s a finnek harcolták ki maguknak a jogot arra, hogy ebből az országból finn ország lehessen. „Az minket nem érdekel” – válaszolt. Ő tehát úgy gondolta, hogy „hazudjunk az (erdélyi) igazság érdekében”. Én viszont azt gondolom, hogy ez igen káros. Tudom, hogy innen, a béke szigetéről nekem, akinek a házába soha nem állítottak be részeg katonák, akinek nem kellett félnem attól, hogy lesz-e állásom, ha magyar vagyok, könnyű beszélnem, de ha úgy tennék, ahogyan a fenti költő, akkor éppen azt a tényt takarnánk el, hogy egy nagyhatalommal szemben sikerült a finneknek kulturális önállóságukat kivívniuk (ráadásul egy másik, még nagyobb hatalom árnyékában). Azt a tényt, hogy a közép-európai népek bajainak végső okozói mindig is a keleti és nyugati nagyhatalmak voltak. A köztük való őrldés. Ezt én nem tagadnám le azért, hogy valamely román politikusnak az orra alá lehessen dörgölnöm, hogy „bezzeg a civilizált és művelt Svédországban meg Finnországban nem így van”.

– *Létezik-e magyar közösség Vaasában? Ha igen, összejárnak-e, ápolják-e az anyanyelvüket?*

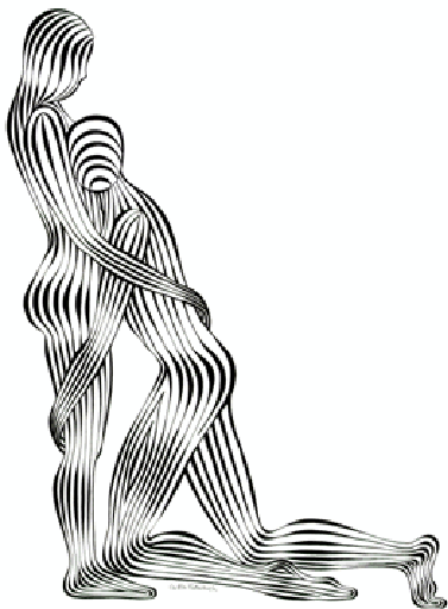
– Vaasában olyan kevesen vagyunk - három család, és egy idős festőművész -, hogy közösségről nemigen beszélhetünk. Mi viszont összejárunk, majd minden héten. Finnországban jelenleg kb. 1300-an vagyunk magyarok. A korábbi statisztikai adatokat nem ismerem, de szinte biztos, hogy 5-10 évvel ezelőtt fele ennyien

se voltunk. Akkoriban a legtöbben hangszeres zenetanárnak vagy zenésznek jött ide, nagy keletjük volt. Iskolai énektanárként csak hárman dolgozunk. Amikor idejöttem, értettem meg igazán, hogy mit ért Bartók és Kodály, illetve a tanítványaik munkássága. Otthon ez nem tűnt fel. Itt értettem meg, milyen lehetett a Bartók előtti magyar zenei világ. Itt tanultam meg igazán becsülni a munkásságukat. (Erről egyébként nemrégiben számoltam be az észti Tuna kultúrtörténeti folyóiratban.) Zenei téren valóban nagyon előre vagyunk. De visszatérve az itt élő magyarokra: az utóbbi években a Nokia cég vonzott ide rengeteg magyar szakembert. Őszintén örültem neki, amikor megtudtam, hogy ezek a javarészt fiatalok különféle összejöveteleket szerveznek – pl. a Turku Stockholm közötti sétahajón, legutóbb meg disznótorost –, s hogy a számítógépes szakemberek és a zenészek tartják a kapcsolatot. Nem akarok különködni, de nekem sajnos még nem volt időm elmenni egy összejövetelre. Várom a következőt, hátha ezúttal sikerül.

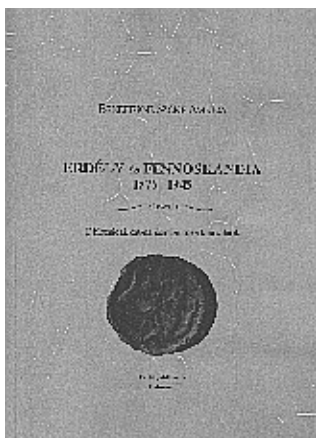
– Említette, hogy magyart tanít a Felnőttek Iskolájában – ki tanul Finnországban magyarul?

– Tíz évig tanítottam magyart finn felnőtteknek az itteni munkásegyletemen (ez itt olyasféle intézmény, mint Magyarországon a TIT = Tudományos Ismeretterjesztő Társulat). A kurzusra néhány egyetemistától eltekintve olyan emberek jártak, akik valami miatt szerették Magyarországot, a magyarokat. Sokan közülük éppen a már előbb említett testvérvárosi kapcsolatok során lettek Magyarországon barátokra. Vaasa luteránus egyházának a szegeói egyházzal van testvérkapcsolata. Ma az egyetemen szinte minden finn szakosnak ismernie kell valamelyest a magyar nyelvet, de inkább csak nyelvtudományi szempontból. Amit nagyon helyesnek tartok. Magam még azon is gondolkoztam, hogy bármilyen furcsán is hangzik, a finn vagy az észti, esetleg valami más finnugor nyelvet nem ártana a gimnáziumba is bevezetni, féléves tantárgyként. Nem nacionalizmusból vagy ősmagyarkodásból. Hanem arra gondolva, hogy amikor egy francia vagy svéd egy másik európai nyelvet tanul, akkor rengeteg mindent megért saját nyelve történetéből, nyelvének (azaz anyanyelvi gondolkodásának!) működéséről, lehetséges jövőjéről, fejlődéséből. Szinte mintha tükröt tartana az anyanyelve elé. Rálátása lenne egy-egy szó jelentésének, hangalakjának változására, anyanyelvének hihetetlen mélységei tárulnak föl egy rokonnyelvvél való megismerkedéskor. Ez pedig nagy szellemi érték. Nálunk ebben az a probléma, hogy amikor egy svéd németet vagy angolt tanul, abból anyagi haszna lesz, a magyar diáknak ilyen haszna ebből nem lenne. Sajnos, ma ez a döntő. Az egyetemistákon kívül a magyarbarátok tanulnak magyarul, ők pedig sokan vannak. E barátságok egy része még a két világháború közötti időből való, amikor nagyon jó volt az észti-finn-magyar kulturális együttműködés, amint ezt számtalan háromnyelvű kiadvány is bizonyítja. Más részük nem felejtette el, hogy Magyarországról önkéntesek jöttek a finnek megsegítésére, amikor Oroszország megtámadta Finnországot az ún. téli háború idején. Nagyon sokan pedig 1956

miatt éreztek szimpátiát hazánk iránt. Akkor – az öregek elbeszéléseiből tudom – egész Finnország velünk volt. A sors iróniája, hogy az ENSZ '56-ot érintő döntéshozatalakor – a béketáboron kívül – egyedül a Kekkonen-vezette Finnország tartózkodott a szavazástól. A következő hullám a 70-es évek végén volt, amikor a Pozsgai Imre-féle Hazafias Népfront megkezdhette a finn–magyar baráti kapcsolatok kiépítését. A magyarul tanulók zöme közülük került ki.

Patachich Csilla rajza

Benedekné Szőke Amália

Erdély és Fennoskandia 1576-1945

Diplomáciai, katonai és művelődési kapcsolatok

Erdélyi Híradó Könyvkiadó, Kolozsvár. Budapest, 1996.

„Az ember a „gyökereit” magában hordja, amit lehet, hogy néha súlyos tehernek érez, de hordoznia kell, élete utolsó leheletéig.

Az azonosság tudat nem föltétlenül szenved csorbát, ha az ember máshol él, ha gazdagodik, új dimenziókkal töltődik fel. Az identitást nem kizárólag a szülőföld, hanem az élet folyamán az egyént ért hatások, tapasztalatok, élmények összessége határozza meg. Helytállni úgy is lehet, hogy közben az ember bebarangolja ezt a csodaszép világot. S ha közben tesz is valamit a hazája s az egyetemes magyar kultúra érdekében, élete nem mondható hiábavalónak;” (*Magyar világháló. A világban élő magyarok ezredvégi üzenetei.* Bp., 2001.)

E szép és elgondolkodtató sorokat Benedekné dr. Szőke Amália írta, aki 1929-ben született Balázsfalván. és 1976 óta Helsinkiben él. Végzettségére nézve geológus, aki főleg a Keleti-Kárpátok területén végzett, kutatásainak eredményeit tudományos szaklapokban közölte. Gazdag publikációs anyagában tudománynpszerűsítő cikkek könyvismertetések és fordítások is szerepelnek. 1976-ban házassága révén került a finn fővárosba, ahol a 22 évi kutatói tapasztalattal és doktori címmel rendelkező geológusnő beiratkozott a Helsinki Egyetemre. Saját bevallása szerint kezdetben a nyelvtanulás céljával tette ezt, de hamarosan rájött, hogy új otthonába akkor tud igazán beilleszkedni, ha megismeri annak a népnek a történelmi múltját és irodalmát, amelynek körében élnie adatott. Ugyanakkor természetes volt számára, hogy anyanyelvi tudását meg akarja őrizni és ezt tanúsítja is publikációinak nyelvi tisztasága, gazdagsága. 1976 után is nagyon sokat közölt: művelődési közleményeket, cikksorozatot, fényképes miniesszéket, kritikákat magyarországi, erdélyi, finn és svéd lapokban. Munkásságáért 2000-ben a „Magyarság szolgálatáért” kitüntetésben részesítették.

Szerencsém volt személyesen is megismerkedni Szőke Amáliával egyik finnországi látogatásom során. Nagy élményt jelentett számomra kedves, barátságos otthonában járni, ahol az erdélyi tárgyi emlékek harmonikusan megférnek a finn

anyagi kultúra darabjai mellett. Hallgattam, órákon át figyeltem ízes, szép magyar beszédét, amelyen megosztotta velem gazdag finnországi tapasztalatait, életének mindennapi örömeit és szomorúságait. Nem véletlenül választottam egy olyan idézetet Szőke Amália írásaiból, amelyben önazonosság-tudatának mibenlétéről ír. Jómagam úgy érzem, szükségem van a szülőföld éltető közelségére ahhoz, hogy megfelelő lelki egyensúlyom legyen a munkához, alkotáshoz. Mégis tiszteltem azt, aki idegen nyelvi környezetben is tudatosan ápolja anyanyelvét és őrzi gyökereit, minden tőle telhetőt megtesz annak a nemzetnek a szolgálatáért, amelynek tagjává született.

Szőke Amália új hazájában kezdett érdeklődni a finn-magyar kapcsolatok iránt. Vizsgálódásai során rádöbbsent, hogy bár elég bő szakirodalma van e kérdéskörnek, az erdélyi vonatkozásokkal nem foglalkoztak a kutatók. Ekkor határozta el, hogy föltárja azokat a kapcsolatokat, amelyek Erdélyt és Finnországot összekötötték az idők során. A rendelkezésére álló korábban publikált anyag abból a szempontból is egyoldalúnak bizonyult, hogy túlnyomórészt a nyelvészek közötti együttműködést vizsgálta. Hosszú ideig tartó, aprólékos tájékozódás előzte meg Szőke Amália *Erdély és Fennoskandia 1576-1945* című könyvének megjelenését. Amint az előszóban írja a szerző, kutatásai során egyre távolabbi múltba kellett visszanyúlnia, és ez a munka érdekes tanulságok levonásához vezette. Az első kapcsolatok katonai és diplomáciai jellegűek voltak, de ezekkel szinte egy időben művelődési érintkezések is kialakultak a földrajzilag egymástól nagy távolságra élő magyarok és finnek között. Arról az időszakról van szó, amikor Erdély önálló fejedelemségként kapcsolódott be az akkori európai eseményekbe, és lépett érintkezésbe Fennoskandiával is (Svédország, Norvégia és Finnország közös megnevezése). Abban az időben Finnország a Svéd Birodalom része volt (1809-ig, amíg orosz fennhatóság alá nem kerül), emiatt a szerző előrebocsátja, hogy amikor könyvében a svéd hadműveletekről vagy egyéb katonai eseményekről beszél, ebbe a finnek is beleértendőek. A svéd katonák között ugyanis mindig jelen voltak a finnek, sőt, a hadsereg jó részét finn területről toborozták. A svéd királyok címei között ott szerepelt a „magnus princeps Finlandiae” (Finnország nagyfejedelme) is. Mégis Finnország földrajzi fekvése, nyelve, sajátos néprajzi, kulturális és gazdasági viszonyai következtében a Svéd Birodalom különálló, keleti tartományát alkotta. A korabeli térképek tanúsága szerint is önálló földrajzi egységként tartották számon.

Ami Erdélyt illeti, a fejedelemség korában, főként a Bethlen Gábor idejében, jóval nagyobb területet ölelt fel, mint a földrajzi értelemben vett Erdélyi-medencét. Hozzá tartozott a Partium, Munkács, Kassa és a hét felvidéki vármegye is. Ennek ismeretében Szőke Amália figyelme ezekre a területekre is kiterjedt kutatásai során.

A könyv szerkezetileg két nagy fejezetre oszlik. Az első, terjedelmesebb rész a diplomáciai és katonai kapcsolatokkal foglalkozik, és arról győzi meg az olvasót, hogy a történelmi eseményektől, illetve a hadi szerencsétől függően az erdélyi magyarok és a finnek hol barátként, hol ellenségként álltak egymás mellett vagy egymással szemben. A második rész a két nép közötti művelődési érintkezéseket tárja föl, amelyek, amint az anyagból kiderül, mindig a baráti közeledés céljait szolgálták. Mindkét fejezetet a feldolgozott munkák bibliográfiai jegyzéke követi, a könyv végén pedig a hely- és személynevek jegyzéke olvasható (amelybe, sajnos, a kiadó figyelmetlenségéből, hibák is csúsztak).

Szöke Amália munkája nagyon sok érdekes és a magyar közvélemény számára eddig ismeretlen adatot tartalmaz. Mindössze ízelítőül és nem fontossági szempontot követve emelek ki néhányat ezek közül.

Az Erdély és a Svéd Birodalom közötti intenzív diplomáciai összeköttetés a harmincéves háború ún. dán szakaszában kezdődött, Gusztáv Adolf svéd király és Bethlen Gábor között, majd tovább erősödött a két Rákóczi György uralkodása idején. Földrajzi és politikai helyzeténél fogva Erdély érdeklődést váltott ki a svédekből, egyrészt amiatt, hogy a Konstantinápolyba küldött követek hasznos információkat szereztek a törökökről az erdélyi fejedelmi udvarban; másrészt a svédek hadi segítséget és dél felőli támadást reméltek a fejedelemségtől a kilátásba helyezett lengyel hadjáratokban. Az uralkodó családok közötti házasságkötések megerősítették ezeket a kapcsolatokat.

Ugyanakkor az erdélyieknek is fontos volt a svédekkel való kapcsolattartás. A protestantizmus védőbástyáját látták bennük, és segítséget reméltek tőlük a lengyel korona megszerzéséhez.

A szerző alaposságára és széles körű ismereteire vall az, ahogyan megcáfol bizonyos, a köztudatban tévesen élő elképzeléseket (pl. a II. Rákóczi György és édesanyja közötti feszült, sőt éppen ellenséges viszonyról), de még a neves és adataiban megbízható Szilágyi Sándor történetíró egyik földrajzi vonatkozású pontatlanságán is helyesbít.

Kutatási módszereinek érzékeltetésére hadd említsek meg egy példát. Az 1741-43-as svéd-országi háborúban, amelyet a finn történelem „pikku viha” (kis harag) néven ismer, érdekes módon magyar huszárok is részt vettek. Erről az akkori laihiai evangélikus lelkész naplójából értesült a szerző. Egyetlen magyar nevet említ ebben a lelkész, a „Noach Kisbalasch” huszárkapitányét, aki 1743 böjtfő vasárnapján egy réz gyertyatartót ajándékozott a laihiai templomnak, Szöke Amália elutazott 1990 nyarán Laihiába, hogy megkeresse a kérdéses gyertyatartót. Kellemes meglepetés érte, amikor meg is találta a szözeken, korszerűsítve, villanykörtével ellátva. Mind a mai napig ekkora becsben tartják tehát a magyar tiszt ajándékát. De ki lehetett az illető? A könyv szerzője könnyen megállapította a magyar Kisbalázs (azaz id. Balázs azonos nevű fia) keresztnevet, de a „Noach”

azonosítása gondot okozott neki. A megfejtésre a véletlen vezette rá. „Első pillanásra Novákot vél felfedezni benne az ember, de ezt csakhamar elvettem, mert arra gondoltam, hogy ezt le tudta volna írni a lelkész hallás után is helyesen. Nincsenek benne olyan hangzók, amelyek ne lennének meg akár a svéd, akár pedig a finn nyelvben. Dilemmám megoldását egy tévesen írt finn emléktábla megpillantásának köszönhetem. A lapuai templom falán látható ugyanis egy emléktábla. Az 1940-ben ott járt magyar önkéntesek helyezték el. A magyar nyelvű bronz emléktábla alatt egy finn nyelvű magyarázószöveg olvasható, ami megadta Kisbalázs családi nevének megfejtéséhez a kulcsot. Mert arra gondoltam, hogy ha azon a lapuai táblán Kémeri Nagy Imre nevéből a Nagy-ot a finnek „Naos”-nak; írták el, akkor Laihiában is a „Noach” elírás csakis Nagyot jelenthet. Mégpedig azért, mert a finn nyelvben nem létező hangzókat próbálták valahogy érzékeltetni. Ilyen a magyar *a*, aminek nincs megfelelője a finnben, ezért ezt *oa* vagy *ao*-val próbálták érzékeltetni. A magyar *gy*-t pedig, amely mind a finn, mind a svéd nyelvben szintén hiányzik, *s*-sel vagy *ch*-val próbálták megközelíteni.”

Rendkívül érdekesnek tartom azt, ahogyan Szőke Amália nemcsak adatokat sorjáz egymás után, hanem értelmezni is próbálja azokat, összefüggéseket lát közöttük, és beavatja az olvasót az idézethez hasonló problémák megoldására tett kísérleteibe.

Könyve előszavából azt is megtudjuk, hogy forrásanyaga felkutatásában saját (nem filológusi!) elképzelése szerint járt el. Hatalmas munkát jelentett ez számára, hiszen amellet, hogy könyvtárnyi anyagot olvasott át, messze tájakra is kellett utaznia, egészen a Jeges-tengerig, ahol magyar emlékeket remélt megtalálni. Természettudományos képzettsége azonban hasznára is vált munkájának, hiszen olyan dolgokra irányította a figyelmét, melyek fölött egy humán szakos kutató szeme elsiklott volna. A mű, amely a szerző kezéből kikerült, hasznos, tanulságos és élvezetes olvasmány mindenki számára, akit érdekel az erdélyi és fennoszkandiai kapcsolatok története.

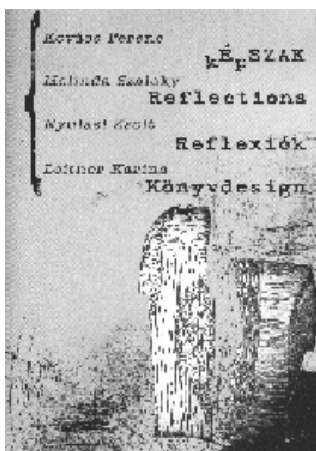
Végezetül a szerzőt magát idézem könyve céljáról: „Az északi népekhez való múltbeli viszonyulásunk megismertetését fontosnak tartom. Nem sok szó esett erről az utóbbi időben, ezt sürgősen pótolni kellett. Múltunk megismerése, annak minden viszonylatában, más népekkel való összefüggésében is önismeretünket segíti elő, és néha elveszettnek hitt önbizalmunkat adja vissza. Mert ha voltunk, mégpedig úgy, hogy azon semmi szégyellnivalónk nincsen, akkor vagyunk is. Márpedig ha vagyunk, akkor a jövőhöz is jogunk és reményük lehet.”

M. Bodrogi Enikő*

* A szerző *Erdélyi szerző a finn-magyar kapcsolatokról* című írását a kolozsvári Korunk 2002/6 számából vettük át.

Pálinkás István

Fjordok Pápuái (gondolatok Kovács katáng Ferenc grafikáiról – is)

Legyen ez itt fõnt az elsõ mondat. A második, gyorsan, hogy Kovács katáng Ferenc grafikái bármely magyar és nem honi grafikai biennálén megállnák a helyüket. Hogy félreértés ne essék, azonnal javítok: érzésem szerint K. k. Ferenc grafikáit joggal hiányolom a hazai grafikai biennálék anyagából, és nagyon nem értem – hadd ne értem, nem is akarom érteni! –, mi lehet az oka annak, hogy ezek a fjordok pápuáiról, fjordok pápuáihoz szóló grafikák miért is nem találták még meg illõ és érdekes helyüket a képzõmûvészeti szcénában. Talán a távolság teszi, a lanyhult figyelem, a nem-törõdõm, suta provincialitás.

Hagyjuk!

Valami fontosabb látszik itt – illetve a négy szerzõ könyvében könyvecs-kéjében, –igazolódni.

Valami elementá-risan emberi, mégis egyértelmû játék a formákkal, hangsúlyokkal, érzületekkel. (Csak a tisztánlátás végett: a könyv címét – és tényleg nem egy roppant és vészterhesen vaskos orosz családrégényrõl van szó – és apropóját Katáng képei adták. A KÉP SZAK-ra reflektált angolul Melinda Szaloky, magyarul Nyulási Zsolt, hogy a könyv végül tervezõje, Leitner Karina révén nyerjen végleges formát. A történet Oslóban kezdõdött, dunajvárosi kört futott, Los Angelesben is járt, Egerben öltött formát, az együttmûködés eme sajátosságai külön mesét/misét érdemelnének, mindegy. Kiadták Oslóban, 2002-ben.)

A képekrõl szólva – bevezetõként – magam is megelégszem azzal a Kovács-tól csent felismeréssel, hogy az éveknél képei, a képeknek éveit lehetnek. Mi több, évszakai, s tovább, meglehet, csak szakai. Fõleg arrafelé, ott, ahol Katáng él mostanság, s már egy jó ideje, Oslóban. Az már a teljes kötet jelességét igazolja, hogy léteznek, létezhetnek, felfejthetõk és megtalálhatók a képei az évszakoknak itt is, errefelé – itt és most: Dunaújvárosban –, s még amarrább is – Los Angeles sincs már beláthatatlanul távol –, ahol érvényes reflexiók születtek, kiadva együtt, négybõl egészként, egy emberléptékû mûvet. Egy Könyvet.

Tizenhat grafika, tizenhat prózai szöveg, tizenhat vers. Az írott anyag a képek, képszakok hatására és inspirációjára, de vállaltan a szövegírók egyéniségéhez illõ formajegyeket, stílust. Közben nem feledve s feledtetve: az „alapanyag”

– a Katáng-rajz. Ahogy a kötet bevezetőjében fogalmaz egyikük: világok találkozásnak tanúja lehet az olvasó, miközben az írások is árulkodnak a rajzokról, készítőjükről, a képekről, térről-időről. A titokról, amit egykoron Ady Endre máig ható sorai avatnak méltó és megkerülhetetlen érzéssé. Irodalomká. Fantáziává. Életté! Észak-fokká, titokká, idegenséggé.

E sokféle tartozás/kalandozás fényénél ültem le gondolkodni Kovács katáng Ferenc grafikáiról. Miről is? Vonalról, pontról, azok jelentőségéről és lehetséges jelentéseiről, olvasatairól. És egy idő, jó idő után, felismerve a visszatérő formák és szekvenciák sokszínűségét, az egészet és mindenestől átjáró „északi” érzületet, a hideget és sötétet, a kontrasztos, éles vonalvezetés mélyén rejtő súlyos, tragikus ridegséget, mondtam: sutba a stílusirányzatok hétköznapi bazári majmaival, trend-bohócaival! A kÉpSZAK nem gyalog-galopp!

... és Formák 8.

A nekem legkedvesebb grafika: olyan erővel issza föl a végtelen tekintetet, mintha a végtelenség érzetét sem tanítani, sem tanulni nem lehetne. A végtelenség: van. Ez a rajz kitűnik a tizenhat közül fehér háttérével, eleven, éles, karakteres formákat adó és alkotó alapjával. Mintha egy hajó. Lehet, hogy mindez maga a pápuák fjordja? Lehet, hogy az előttünk lévő tárgy, a grafika maga a hajó? A kép, mint állapot, pillanatnyi megnyugvás csak, csendesülés. Az alkotói attitűd pedig: a fonalak szeretlennek tűnő összetartása, a megfontoltan kiválasztott terület sötétebbre satírozása. A vége: az észak-ság maga. Hogy nem a Balaton, az egészen bizonyos, de vadnak sem

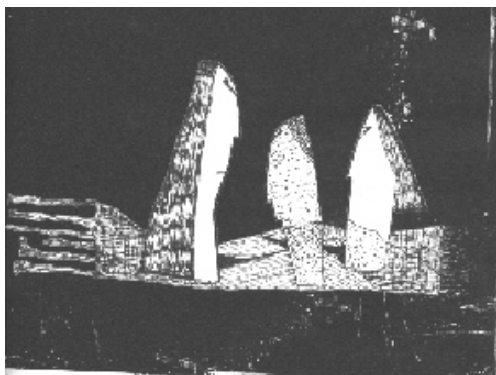
mondható felület. A víz, északon. És a hajó: elevenségét a vitorla ívével határolt tér hiátusai adják.

A tárgy halad.

... és Formák 10.

Ősi kultúrákban a test elhanyagolható, fontosság tekintetében csak a pária-létre

és pária-létbe kényszerített lélek börtöne. A kultuszok tradíciója, a kultikus szeán-

szok révén és következtében ránk testált maradvány arra engedi következtetni a test kitüntetett szerepében és megkérdőjelezhetetlen fontosságába hívó mai – lelki értelemben: mérhetetlenül zsenge – utódokat, hogy lehet másképp is. Nézni, látni, élni. Ezek az emlékművek arról mesélnek nekünk, hogy bár az esély csekély, de ebben a zilált, szomorú és üres korban is fellelhetők még a lélek emlékművei.

Ez a grafika az egyik.

Az Atya, a Fiú, a Szentlélek. A képen hárman vannak. De lehetnének: Apa, Anya, Gyermek. A szent háromság a lényeg ebben a már-már évszaktalan, állhatatos állandóságban. A tér zárt, talán nem is a fjordoknál történik e totemek megörökítése. A tér fényvesztett, ködös. Kődösebb, mint amit a vonalak, pontok sejtetni engednek. A síkok egymásba csúsznak, keverednek, az egyik felület elfedi a másikat, a harmadik kicsit kitakarja azt. Képpé a sötétség avatja, és a szerkesztettség különös kontúrjai. Ahogy a sok görbe vonal – Kovácsnál visszatérő eljárás – párhuzamosokként teremt teret: a hullámok sora és a hullámzás dinamikája egyedi térképzettel ajándékozza meg a figyelmes szemlélőt.

E sajátos, a kÉpSZAK sorozatában visszatérő, makacsul ismétlődő eljárás mód nyomán a szó legszorosabb értelmében kirajzolódik az alkotás folyamata. A gondolat fogantatása, a teremtés, a grafika születése, végül pedig a rácsodálkozás gesztusa. Elkészült, vége: kÉp. Az már csak magyarul szólal meg, hogy: ép.

... és Formák 16.

E dolgozat címadó prózai darabja mellett található grafika. Az első – vagy ki tudja hányadik – reflexió Nyulasitól katáng felé és katángnak, talán a katángi pálya leírására is: Pápua a fjordokon. A hangsúlyos hellyel, kitüntetett szereppel járó fontosság aligha véletlen: a kötet záró darabjáról van szó, a sorozat utolsó Kovács-grafikájáról. Talán nem véletlen, a legihletettebb prózai szöveg társul mellé. Világtalálkozás, megint.

Legyen!

Minden vonal elindul a fényesedés, a világosság irányába. Az egyik téglalap alapú forma mögött egy arra vízszintes, rostos szövetű téglalap: keresztet formáz.

A pápuák és fjordok világa között feszül. Ha Kovács katáng Ferenc nem mondja egy találkozón, most nem jut eszembe, de mert mondta, idézem: „valóban egy borongósabb, szorongásosabb, sötétebb időszakban születtek ezek a munkák?”.

Most emelkedettnek kellene tűnni. Csak-hogy a fjordok pápuái, az irántuk érzett felelősség nem engedi. Ülök a ködben, a fényesedő Észak-fok világában, a titokban, fejtegetem, ahogy a megkopaszodott fák évtizedek alatt a föld alá ivódott rostjai susogják.

A katáng-grafika: föltéphetetlen gránitlap egy síron. Egy föld alatti világot idéző, mégis életteltelített, hiteles világ. De a mementóhoz semmi köze. Minden pontján, szálazásában, hullámvonal-vezetésében a jövőre koncentrálni. „Kezdetjük megint, előlről.”

Talán, végül

Bevallom, nem terveztem különösebb zárszót, zengedelmet katáng grafikáiról, modernségükről, valóságukról. Nem kívántam összehegyezni a külön-külön is elemzésre érdemes, részletgazdag motívumokat, az apróságokat az ég felé törekvés nagy ívű mondandójával. Reflektálni, sokadikként, a könyvben föllelhető igényes és műves, hűvös és pontos, de éppen ettől különlegesen érzékeny grafikákra. (Mint mondhatnék, az egyik fjordban, a pápuák között.) Hadd csenjek példát Oslóból, hadd ragaszkodjak a véleményemhez. Most jelesül ahhoz, hogy a hányatott lélek megtérése minden esetben ünnep.

Kovács Katáng Ferenc pápua tökéletesen tudja, hogy amit végez, amit él: maradandó. Több: állandó! Öröklét-kísérlet, mert több, mint az elveszett pillanatok megragadására és visszacsábítására tett eszeveszett kísérlet. A képalkotás folyamata sem egyéb nála, mint meditáció. Hogy munkái hasonlatosak a mantrákhoz? Természetes. Hogy egy-egy költő szívesen venné, ha haikui mellé sorakoztathatná őket, s fordítva, elképzeleli a Katáng-képeket haikui illusztrálására – megint csak természetes.

Mert Katáng pápua természetes. A grafikái is természetesek. „...lábuujjaimnál sír a csermely, már nem is félek, nincs kitől és nincs mitől, hiszen ez, tudjuk jól, már a vég, vagyis alappont, kezdődhet következni bármí és az ellenkezője is...”

Ez az alap. Pont.

Ahol a grafika és a szó találkozik... Gondolatok a „kÉpSZAK”-ról és annak „Reflexió”-iról

A művészetben az a csodálatos, hogy az alkotás nem pusztán az alkotó személyes ügye, nem private business, hanem igazi közkincs. Nemcsak azért, mert a kiállítások nyitottak a nagyközönség előtt, és a versek nem maradnak az asztalfiókba zárva, hanem mert olyat mutatnak, ami sokakat foglalkoztat, ami ismerős, ami nagyon is emberi.

Kovács Ferenc grafikái a *kÉpSZAK* című kötetben ilyen közös emberi kincset rejtenek. Felidéznek valamit, amit az alkotó fontosnak tart elmondani, s a nézőn – rajtunk – áll, hogy mennyire tesszük ezt személyessé, felismerünk-e belőle valamit saját tapasztalatainkból? Talán az alkotóval egy hullámhosszon lévén ugyanazt látjuk benne, ami az ő kezét vezette. Talán egészen máshogy értelmezzük. Talán nem is próbáljuk meg szavakba önteni gondolatainkat, csak egyszerűen hagyjuk őket szabadon, zabolátlanul áramlani...

Kivételes helyzetben vagyunk, ha a *kÉpSZAK*-ot vesszük kezünkbe, mert a képek mellett két merőben különböző szerző, más nyelven és műfajban született írásait is megtaláljuk, amelyeket ezek a komor hangulatú, sötét tónusú rajzok ihlettek. *„Ismerem ezeket a vonalakat, ezeket az alakzatokat, ezeket a hol őskori élményeket, hol jelenvaló érzéseket”* – írja reflexiói elé Nyulasi Zsolt. Az alkotótárs, Melinda Szaloky bevezető gondolatként kiemeli a főbb témákat, amelyeket a grafikák üzeneteként vél felfedezni: *„Conventional notions of love, marriage, family, motherhood, nationhood (and, in general, of identity and belonging) are interrogated and found wanting.”* A negyedik szerző Leitner Karina pedig a könyv-designer feladatára vállalkozott a kötet megszületése során.

Lapozom a könyvet, s közben az alkotókkal együtt haladok egy képzeletbeli úton. A képek és reflexiók megállítanak, elgondolkodtatnak, magukkal ragadnak. *„Amikor megérkeztem, körbeálltak. Honnan jöttem, kivel indultam, hol hagytam, akivel elindultam. Mit tudok azokról, akiket ők vártak. Engem hol várnak. Kicsoda.”* Érdekes kérdések, némelyikre könnyű válaszolni, hiszen tudom azt, hogy engem otthon várnak. Várnak a szeretteim: családom, barátaim. Várják, hogy véget érjen a két ösztöndíjas esztendő, s induljak tovább. Vissza. Haza. *„Or else shut your eyes; do not yearn for Home./Choose instead the homely: walk the trodden path.”*

Lapozom a könyvet. *„Igyekszem megfejtetni a rajzot, igyekszem nagy titok nyomába érni: a pillangó-rajzzal, meglehet, üzen az Isten. Küldi a megoldást ... csak neked. Ilyen egyszerű ez.”* Szüntelen gondolkodom az élet bonyolult kérdésein. Arról, hogy mi a fontos; hogyan döntsek bizonyos helyzetekben. Könyvek, tudomány, emberi kapcsolatok, beszélgetések, *„we cannot not communicate”*, a belső szoba hangtalan imádságai. Csönd. Csönd. Válasz? *„Your inside explodes in a resonant whisper:/I want to live, or to dream at will -*

/if life is a dream.” „Azt álmodtam, hogy álmodom. ... minden út a kőkolonchoz vezet. Akármerre indulsz, oda jutsz. Ha a tenger felé mész, választhatod bármelyik kicsi ösvényt, nagyobbat kerülsz, és nehezebb út vezet hozzá ... de bölcsebb leszel, mire odaérsz. ... Azt álmodom, hogy felébredek: élek.”

Lapozom a könyvet. Nem álom csupán: előttem az élet. Percek, napok, évek. Ki tudja, mit hoz a jövő? Ki tudja, mit választok majd a lehetséges alternatívák közül? Vajon mik lesznek az alternatívák? Milyen jó lenne... Nem is akarom tudni. „*The forest of symbols is thick and deep, /and what lies beneath, no-one knows.*”

Így sokkal izgalmasabb, emberibb. Nagyobb a kihívás. Benne van a rossz döntés következményeinek vállalása, s váratlan öröm szépsége. A pillanat egyedisége.

„*Körbe falak emelkednek ... meghatározzák a szabályokat - eddig és ne tovább - , amint túllépsz, ha túllépsz, lezuhansz, hangtalanul, mint a por.*” Kisgyermekként dacoltam a felnőttekkel, a csakazértis enyém az utolsó (kimondott) szó hadüzenet volt az ostoba elvárásoknak. Azután persze el kellett ismernem (magamban legalább), hogy nekik volt igazuk. A falak védenek. A szabályok miattam születtek. Kár, hogy ezt csak sebek, horzsolások árán tanuljuk meg. „*Az a fontos, hogy a csermely, ami fönt, a szirttetőn indult végtelen útjára a tenger felé, most megáll. ... aprót harap a kőbe ... Nem látom, nem érzem. Csak tudom.*”

Olyan egyszerű véleményt alkotni, ha csak a felszínt nézem. A külső azonban sokszor hazug; csupán álarc, amely álnokul elfedi a valóságot. Nemcsak magamat teszem szegényebbé, ha nem veszem észre a magány fájdalmát a színlelt mosoly mögött, a megértésre szomjúhozást az állandó zsörtölődés mögött, vagy a kimondatlan igazságot a kimondott szó mögött. Ha csak a felszínt nézem és elhiszem naivan, amit mutat, nagy hibát követek el. Önmagam ellen is. Az igazán fontos az álarcok mögött rejlik. Láthatatlan, mégis jelenvaló. Mindenhol. Mindenkor. Nem látom. Nem is érzem. Csak tudom.

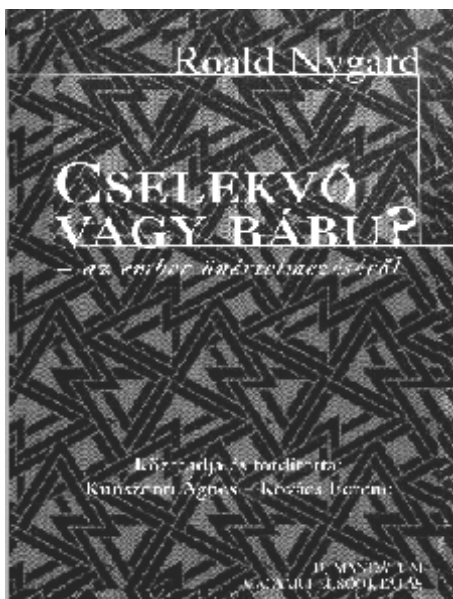
„*And home is not the place for being alone. ... As freedom has no meaning without boundage, an unattached woman is hardly free. A woman's place is, therefore, at a husband's side: marriage will make freedom meaningful again.*”

Becsukom a könyvet. Nem írok többet, mert ...

„*We have work to do: love to give, /knowledge to gain and share; /waste no time in despair.*”

„*I become what you think of me.*” „*Vagyok, aki. Troll a dzsungel mélyén, pápua a fjordokon. A távozás híres mezejére lépek. Kezdhethjük, megint, előlről.*” ...

Tizenhat kép, mindegyik mellett egy-egy angol és magyar nyelvű reflexió. Tizenhat képzeletbeli állomás; mindegyik más, különbözik az előtte és mögötte állótól. Sajátos. Egyedi. Színes keresztmetszet. Tizenhat példa arra, amikor a grafika és a szó találkozik. Egy keresztmetszet önmagunkról - önmagunknak...

Cselekvő vagy bábu?*

Gondolatok egy könyvbemutatóról

Roald Nygård norvég pszichológus „Aktør eller brikke?” című könyve „Cselekvő vagy bábu” címen (Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest) elérhető lett a magyar olvasóközönség számára is. A könyvbemutatóra a szerző maga is Magyarországra utazott, akárcsak az Oslóban élő magyar házaspár, **Kunszenti Ágnes és Kovács Ferenc**, akiknek az igényes fordítást köszönhetjük.

A *Cselekvő vagy bábu* tudományos módszerekkel vizsgálja az emberi önértelmezés kérdését, érintve ezzel a pszichológia és a pedagógia területét. Világos, követhető gondolatmenetének és szemléletes példáinak köszönhetően szakemberek és laikusok egy-

aránt érdeklődéssel olvashatják. Kitűnő alapul szolgálhat egy-egy ifjúsági alkalom, hittanóra vagy gyülekezeti bibliaóra témájaként, mert problémafelvetése, valamint a felvázolt alternatívák korosztálytól, foglalkozástól, világnézettől függetlenül mindenkit gondolkodásra, hozzászólásra készítetnek.

A mű „...arra a meggyőződésre épül, hogy az emberi természet megismerésére való törekvésünk befolyásolja, hogy milyenné válunk és milyennek tekintjük saját magunkat...” Nem mindegy, hogy a „cselekvő” vagy a „bábu” szerepében ismerünk-e önmagunkra. „Cselekvő” az, aki élete irányítását nem bízta a véletlen vagy valamilyen felsőbb hatalom akaratára, hanem többé-kevésbé befolyásolni tudja azokat; a problémákat és nehézségeket pedig kihívásként, próbatételként értékeli, s ezzel esélyt ad önmagának azok legyőzésére. Ezzel szemben a „bábu” úgy érzi, hogy az események alakulását azért nem képes befolyásolni, mert „külső környezeti tényezők, a sors vagy belső megváltoztathatatlan tulajdonságok irányítják”. Szemléletes, elgondolkodtató, olykor döbbenetes példák, kísérleti eredmények mutatják, mennyivel inkább hajlamos a „bábu” gondolkodás nélkül engedelmessé válni egy hatalmi rendszernek, vagy gyógyíthatatlan betegség diagnosztizálása után feladni minden küzdelmet.

Összegzésként a szerző „alternatív megközelítési módot mutat be, amely eredményteljes konstrukciónak tűnhet korunkban, amikor sokan érezzük úgy, hogy általunk nem befolyásolható körülmények áldozatai vagyunk. Ezzel hozzá akar járulni az emberi létet értelmesebbé tevő emberkép kialakításához.”

Természetesen nem mondhatjuk azt, hogy az emberiség könnyedén beosztható a fenti két csoport egyikébe, melyek között élesen kirajzolódna a határvonal. Sokszor az adott helyzet határozza meg, hogy a magunk urának vagy rajtunk kívül álló erők játékszerének érezzük-e magunkat. Sőt rendkívül izgalmas ebben az összefüggésben végiggondolni keresztyén mivoltunkat, hiszen örömmel és hálával valljuk Isten jelenlétét és életünkre gyakorolt hatását. Bábuk lennénk hát? Cselekvő vagy bábu? Többnyire cselekvő, ritkábban bábu? Általában bábu, s csak kivételes esetekben cselekvő? ... Ugye, izgalmas a téma?

Hulej Enikő, Oslo

* Roald Nygård: Cselekvő vagy bábu? Közreadta és fordította Kunszenti Ágnes, Kovács Ferenc. Új Mandátum, Magyar Felsőoktatás, Budapest, 2003. 185 oldal, 1980 Ft.

Az Aktør eller brikke?-től a Cselekvő vagy bábu?-ig

Egy csésze kávé mellett kezdődött az Oslói Egyetem egyik diákbüféjében. Kollégám, Jørg Kvam hívott meg, hogy találkozzam Kunszenti Ágnessel, aki éppen doktori disszertációján dolgozott. Ágnes addigra már olvasta *Aktør eller brikke?* című könyvemet, mely felkeltette érdeklődését. Innen indult egy rendkívül inspiráló együttműködés velem és Kovács Ferencsel, akit szintén hamarosan volt szerencsém megismerni. Ma legjobb barátaim közé tartoznak.

A könyv az emberi természetre vonatkozó kép megosztottságából indul ki. Abból, hogy egyesek hajlamosak magukat szabad, aktívan cselekvő, önmeghatározó embernek tekinteni, míg mások inkább passzív „bábunak”, külső erők kénye-kedvének, a sorsnak vagy belső megváltoztathatatlan tulajdonságoknak teljesen kiszolgáltatottnak. Először ezen elképzelések időnként egészen drámai következményeivel foglalkozik a könyv. Ezután a különböző „embertudományok” (pszichológia, szociológia, történelem stb.) nyújtotta emberképekre, mint önértelmezésünk fontos forrásaira irányítja a figyelmet. Az embertudományok természetesen fontosak, jobb élet megteremtéséhez nyújtanak ismeretalapot. De van egy másik, talán éppoly fontos oldaluk, amelynek nem mindig szentelünk különösebb figyelmet: ezek a tudományok nemcsak tükrözik, hogy milyen az ember, hanem hozzá is járulnak ahhoz, hogy milyenné válik. S éppen mert „szakemberektől” származnak, többé-kevésbé kifinomult módon befolyásolják önmagunkra vonatkozó legmélyebb elképzeléseinket. Ezért nem éreketlen, hogy a tudományok gyakran többé-kevésbé bábuserű képet hagynak maguk után az emberről. Ennek kapcsán a könyv példákat hoz arra, hogy az önmeghatározó emberre vonatkozó elképzelést miként tartották és tartják egyesek elavultnak és próbálják tudományos körökben gyökerestől kiirtani.

Ezzel ellentétben ez a könyv arra tesz kísérletet, hogy megmutassa, miként lehet a „bábuképet” nyújtó tudományok eredményeit új keretek közé helyezni, és így hozzájárulni az önmeghatározó ember felszabadításához.

Meggyőződésem, hogy Ágnes és Ferenc e kérdések iránti érdeklődéséhez nagymértékben hozzájárult azon állandó törekvésük, hogy maguk is hozzájáruljanak egy demokratikus Magyarország kialakulásához. A *Cselekvő vagy bábu?* című könyv az egyetemi jegyzetek mellett „gondolatébresztő” kiegészítésnek készült, amennyiben nem csak közli a tudományos anyagokat, hanem az azokhoz, valamint magunkhoz és környezetünkhöz való tudatos viszonyulásra ösztönöz. A különböző összefüggésekben felbukkanó emberképekhez való ilyen tudatos viszonyulás alapvető feltétele egy olyan élő demokrácia fejlődésének, amelyben az emberek hajlandóak a felelősségvállalásra. Az ilyen tudatosságra való ösztönzés különösen fontos és nehéz feladat a fiatal demokráciákban, ahol az emberek hosszú időn keresztül totalitárius rendszerben éltek korlátozott véleményalkotási szabadsággal, és sokakban „bábu”-érzés alakult ki. Ezért az oktatási intézményeknek központi szerepet kell játszaniuk. A könyvben felvetett önértelmezésre vonatkozó témák alapos feldolgozásával hozzájárulhatnak ahhoz, hogy gondolkodó emberek lépjenek ki az életbe, „olyan emberek, akik képesek szakterületük szélesebb összefüggéseit végiggondolni, a társadalmi, a történelmi és a filozófiai összefüggéseket egyaránt” (V.Havel), s ezáltal a társadalmi felelősségvállaláshoz jó alapot kapjanak.

A magyar könyvpiacról hiányzott egy olyan szakkönyv, amely a *Cselekvő vagy bábu?* című könyvben felvetett kérdésekre irányítja a figyelmet. Ezért vetődött fel a fordítás gondolata. Nagy öröm volt számomra a fordítókkal dolgozni, nem utolsósorban azért, mert a fordítói munkát a pusztán technikai folyamatnál lényegesen többé tette aktív viszonyulásuk a könyv tartalmához. A munka során folytatott beszélgetéseink legalább annyira szóltak a tartalomról, mint a nyelvről, és ennek nyomát is viseli a magyar kiadás.

Februárban feleségemmel és a fordítókkal Magyarországra indultunk, miután az Új Mandátum kiadó megígérte, hogy érkezésünkre elkészül és a szállodában vár ránk a könyv. Nagy pillanat volt, amint mindannyian kezünkben tarthattunk egy-egy példányt, csodálhattuk a kiadó munkáját és gratulálhattunk egymásnak! Most már készen voltunk arra, hogy e könyvvel megkezdjük másfél hetes magyarországi tartózkodásunk programjának szakmai részét. Négy főiskolán, egyetemen (Budapest, Szeged, Zalaegerszeg, Dunaújváros) került sor előadásokra és beszélgetésekre a könyvben tárgyalt témákról. Ezen kívül a könyvet bemutattuk a Dunaújvárosi Főiskolán, egy nyilvános rendezvényen és Budapesten a kiadó szervezésében. Mindkét helyen népes és változatos összetételű közönség volt. Az utóbbi rendezvényen a magyar Külügyminisztérium is képviseltette magát. A bemutatókkal foglalkozott a napi sajtó és a Magyar Televízió.

A könyv iránti érdeklődés nem csupán a bemutatókon elért nagy eladási számban mutatkozott meg, hanem a hallgatóság aktív közreműködésében, kérdéseiben.

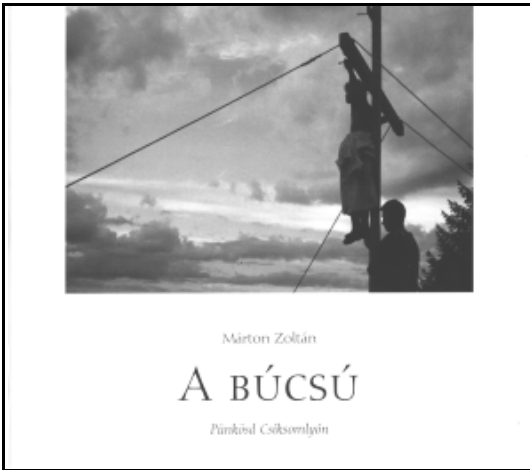
Hogy minden rendezvény maradéktalanul jól sikerült és inspiráló élményt nyújtott, nagyrészt a fordítók minden részletre kiterjedő gondos előkészítésének és annak köszönhető, hogy a teljes biztonság érzetét tudták nyújtani nekem a szokatlan helyzetekben. Többek közt a magyar nyelv újdonsága miatt alaposan ki voltam szolgáltatva Ágnes tolmácsolásának. Így aztán különös élmény volt a budapesti kiadói rendezvényen egy csoport norvégül beszélő fiatallal találkoznom, akik éppen a fordítók segítségének köszönhetően valamikor mind egy-egy évet tölthettek norvég népiskolákon.

Ez a magyarországi látogatás a szakmai programokon kívül turista élményeket is jelentett. Barátaink az út e részét is gondosan megtervezték. Ennek köszönhetően egy sor kulturális és társasági élményben volt részünk, többek közt színház, opera, musical, koncert, templom és zsinagóga, Parlament, iskolai óralátogatás, valamint Budapest és a többi város szép építészeti környezetében tett séták emléket őrizzük. Külön privilégiumnak éreztük a családokhoz szóló meghívásokat, ahol melegszívű, szerény emberekben találtunk új barátokra. Minden bizonnyal még hosszú időre lesz szükségünk, hogy a sok-sok élményt feldolgozzuk, de abban egészen biztosak vagyunk, hogy bár a pénztárcánk kissé vékonyabb lett mire hazaérkeztünk, mégis sokkal gazdagabbá váltunk. Elérzékenyülve búcsúztunk el Budapesttől, és hálával gondolunk arra, ami a diákbüfében Ágnessel elfogyasztott kávé kapcsán elindult. Magyarországot újra látnunk kell!

Roald Nygård professzor

Patachich Csilla rajza

Márton Zoltán

A búcsú

Pünkösdi Csíksomlyón

Visky András írásával

IDEA Design & Print Kiadó
Kolozsvár, 2003

A búcsújárás *

Alapja az a szinte minden vallásban megtalálható ősi hit, mely szerint bizonyos

kitüntetett helyeken közelebb kerülhetünk az istenséghez. Ezeknek a helyeknek felkeresése, búcsújárás (szent zarándoklat). A zarándok Isten közelségét keresi, hogy segítséget nyerjen tőle. A búcsújárást az ima, a hit különbözteti meg az utazástól.

Csíksomlyó a katolikus székelység kitüntetett szent helye. IV. Jenő pápa már 1444-ben említést tesz az ide zarándokló hívők nagy tömegéről, de a Kis-Somlyó-hegy kultikus szerepe ennél sokkal régebbre nyúlik vissza.

A hagyomány a pünkösdi búcsú eredetét az 1567-es hargitai csatához köti, mikor a katolikus hitüket védő csíkiek sikeres rajtaütéssel szétszórták János Zsigmond fejedelem ellenük küldött – unitáriussá lett székely falvakból toborzott – seregét. A Tolvajos-tetőn pünkösdi szombatján lezajlott hitvédelmi kiállítás egyik fő szervezője István, gyergyófalvi pap volt. Ez magyarázza Gyergyóflalu keresztaljának (zarándokcsoportjának) mai napig megkülönböztetett helyét a búcsúmenetben. A pünkösdi búcsúra jövők közül sokan már pénteken megérkeznek Csíksomlyóra. Ők az éjszakát a kegytemplomban töltik: virrasztanak, imádkoznak vagy alszanak. A templomalvás ősi szokásának alapja az az elképzelés, mely szerint a kegykép közelében való alvás fogékonyabbá tesz annak testi-lelki gyógyító, hatására. A búcsús ünnep egyik fontosabb eseménye a kegyszobor megérintése, megsimogatása. A hit szerint a kegyszobor kegyelmi ereje átszáll a hozzáérintett tárgyakra is, ezért sokan zsebkendőt, ruhadarabot, a Kis-Somlyó hegyén nőtt nyírfaágat dörzsölnek hozzá, amellyel az otthon maradt betegek gyerekek arcát törlik majd meg. Pünkösdi szombatján tömegesen érkeznek a kegytemplomhoz a keresztalják. Zászlóhajtás és beköszöntő ima után tovább vonulnak a Hármashalom-oltár elé, amely a Kis-Somlyó- és a Nagy-Somlyó-hegy

közi nyeregben található. Többen a meredek nehezen járható Keresztutat, Jézus Hágóját választják. Az 1940-es évekig voltak, akik térden tették meg ezt az utat, hogy így vezekeljenek bűneikért. A Salvator-kápolnánál végzett önostorozásokról egészen a 19. század végéig van feljegyzés. Napjainkra a vezekelés vesztett jelentőségéből, de ma is szokás térdre ereszkedve háromszor megkerülni a Salvator-kápolna oltárát. A kegytemplom elől harangszós kíséretében indulnak el az egyházi jelvények vivői és a papság. Őket kordon védi a tömegtől, amelyet a csíkszeredai Segítő Mária Gimnázium népviseletbe öltözött diákjai visznek. Az egyházi jelvények közt található a sajátos, méhkas alakú labarum (népiesen labórium), amelyet a gimnázium legjobb végzős diákja visz. A labarum eredeti jelentése: római hadizászló. A csíksomlyói labarum a 18. században alakult Mária Társulat, a kongregáció zászlaja volt, helye a kegytemplom szentélyében, az oltár mellett van. Súlya 30 kilogramm - segítség nélkül végigvinni a búcsús menetben erőt próbáló feladatot jelent. A kegytemplomból elinduló menetet a gyergyóalfalvi egyházközség keresztalja vezeti, mögötte halad a Csíksomlyói Passiójáték testülete és a csíkszeredai Segítő Mária Gimnázium vegyes kórusa, őket követik az egyházi és világi rendek képviselői, végül pedig a kordonnal körülvevett egyházi jelvények vivői és a papság.

A Salvator-kápolnánál a diákkórus elénekli az „Egész szép vagy Mária” kezdetű éneket, utána következik a főpapi áldás, majd a menet továbbvonul a Hármashalom-oltárhoz, majd a remetelak mögötti úton. A búcsújárás csúcspontja az ünnepi misén való részvétel. A szentmise befejeztével megkezdődik a levonulás.

A kordonnal körülvevett egyházi jelvények vivőinek és a papságnak a visszaérkezését a kegytemplom elé harangszó jelzi.

A keresztalják elbúcsúznak a kegyhelytől és többségük hazaindul. Akik maradnak, végignézhetik a Hármashalom-oltár előtt előadott passiójátékot és részt vehetnek a szentmisén a kegytemplomban, illetve a csángó misén a plébániatemplomban. Éjszaka sokan virrasztanak a Salvator-kápolnában, a plébánia- és kegytemplomban. Pünkösdvasárnap hajnalán a Salvator-kápolnában ifjúsági misét celebrálnak, amelyet a napfelkelte végignézése, a csíksomlyói búcsú különösen szép mozzanata a helyi hagyományban meglévő Nap-Isten összefüggés alapján sokan ősi pogány szokás továbbélését látják ebben, ugyanakkor a nap a hajnal, a hajnalvárás a középkori Mária-szimbolikának is része. A napfelkeltét nézők többsége a Szentlelket véli látni a felkelő napban, galamb képében, mások a Szentháromságot vagy a nap sugaraitól körülragyogott Máriát látják benne. A napsütötte oldalban szedett füveknek gyógyító erőt tulajdonítanak.

A barokk kegytemplom építését 1804-ben kezdték el a korábbi gótikus templom helyén. Schmidt Konstantin marosvásárhelyi építész tervei alapján, de – a rend és a környék lakosságának szegénysége miatt – csak 1876-ra készült el. Ugyanazon év augusztus 20-án szentelte fel Fogarassy Mihály az erdélyi egyházmegye püspöke.

A szentély hossza 16 méter, szélessége 14 méter, magassága 18 méter. Építészei mestermű a hajó boltozata, amelyet Erős József mester irányításával székelyföldi ácsok fából készítettek el. A berendezés legnagyobb része Papp Miklós brassói festő és szobrász munkája. A színes üvegablakok 1905 és 1911 között készültek a csehországi Grottautban. Mindegyik egy-egy nemesi család ajándéka. A kegytemplom orgonája 1931-ben épült a budapesti Geyer József tervei alapján. 1991-ben javították, jelenleg az ország egyik legkorszerűbb orgonája. Mária kegyszobrának két oldalán Szent István és Szent László király külön-külön 260 centiméteres, 1905-ben Grödenben (Tirol) készült szobra áll. A sekrestye és a folyosó ajtaján látható domborműví borítást 1980-ban készítette Vincefi Sándor szobrászművész. A kegyszobor mellett táblákra erősített fogadalmi tárgyakat azok a hívek adományozták a templomnak, akiknek az imája meghallgatásra talált. A kegytemplom alatt lévő kriptában ferencendi szerzetesek és a rendház jötevői vannak eltemetve.

Csíkсомlyó történelmi és búcsújáróhelyi fontosságát bizonyítja, hogy XII. Pius pápa 1948-ban Basilica Minor (Kisbazilika) rangra emelte a kegytemplomot.

A főoltáron álló, az 1510-es évektől származó, hársfából készült kegyszobor készítője egy ismeretlen, valószínűleg székelyföldi művész. Máriát a jelenések Könyvének Napba-öltözött Asszonyaként ábrázolja. Alakját mandorla formájában napsugarak veszik körül, lába alatt holdsarló, feje fölött tizenkét csillagból álló koszorú van, bal karján áldást osztó koronás Gyermekjézus, jobb kezében királynői jogar, fején hármaskorona. Az obszerváns ferences mozgalom szimbólumává vált ábrázolásmód magában foglalja a Máriára vonatkozó teljes tanítást a Szepőlőtlen Fogantatástól a Megdicőülésig ugyanakkor a holdsarló által erős törökellenes tartalommal is telítődött. 227 centiméteres magasságával a világon ismert legnagyobb ilyen szobor. Egy 18. század végi egyházi vizsgálat „csodákkal jeleskedő”-nek ismeri el.

A hagyomány szerint a szobor arcán látható sérülések egy tatár vezér kardjától származnak, és nem lehet őket festékekkel eltüntetni.

* Részlet Márton Zoltán nak a képeskönyvéhez írott ismertetőjéből

♣ A Palotai Mária alapította stockholmi Idősek Klubjában irodalomkedvelők, kellemes társasága előtt Tar Károly, a Magyar Kultúra Lovagja, a magyar költészet nagyjainak művéből idézett a *Mit kezdünk a szabadságunkkal?* című márciust 15-ét köszöntő, érdeklődést keltő előadásában.

♣ A helsinki Irodalmi Sarkkör nyolc szereplője a *Költészet Másnapján* címmel összeállított versműsorát a Finnországi Magyar Egyesület támogatásával rendezték meg a finn főváros központjában. Az est meghívott díszvendége Tar Károly, író, költő, az Ághegy szerkesztője volt.

♣ A helsinki magyarok irodalmi körének kihelyezett ülésére nemrég a Nagy Gábor „tanyán” került sor. Binus, a sikeres ipari vállalkozó, az egykori nagyváradi Metropol együttes tagja vendégeként a *Vidám csapat* névre keresztelt magyar peregrinus társaság irodalmi érdeklődésű tagjai a mai fiatal magyar költők munkáiról vitáztak a kellemes szalonnasütés és flekkenezés után.

- A norvég színházi élet rangos Hedda díját a legjobb rendezés kategóriában az idén Ascher Tamás, a Katona József Színház főrendezője kapta az oslói Norvég Színházban bemutatott Ödön von Horváth *Mesél a bécsi erdő* c. darab színreviteléért. (MBK Híradó)

- „Egy rózsaszál szebben beszél...” címmel Matkócsik Éva tartott dalestet a norvégiai Magyarok Baráti Köre (MBK) estjén. A január 18-i rendezvényen zongorán közreműködött Kiss Fekete Sándor. (KF)

- 2003. január 18-án tartotta Oslóban szokásos újévi rendezvényét a Norvég -Magyar Egyesület (NUFO). A műsorban az Egyesület gyermekcsoportjának tagjai, valamint Lars Peder Fjellidal zongoraművész léptek fel. (KF)

- A norvégiai Magyarok Baráti Köre (MBK), valamint az oslói PAX Kiadó Kertész Imre *Sorstalanság* c. kötetének norvég nyelvű könyvbemutatójára invitálta a közönséget 2003. január 30-ra. A műből Kemény Kari, a regény fordítója olvastott fel részleteket. (KF)

- Február 1-én tartotta XVII. filmestjét Kovács Ferenc az MBK rendezésében *A filmszínész Kern András* címmel.

- Roald Nygård professzor *Cselekvő vagy bábu – az ember önértelmezéséről* című könyvét fordította magyarra Dr. Kunszenti Ágnes és Kovács Ferenc. Az Új Mandátum Kiadó gondozásában megjelent kötetnek a budapesti Helikon Könyvesházban február 26-án volt a bemutatója. A szerző s a fordítók emellett dunaújvárosi, szegedi, zalaegerszegi főiskolákon is tartottak könyvbemutató előadásokat.

**A skandináv országokban élő magyar irodalmi és művészeti alkotók,
kritikusok, fordítók és előadók összeírása:**

Albert Zsuzsa, Arvidson Sára, Balogh Beáta, Balogh Sándor, Bartal Klári, Bartha István, Békássy N. Albert, Benczédi Ilona, Bendes Rita, Benedekné Szőke Amália, Benyő Krisztina, Bernát Béla, Bíró István, Bíró János, Bíró-Sey Katalin, Bitay Zsolt, Blénessy Zoltán, Bodoni János, Bogányi Bence, Bogányi Bernadett, Bogányi Gergely, Bogányi Mária, Bogányi Tibor, ifj. Bogányi Tibor, Bodoni–Lindh Anikó, Bodoni János, Bodor Attila, Bozsodi László, Buday Károly, Burányi Gyula, Csák János, Csíki Levente, Csikzsögödi Szabó Zoltán, Daniel Éva, Deák Csaba, Dobos Éva, Dohi Alexandru, Domonkos István, Dőri Tibor, Drab György, Dusa Hella, Dusa Ödön, Erdős Irma, Eszterhás Péter, Fábian Mihály, Farkas István, Farkas Jenő, Fáskesti Mária, Flessler Lajos, Fodor Béla, Fodor Imre, Fülöp Éva, Gaál Zoltán, Garam Katalin, Gábor Imre, Gellér Tamás, Gergely Edit, Edo, Gergely Tamás, Gulyás Miklós, Hegedűs Zsolt, Héjja Péter, Horváth Attila, Homoki Mária, Hunyadi Viktória, Inczédi Szabó Ádám, Imre István, Janáky Réka, Járαι János, Jankovics Irén, Jávorszky Béla, Juhász Gyula, Kádár György, Kasza Anna, Kasza Imre, Kaufmann Ildikó, Kemény Ferenc, Kesselbauer Gyöngyvér, Kiss Pál László, Klein Elisabet, Klein Éva, Klein György, Kovács Ferenc, Kulich Károly, Kunszenti Ágnes, Lahovary Pál, László Patricia, Lázár Ervin, Lázár Oszkár, Lipcsey Andersson Emőke, Lisztes István, Löffler Ervin, Lukács Zoltán, Márky Ildikó, Marina Cristian, Maros Ilona, Maros Miklós, Márky Ildikó, Márton A. András, Márton Zoltán, Mervel Ferenc, Mihály Ferenc, Mikudin István, Mikola Nándor, Mocos Ádám, Molnár Attila, Molnár-Broander Éva, Molnár István, M. Veress Mária, Molnár Veress Pál, Mórítz Livia, Neufeld Róbert, Ortman Mária, Pál Zsolt, Palotai Mária, Patachich Csilla, Perger Dénes, Rosenberg Ervin, Rózmán Ákos, Sall László, Sall Veselényi László Márton, Schapira Székely Zoltán, Sebestyén Éva, Solymossy Péter, Sólyom János, Staser Boglárka, Stuber György, Sulyok Vince, Svéd Frans, Szabó Magdolna, Szabó Petra, Szalay Sándor, Szalontai Éva, Szelényi Lajos, Sente Imre, Szilágyi László, Szilvay Réka, Szinnyi Kiss Ildikó, Szöllösi Antal, Szűcs András, Tamás Gábor, Tamás György, Tanító Béla, Tanító Béláné, Tálás Ernő, Tar-Bengtsson Zsuzsanna, Tar Károly, Tatár Mária Magdolna, Thurman Zoltán, Tiglezán József, Tompa Anna, Tóth Ildikó Irma, Tóth Ilona, Tóth Károly Antal, Ungváry Tamás, Újvári Tünde, Várkonyi Erika, Veress Biborka, Veress Zoltán, Vető János, Vető Jenő, Vincefi Sándor, V. Telegdi Magda, Wolf Judit, Zøfler Ervin, Zsigmond Gyula.

Kérjük és várjuk az érdekeltek jelentkezését és olvasóink kiegészítéseit!

Mikola Nándor: Forró nap (75x46 cm, akvarell, 2000)

**Mikola Nándor: Zürzavar
(77x57 cm)**

**Mikola Nándor: Látomás
(100x70 cm, 2001)**

Mikola Nándor: Saint-Mathieu II (56x75 cm)

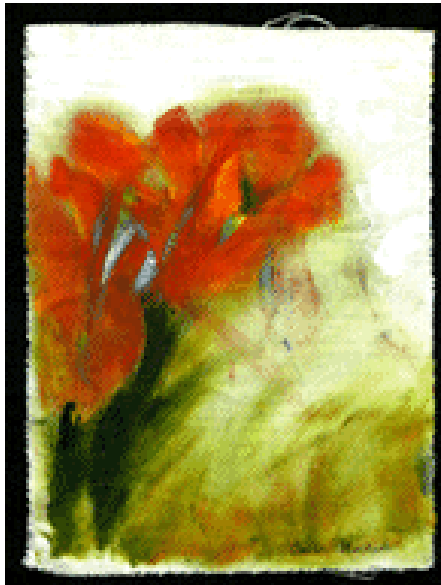
Mikola Nándor: Táj (56x75 cm, 2001)

**Mikola Nándor: Augusztus
(56x38 cm, 2001)**

**Mikola Nándor: Adagio
(100x70 cm, 2000)**

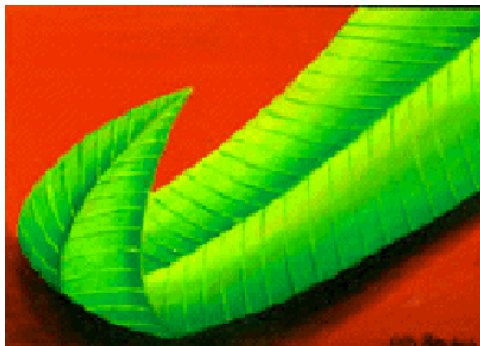
Patachich Csilla munkája

Patachich Csilla munkája

Patachich Csilla munkája

Patachich Csilla munkája

Várkonyi Erika: Kákics táj I. (37x50 cm, olaj)

**Várkonyi Erika: Káposzta erezet
(50x70 cm, olaj)**

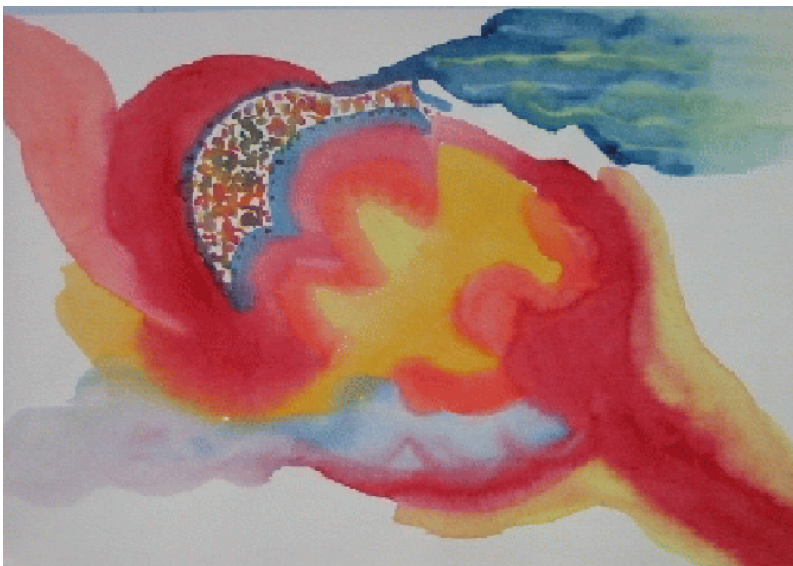
**Várkonyi Erika: Ablak
(111x150 cm, olaj)**

Várkonyi Erika: A finn erdő, 2000 sorozatból

Várkonyi Erika: Gyilkos káposztalevél (merített papír)

Balogh Beáta: Magam fele-önszeretet (65x55 cm, vízfestmény, 2001)

Balogh Beáta: Szerelemörvény (87x63 cm, vízfestmény, 2002)

Balogh Beáta: Álomkép (101x74 cm, vízfestmény, 2003)

Balogh Beáta: Ikarosz szárnyai (65x55 cm, vízfestmény, 2002)

Kovács Bertalan munkája

Szántó András nagybányai műtermében

1994. október (Szántó András, Dudás Gyula, Tamás György)

Dudás Gyula nagybányai műtermében

1994 (Dudás Gyula, Tamás György,
Bitay Zoltán);

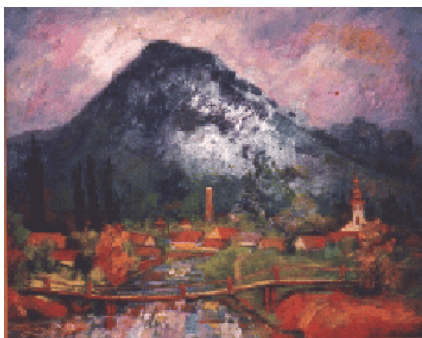

Miklóssy Gábor műtermében

1995 júliusában

Veress Pál: Donát negyed

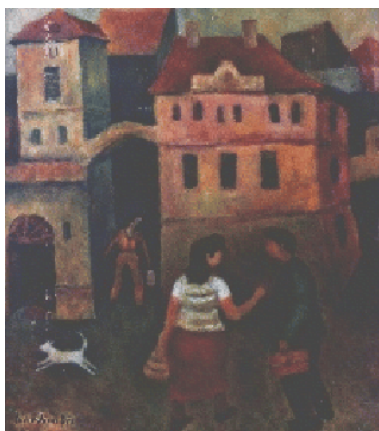
Madarassy György: Nagybányai városrészlet
(60x75 cm, olaj, 1996)

Veress Pál: Kolozsvári főtérről 1913-ban
(70x100 cm, olaj, 1997)

Dálnoki Miklós: Csendélet.

Incze János Dés: Dési vásárból menők (olaj)

Barabás Márton: Székely falu

Incze Jánosnál

Kasza Imre munkája

Ághegy

Skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyam

5. szám – 487-644. oldal.

ISSN 1650 – 8483

Megjelenik félévenként

Honlap: www.hhrf.org/aghegy

Számítógépes tanácsadó: Kónya Balázs

Honlapszerkesztő: Balázs Viktória

Szerkesztőség: 222 40 LUND, Landsdomarevägen 1, Svédország

Telefon / fax: 00 46 46 145 364

tar@ebox.tninet.se